

Edmundo Sepa Bonaba (Kopesese)

Els negres catalans

*La immigració africana
a Catalunya*

Fundació Serveis de Cultura Popular
Editorial Alta Fulla

ELS NEGRES CATALANS

Edmundo Sepa Bonaba (Kopesese)

ELS NEGRES CATALANS

*La immigració africana
a Catalunya*

Pròleg de Joan Soler i Amigó

Fundació Serveis de Cultura Popular
Editorial Alta Fulla
1993

© Edmundo Sepa Bonaba (Kopesese)
i Fundació Serveis de Cultura Popular, 1993

Traducció: Joan Soler i Amigó

Primera edició: octubre de 1993

Propietat d'aquesta edició: Editorial Alta Fulla
Bruc 71, 08009 Barcelona
i Fundació Serveis de Cultura Popular

Imprès a Novagràfik, S. L.
Puigcerdà 127, 08019 Barcelona
Dipòsit legal: B. 29.826-1993
ISBN: 84-7900-042-2

*A Felicitas,
muller i companya fidel.*

Barcelona, abril de 1993

UN PONT DE DIÀLEG

Europa, en el seu procés d'unió, esborra les seves fronteres interiors mentre adopta la mesura de reforçar-ne les exteriors. I a Catalunya ens fan tornar a ser aquella antiga Marca Hispànica, a la ratlla d'aquest imperi carolingi de nova mena: terra frontera —al nord del sud, al sud del nord—, un país que de sempre ha estat i ha volgut ser terra de pas i d'acolliment d'*homines undecumque venientes*, poblada per gent vinguda de tot arreu.

Però la qüestió intercultural no és provocada pas pel fet de ser de frontera. Ni frontera geogràfica —entre el sud i el nord, entre el que s'ha anomenat Primer Món i Tercer Món—, ni sociològica —entre la societat digna i benestant i l'anomenat Quart Món. La relació entre cultures, entre gent de cultures i procedències diverses té la seva raó en la pròpia manera de saber-se i de sentir-se persona, comunitat, país, lliure, obert, responsable.

Hi ha un sol món: no n'hi ha, de fronteres entre la gent —siguin com siguin, vinguin d'on vinguin—, si no som les mateixes persones qui les tracem. Lleis, Estats, duanes, ideologies, dogmes, discriminacions polítiques, econòmiques, socials, psicològiques...

La por és el que aixeca les fronteres; són una reacció de defensa, de rebuig enfront de l'altre, que és altre, «diferent», estrany, estranger, torbador, pertorbador del nostre «ordre». I de la por envers l'estranger vénen la inquietud, l'odi, el rebuig, la xenofòbia; és a dir, la barbàrie. Entre cultures no n'hi ha d'haver, de fronteres, de tancaments defensius, temerosos: cultura és creació, projecció, diàleg, intercanvi... És llibertat, poble, humanitat; és pau.

La diversitat no és un problema, un risc, sinó un valor, una oportunitat de creixement, de maduració. El risc és el tancament, que no és pas deixar fora els altres, per no deixar-se envair, sinó recloure's sense donar ni rebre, suprimir erròniament el risc d'esdevenir, la por de viure, condemnar-se a morir. Tancar-se és estancar-se.

Europa —i, quan diem Europa, també diem Catalunya— no pot ser una fortalesa amb pont llevadís. Ni ha de necessitar «marques» que deturin invasions. Ha de construir ponts, obrir portals, traçar camins, crear places.

El seu sentit no és dins, sinó més enllà. Si Europa té algun futur, aquest ja no és dins ella: Europa ja no és dins d'Europa, sinó pertot arreu d'aquest únic món. I el contacte obert, ample, lliure, entre cultures és l'única manera de superar les pròpies crisis i malformacions.

Necessitem que les altres cultures ens forcin a superar el nostre indigenisme, a eixamplar-nos, a anar més enllà de nosaltres mateixos —personalment i col·lectivament—, a retrobar el sentit de l'esperança, les traces de la utopia.

Fes que siguin segurs els ponts del diàleg
i mira de comprendre i estimar
les raons i les parles diverses dels teus fills...

No ens vénen pas a prendre res —que en tindrien raons—, sinó a trobar un lloc per a viure-hi; un lloc merescut, per dret d'humanitat, per justícia, havent sofert un colonialisme explotador i rapinyaire. «Són els qui vénen de la gran desolació...»

* * *

La Declaració Universal dels Drets Humans proclamats fa quaranta-cinc anys ens recorda les contradiccions de la història «civilitzadora» d'Europa, en el passat i en el present, en la qual també estem compromesos contradictòriament els catalans:

Tots els éssers humans neixen lliures i iguals en dignitat i en drets...

Qualsevol persona pot prevaler-se de tots els drets i de totes les llibertats que aquesta Declaració proclama, sense cap distinció de raça, de color, de sexe, de llengua, de religió, d'opinió política o d'altra mena, d'origen nacional o social, de fortuna, de naixement o de qualsevol altra classe...

Tot individu té dret a la vida, a la llibertat i a la seguretat de la seva persona...

Cap persona no està sotmesa a esclavitud o servatge; l'esclavitud i el tràfic d'esclaus són prohibits en totes llurs formes...

Cap persona no serà sotmesa a tortura ni a penes o tractes cruels, inhumans o degradants...

Tothom és igual davant la llei... Tothom té dret a una mateixa protecció contra qualsevol discriminació...

Ningú no pot ésser arrestat, detingut ni exiliat arbitràriament...

Tota persona té dret a abandonar qualsevol país, àdhuc el propi, i a retornar-hi...

Tot individu té dret a una nacionalitat...

L'Assemblea General de les Nacions Unides els proclama no pas com a signe d'ostentació, sinó amb la gravetat d'una solemne advertència,

considerant que del desconeixement i del menyspreu dels Drets de l'Home n'han derivat actes de barbàrie que revolten la consciència de la humanitat, i que l'adveniment en el futur d'un món on les persones alliberades del terror i de la misèria tindran dret a parlar i a creure lliurement ha esdevingut la més alta aspiració de l'home.

* * *

La Fundació Serveis de Cultura Popular vol contribuir a desbrossar camins de descoberta, a traçar arcades que serveixin de ponts de diàleg intercultural. *Quan l'Islam truca a la porta*, de Josep Manyer; aquest *Els negres catalans*, de Kopese (Edmundo) Sepa Bonaba; un altre —de Teresa Sanroman— sobre la comunitat gitana i la seva cultura... són llibres que tenen la intenció de donar a conèixer persones, ètnies, cultures presents al nostre país, procedents de la immigració.

Presentar com són, com pensen, què cerquen, què esperen, què ens volen dir... Per comprendre, per aprendre. Trencar el glaç de les desconeixences, desvetllar interès, estima, confiança. I també desmuntar estereotips negatius, prejudicis —manifestos o subliminars—, tant els que reforcen actituds racistes o xenòfobes com els que deriven en comportaments paternalistes. Tant els que els presenten com uns individus perillosos com els que els mostren morbosament com unes víctimes del sistema.

Aquests llibres s'adrecen especialment a tots els agents socio-culturals que professionalment o com a voluntaris hi tenen relació i tracte: mestres i educadors, assistents socials, metges, psicòlegs, animadors culturals... Volen ser una primera aproximació, concreta, rigorosa i sensible alhora, a aquests «altres catalans» que trobem al carrer, al metro, a l'escola, al mercat, al cinema... Víctimes d'una legislació marginadora i d'un tracte injust, però també de la nostra ignorància, del nostre distanciament, del nostre rebuig passiu.

* * *

Que poques coses en sabem, dels negres, de la seva malaguanyada història! La nostra cultura és terriblement etnocèntrica: som el centre del món, la cultura, la civilització. Vet aquí la inflada vanitat de la ignorància.

Ni hem sentit parlar dels fabulosos antics regnes dels aixanti, de Núbia, de Ghana o de Zimbabwe i de la seva cultura... Ni hem admirat la diversitat de manifestacions de l'art africà: escultures, màscares, tapissos, ceràmica, tatuatges, narrativa, música, dansa, el so melodiós de la cora i el ritme del tam-tam... o sols n'hem valorat superficialment l'exotisme des de la nostra

indiscutible preeminència. Ni hem copsat la riquesa dels seus infinits llenguatges, maneres, tots, d'entendre el món, d'expressions irrepetibles de l'esperit humà.

No acostumem a parlar de la nostra implicació històrica en la seva vida: els negres, dedicats al tràfic d'esclaus, eren d'uns altres països, no pas dels nostres... O, en tot cas, eren uns quants aventurers aïllats, sense res a veure amb nosaltres. Encara que després alguns fossin dignes prohoms i mecenes de la nostra Renaixença i els fossin dedicats monuments i places i carrers... Són capítols que manquen a moltes biografies.

A nosaltres ens han mostrat els abnegats missioners que anaven a predicar l'evangeli als pobres negres. I contribuïem a la seva labor recollint paper de plata per al Domund, per a «la santa infància»... Teníem simpatia pels «negritos», per sant Martí de Porres —«fray Escoba»—, pels simpàtics grums dels hotels internacionals, pels criats bonhomiosos de lliurea o d'armilla ratllada, pels enllustradors dels films americans, per les *nurses* vestides de blanc emmidonat, per l'afectuosa serventa d'*Allò que el vent s'endugué* en la societat esclavista dels Estats sudistes, pels allucinants Harlem Globetrotters, pels saxofonistes de jazz, per Louis Armstrong de llavi sagnant de tant trompetejar, per Mahalia Jackson cantant *O when the saints...*, per aquell negre de pel·lícula «que tenia el alma blanca» o pel mulat Antonio Machín sacsejant les maraques mentre interpretava el «pintor que pintas con amor», amb allò d'«aunque la Virgen sea blanca, píntale angelitos negros», fins a la veu d'aquell Guillem d'Efak cantant en mallorquí, el nostre negre de la Nova Cançó.

En els records d'infant sobreviuen aquells negres de pell de xarol que anunciaven betum, xocolata o cafè somrient amb dents blanquíssimes. I aquella veu graciosa, que taral·lejava a la ràdio: «Yo soy aquel negrito del África tropical que cultivando cantaba la canción del Cola-caó...» I, a *Aventures encara més extraordinàries d'en Massagran*, el cofoi Penkamuska saludant amb el seu ritual «Tripallokavipa-sèk»... I les peripècies d'en Tintín en aquell *Estoc de coc*... I les apassionants escenes de *Les mines del rei Salomó*... I cada any la figura entranyable del rei negre, el preferit dels tres reis d'Orient, amb un turbant de seda incrustat de lluentons brillants, per bé que era ell, segons la tradició, qui portava carbó d'alzina als nens malcreients... Abans, a les cavalcades dels reis, algú s'havia de maquillar de negre. Ara ja no cal: els negres del Maresme, de Girona o de Lleida es lloguen de patges o carters reials als grans magatzems i a les cavalcades de la nit de Reis a totes les viles i ciutats; l'única ocasió a l'any en què són tractats com uns reis...

Després, als anys seixanta, van començar a sorgir unes altres figures negres: en les esperances d'un món nou i més just, un Patrice Lumumba, líder de la independència congoleesa, assassinat; un Martin Luther King, líder contra la discriminació racial als EUA, assassinat també; i Malcolm X al capdavant del «black power»... I Léopold Sedar Senghor, poeta

líder del moviment de la **negritud**... I cantàvem, corejant Xesco Boix, allò de «blancs i negres junts» en el *Tots junts vencerem!*...

Que poques coses en sabem, dels negres, i que distorsionades des de la inflada vanitat de la ignorància! D'una ignorància no pas sempre innocent...

* * *

Els negres catalans parteix d'un plantejament sociològic, d'entrevistes a persones representants de diferents collectius negroafricans de Catalunya: equatoguineans, senegalesos, gambians, nigerians, angolesos, congolesos, zairesos...

Però també en presenta la història llunyana i recent, la situació actual de llurs països d'origen. I finalment descriu, més breument, els grans trets de la seva cultura tradicional, el seu univers de creences i comportaments, la seva organització social. No pas com a res exòtic ni per a interès d'especialistes, sinó com un component actiu profund de la seva personalitat individual i col·lectiva.

Tal com ha dit l'escriptor camerunès barceloní Inongo vi-Makome:

És difícil que un poble es desprengui de les seves tradicions fàcilment: un poble sense la seva cultura, sense les seves tradicions, és a dir, sense les seves arrels, constitueix un poble indefinit, un invent...

I això tot i que «els africans som integrables en qualsevol cultura que no sigui la nostra». Perquè, en el fons, «el que és important de les tradicions no és pas el fet que s'hi cregui, sinó que se'n formi part».

Joan Soler i Amigó

INTRODUCCIÓ

A través de la història, els humans ens hem sentit i ens sentim impulsats per la necessitat de millorar les pròpies condicions de vida. Un indret per a viure-hi, per a poder-hi obtenir els recursos bàsics que assegurin la supervivència, tot allò que pugui satisfer el benestar, que permeti eixamplar la realització personal i col·lectiva, ha estat sempre una fita a guanyar, un anhel a assolir.

Una constant de la història humana han estat els fluxos i els intercanvis de persones traslladant-se d'un territori a un altre, establint-s'hi i reprenent la recerca de nous espais. Són els fenòmens migratoris, tan antics com la humanitat mateixa, des dels seus mateixos orígens: aquesta ha estat la seva relació amb la Terra, un indret per a establir-s'hi, un horitzó a abastar. Les arrels en la realitat, els anhels en el mite.

Vet aquí la narració bíblica de l'Èxode del poble d'Israel des d'Egipte a través del desert a l'encalç d'una Terra Promesa. A Europa, les migracions dels celtes, les rutes dels fenicis i dels grecs, les incursions dels vikings... Sempre a la recerca d'espais menys inhòspits, més generosos. Així molts pobles arribaren a la Península Ibèrica, a terres catalanes, país de trànsit i també per a restar-hi.

Més recentment aquest fenomen es repeteix, del segle XV al XVIII, amb una projecció transcontinental: l'enorme flux d'uropeus —d'espanyols, sobretot— a les Amèriques, quan a Europa —a Espanya— es patia una greu crisi econòmica causada pel seu espectacular creixement demogràfic. Atrets per les bones noves procedents d'allà, sovint mitificades, voltades d'utopia, les migracions al continent americà van significar un gran alleujament per als enormes problemes de subsistència que patien molts països d'Europa.

Pel que fa a Espanya, un procés anàleg es va donar després de la guerra civil de 1936-1939, durant els anys quaranta a seixanta: molts espanyols van ésser empesos per les dures condicions de subdesenvolupament —uns altres per circumstàncies polítiques— a emigrar a països europeus més rics; uns altres es dirigiren a l'Amèrica del Sud.

Se n'anaven amb rumb a un destí desconegut, els uns amb la il·lusió

d'una nova oportunitat, els altres amb la desesperança com a únic bagatge: els comiats, però, sempre eren tristos. La decisió d'abandonar el país d'origen és, gairebé sempre, una de les més greus que ha d'afrontar una persona en la vida. Significa plantejar-se de viure en un ambient estrany, aliè, i fins acceptar l'arribada de la mort en la pitjor de les condicions. Requereix una gran dosi de coratge, sobretot perquè hom se'n va sense la més remota idea de quan retornarà, de si retornarà.

Aquest és el context en què cal situar el fenomen de la immigració africana a Europa, i, en concret, a Catalunya: un fenomen sociològic de les mateixes característiques que qualsevol altre dels moviments migratoris que s'han esdevingut durant la història de la humanitat. Malauradament, Àfrica no ha estat aliena a les migracions: un dia foren interafricanes; després l'esclavitud, amb el tràfic inhumà cap a Amèrica; finalment, a conseqüència de l'actual crisi econòmica, política i social del continent africà, amb l'únic afany de trobar unes millors condicions de vida, amb Europa com a destinació principal.

Catalunya, de sobte, comença a notar la presència progressiva de persones de raça negra: el sol color de la pell ja els delatava com a gent estrangera, a més de la seva manera de parlar, de vestir... Com és? D'on vénen? Com són? Què en pensen, de la vida? No són pas salvatges, no representen pas un risc per a la nostra cultura? Com han arribat aquí? Per què?

Aquest llibre pretén donar explicacions i respostes a aquestes i a unes altres preguntes. Voldria trencar la imatge negativa que sovint hom té dels africans, dels negres, però no sols això: ser una aportació que ajudi els catalans a descobrir-los com a persones portadores de notables valors culturals i que afavoreixi una relació mútuament enriquidora a l'interior de la societat catalana.

Els negres catalans és un primer treball concebut en clau d'aproximació al coneixement de tot allò que envolta els col·lectius d'immigrants negroafricans residents a Catalunya. Si bé és veritat que —com el lector tindrà ocasió de constatar— la seva presència hi ha estat contínua des del segle XV, no és pas menys cert que aquesta presència no havia assolit mai unes dimensions similars a les actuals; això ha comportat un fort impacte per a una societat que no estava gens preparada per a afrontar un fenomen sociològic de tals característiques.

Per a una comprensió correcta del tema, convé assenyalar, de bon principi, que l'actual presència de negroafricans a Catalunya —i, per extensió, a tot Europa— és una de les múltiples conseqüències derivades de la colonització. Dit d'una altra manera: ens trobem davant l'efecte de bumerang de la presència europea a l'Àfrica, i, en el cas català, fins podríem parlar d'una carambola en l'origen de la qual hi ha el tancament, per la CEE, de les seves fronteres als immigrants procedents del sud del continent.

Molts dels negres que actualment resideixen a Catalunya tenien fixada la seva destinació final, en partir dels seus països respectius, sobretot a

França, Anglaterra, Bèlgica, Holanda o Suïssa. Però, trobant-hi el pas barat als anys vuitanta, van haver de romandre aquí: Catalunya era per a ells un lloc de pas vers la seva fita última. Per això no ens hauríem d'estranyar que ignoressin fins l'existència de la llengua i la cultura catalanes i, per extensió, tot allò que pot tenir relació amb la realitat hispànica.

Fos com fos i pels motius que fossin, la veritat és que, a partir dels anys setanta, el nombre d'africans negres a Catalunya va començar una etapa de creixement, la qual va arribar al seu zenit en el decenni dels vuitanta. Les causes que havien provocat aquest creixement espectacular eren, sobretot, dues:

- La crisi cada cop més aguda als països de l'Àfrica negra, els habitants dels quals no trobaven sinó en l'emigració l'única possibilitat de millora econòmica i social.

- El tancament de les fronteres de l'Europa Comunitària —de la qual Espanya no era encara membre— com a conseqüència de la crisi econòmica generalitzada a tot el continent, la qual imposava un fre a la importació de mà d'obra barata.

En aquest context, Catalunya va veure com el seu mapa demogràfic s'ampliava amb una població que quasi desconeixia, la dels negres africans.

La primera actitud davant d'aquest fet fou d'indiferència enfront d'una situació considerada conjuntural. Però, amb el pas del temps, la realitat anava contradient aquella primera apreciació: de conjuntural, res de res. Llavors van començar a sorgir els primers grups de persones —amb més bona voluntat que no altra cosa— disposades a allargar la mà a aquest sector de la població que apareixia davant la resta de la societat com el més pobre entre els pobres, com el més marginat entre els marginats.

Amb la bona voluntat com a únic bagatge, van anar duent a terme accions en favor seu, sense ni tan sols donar-los l'oportunitat de participar en la planificació, la gestió i l'execució d'aquelles actuacions que —és de suposar— estaven elaborades per al seu benefici. És clar, llevat de comptades excepcions.

Amb la perspectiva del temps transcorregut, i sense desestimar aquella labor inicial, seria bo donar per exhaurida aquella etapa inicial a fi d'entrar en una altra en la qual la seva —la nostra— participació fos més tinguda en compte amb vista a obtenir uns resultats millors i més eficaços de la labor que en aquesta línia es va desplegant. En aquest sentit s'ha de considerar aquest treball, concebut com una eina més de suport a disposició de totes les persones que, en la seva tasca diària, han de tractar amb immigrants negroafricans a Catalunya. No vol pas ser un treball tancat ni dogmàtic, sinó, simplement, una aportació més destinada sobretot a treballadors socials en general, educadors, personal de l'administració pública i població en general en el desig d'ajudar-los a fer més efectiva la seva labor.

Ens sembla que, abans de plantejar qualsevol actuació en favor dels immigrants, convé conèixer-los com més, i com més aviat, millor. D'aquí les entrevistes fetes a diferents dirigents d'associacions culturals africanes a Catalunya. Cal saber per què han arribat aquí, quines són les seves inquietuds envers el present i el futur, quin bagatge cultural atresoren i què opinen de la societat i del país on es troben. Creiem que només des d'aquestes premisses es poden programar actuacions en favor seu i amb una garantia prèvia d'obtenir uns resultats encertats i apreciables.

En aquests moments, l'entrada de més immigrants de l'Àfrica negra a Catalunya i tot Europa ha experimentat un fre important, fruit dels controls rígids imposats per la CEE; però això no ha pas de ser interpretat com l'inici de cap procés d'extinció de la presència negroafricana a Europa. Hi ha immigrants que fa més de trenta anys que estan aquí, al costat d'uns altres d'arribats fa ben poc: els uns i els altres han adoptat Catalunya com la seva llar definitiva. Quants són, en total? Vet aquí una pregunta de resposta difícil, ja que el ventall de la seva situació jurídica impedeix de disposar d'estadístiques fiables. Tot i això, no seria gens aventurat parlar d'una xifra al voltant de les quinze mil persones, algunes de les quals ja estan nacionalitzades, unes altres tenen la qualitat de residents i una proporció força elevada està en situació d'il·legalitat.

Amb el fre a la seva entrada ha sorgit un altre procés d'immigració interna que afecta els qui estan mancats de la documentació pertinent, els quals van vagant d'una província a una altra, d'una població a una altra, a la percaça del miracle en clau de lloc de treball que els permeti fixar el seu assentament.

Un altre fet a tenir en compte és la diversitat del seu conjunt, ja que el fet que tots siguem de raça negra no vol pas dir que formem un grup homogeni; ben al contrari. Aquests són els factors que s'aborden en aquest llibre. Tant de bo els seus objectius, de fer més comprensiva i eficaç la labor dels treballadors socials que hi intervenen, s'acompleixin. D'altra banda, alguns dels aspectes de què s'hi tracta poden ser perfectament generalitzables i aplicables a uns altres grups d'immigrants: d'aquí la insistència en el caràcter obert del llibre.

I, ja per acabar, desitjo expressar la meva gratitud personal a la Fundació Serveis de Cultura Popular pel fet d'haver-me brindat l'oportunitat de donar a llum un projecte llargament gestat —exactament des de l'any 1984—, quan, al cap de molt poc temps d'acabar els meus estudis de sociologia, vaig descobrir que la societat catalana es trobava davant un fenomen nou de què, en un termini no gaire llarg, s'hauria de tractar amb seriositat i rigor.

Edmundo Sepa Bonaba (Kopesese)

Primera part

**PRESENÇA DELS NEGRES AFRICANS
A CATALUNYA**

I. HISTÒRIA DE LA IMMIGRACIÓ NEGROAFRICANA A CATALUNYA

Antecedents històrics

Per a més d'un, potser serà una sorpresa descobrir que la presència de negres africans a la Península Ibèrica, i més concretament a Catalunya, no és un fenomen d'ara. Certament, no podem parlar d'un moviment migratori pròpiament dit tal com avui s'entén. En realitat, no van arribar-hi per voluntat pròpia, sinó que hi van ser duts com a esclaus.

El professor F. C. Bossi, a la seva obra *Àfrica negra*, relata els inicis de la presència africana a la península en aquests termes:

Quan els musulmans foren expulsats d'Espanya, van cercar refugi al nord d'Àfrica. Però els portuguesos que pillardejaven per aquell litoral els perseguiren, aconseguiren de fer presoners un gran nombre de fugitius àrabs i se'ls endugueren a Portugal. Aquest fou, segurament, el primer nucli d'esclaus africans que es va formar a l'Occident.

Però, com que aquells musulmans eren, gairebé tots, de famílies acabalades, aquestes els volgueren rescatar al preu que fos. Tanmateix, els portuguesos, mancats de braços per al treball, no volgueren acceptar l'or que els oferien. Aquelles famílies potentades, llavors, els oferiren, a canvi, una quantitat més gran de negres africans com a mà d'obra. I, com que els portuguesos guanyaven en el canvi, van acceptar de bon grat.

En endavant, tots els Estats europeus van dedicar-se a protegir aquest comerç repugnant en la colonització del Nou Món.

Al seu torn, J. L. Cortés López, a l'obra *La esclavitud negra en la Espanya peninsular del siglo XVI*, hi afegeix:

Els negres havien aparegut també a les nostres terres gràcies, en gran mesura, al fet que hi havien estat duts per la invasió àrab, que se n'havia servit per a mà d'obra i per a la milícia. Convé no oblidar que els almoràvits provenien d'àrees pertanyents a l'Àfrica negra, al Senegal concretament. Coneixien, doncs, els negres, bé que no pas com a esclaus.

Quan els portuguesos obren les rutes atlàntiques i els castellans, més o menys clandestinament, els segueixen el rastre, s'adonen del tràfic d'esclaus

negres que els pobles de Berberia tenen establert i decideixen de fer com ells; aprofiten una oportunitat en la qual no havien caigut: a canvi de la manca d'espècies i de l'or que cercaven, un mercat d'esclaus negres podia rescabalarlos de l'esforç i servir-los per a finançar les expedicions, si no del tot, almenys en bona part.

Aquesta perspectiva de negoci aviat s'estengué a la península i els mateixos catalans, havent perdut el domini dels mercats orientals, s'installaren a la Cirenaica, a les muntanyes de Barca, terminal d'una de les rutes caravaneres transsaharianes que proveïen d'esclaus negres per a ser mercadejats per les comarques riberenques de la Mediterrània.

Si afegim a això la pèrdua de la presència hispànica a l'Orient, la prohibició d'esclavitzar indis i canaris, la fi de la Reconquesta i l'expulsió dels moriscos d'Espanya, podrem anar copsant el creixent protagonisme negre, que s'anirà convertint, gairebé exclusivament, en l'esclau, ras i curt; fins al punt que, en termes generals, negre i esclau tendeixen a esdevenir sinònims.

Una altra font històrica hi aporta el que segueix:

Durant els segles XIV i XV, el comerç d'esclaus és predominantment a mans de cristians. Els catalans hi són tinguts per mestres; l'any 1489 es fa esment, per primera vegada, de Barcelona. El 1472, les Corts portugueses exigeixen una vigilància estricta sobre el transport i el comerç d'esclaus ja que aquesta mà d'obra s'ha d'aplicar, en primer lloc, al desenvolupament agrícola de Portugal i a les illes sota el seu domini. Això sense comptar amb l'esperit emprenedor d'italians i de catalans. El mercat d'esclaus de València és abundantment assortit a partir de 1494: els anys 1495-1496, vuit-cents esclaus hi són venuts, una part considerable dels quals són negres portats de Portugal; alguns són d'origen senegalès.*

Aquest fou l'inici de la presència africana a la Península Ibèrica i a Catalunya, i de llavors ençà, durant les diferents èpoques històriques, ja no s'interromprà. Ben aviat els diferents països d'Europa s'involucraren en la pràctica del tràfic d'esclaus negres, considerat un mercadeig legítim i legal fins a finals del segle XIX i principis del XX. Durant cinc segles, les joves generacions de negres van ser arrabassades de la seva comunitat, la seva esperança de futur i de progrés va ser sistemàticament malmesa, una vegada esqueixades les branques més fornides de la seva soca mil·lenària. Només els vells, les dones i les persones mancades eren estalviades pels negrers; i els infants, que en fer-se grans havien de córrer la mateixa dissort. Un crim de lesa humanitat!

Però la incidència negroafricana en la societat i la cultura espanyola i en la catalana va ser quasi nul·la, relegada a simple font d'inspiració d'escriptors i de poetes, ja des del Siglo de Oro espanyol —Lope de Vega i Cervantes, entre els més destacats—, o motivant l'aparició de tòpics i d'es-

* *Historia general de África*, Ed. Tecnos - UNESCO.

tereotips que, en forma de dites o refranys, encara avui són d'ús corrent. O bé s'ha utilitzat la imatge del negre com a element de reclam publicitari; fins ha servit de recurs fàcil de bromes i d'acudits.

És un fet que l'arrelament de qualsevol grup humà en un territori estrany sols es dona si es constitueix en dominant durant un període de temps prou llarg —com fou el cas de la invasió sarraïna a la península— o bé si, malgrat sofrir segregació o marginalitat, forma un col·lectiu cohesionat i numèricament considerable —com els negres portats al continent americà. Però aquí la presència de negres no responia a cap d'aquestes dues situacions.

Els precedents llunyans

L'esclavitud negra, segons J. L. Cortés López, s'estén a tota la geografia peninsular i la seva pràctica no fa excepció de persones:

Eclesiàstics, nobles i estat pla posseïen esclaus per al seu servei i el seu lucre, des dels més alts llinatges, com podia ser Anna d'Aragó, duquessa de Medina Sidonia, fins als cortesans més humils i la menestralia

És el que a Castella s'anomena púdicament la «trata», el comerç esclavista. Pel que fa a Catalunya,

havia conegut una gran concentració d'esclaus durant tot el segle XV, l'època en què dominava la Mediterrània oriental. En el segle XVI coneix una davallada, bé que se sap de casos aïllats de catalans a Sevilla comprant esclaus.

La doctrina aristotèlica, per mitjà de l'escolàstica medieval, forneix elements filosòfics per a legitimar no sols el tràfic d'esclaus, sinó àdhuc un *status* jurídic per a aquells primers negres, i fins actituds vexatòries i abusos de tota mena comesos contra ells. Segons Aristòtil, l'esclavitud es justifica en la mateixa naturalesa:

Cal que hi hagi éssers inferiors que treballin per a la part més noble de la humanitat. La natura n'ha estat proveïdora: hi ha homes naturalment esclaus, tan per dessota de la resta com el cos envers l'ànima, com la bèstia envers l'home; són instruments posats per una mena de selecció natural al servei de l'estament superior. La desigualtat original és la font de l'esclavitud.

Pel que fa a Espanya, per mitjà de les *Leyes de Indias* aquesta doctrina prendrà cos jurídic.

Sembla que, del segle XV al XVIII, els negres portats a Catalunya provenien principalment del Senegal i de Gàmbia, i també de Sierra Leone, Libèria, la Costa d'Ivori, Nigèria, el Congo i Angola. Però també de Por-

tugal i de les colònies americanes: era el cas dels negres que els indians, de retorn de fer fortuna, duien amb ells per al seu servei com una part del seu bagatge particular, objecte d'ostentació i de prestigi.

Tenien caràcter de simple mercaderia a causa de la seva condició d'esclaus, mancats de drets civils. Per això eren mantinguts a l'àmbit privat, sense cap mena d'incidència social. No és fins al segle XX que, gràcies al nou *status* que Europa atorga als països de l'Àfrica negra, aquesta presència hi va assolint, a poc a poc, una condició diferent.

Els precedents pròxims

Fins a la Segona Guerra Mundial, els negres arriben a Europa bé com a servents portats pels colonitzadors, bé com a estudiants becats, sobretot, per institucions religioses, les quals, havent-los donat la formació adient, els reintegren als països d'origen com a sacerdots, els homes, o com a oblates, les dones.

En ambdós casos són mantinguts al marge de la realitat socio-cultural del país i, d'altra banda, el seu nombre és poc significatiu. Se senten del tot estranys, però tenen ben poques oportunitats de manifestar-ho. A més d'això, la ideologia dominant, amb el principi de superioritat de la raça blanca, els influeix profundament.

Per això no gosen —ni tan sols no s'ho plantegen— dur a terme activitats conjuntes ni celebrar manifestacions culturals; ridiculitzats per l'entorn, arriben a sentir-se ridículs ells mateixos. Només mantenen l'ànima de tornar a llur país d'origen, sobretot per explicar-hi com viuen els europeus a casa seva.

Són, doncs, un grup humà submís que, un cop remès a l'Àfrica, compleix fidelment el paper que li ha estat assignat de ser mers agents de la ideologia colonial; i això malgrat sofrir, ells també, els efectes negatius que la seva aplicació produeix en els conciutadans.

En una primera onada, durant els anys seixanta, la generació d'africans que va arribar a Catalunya era provinent, en la seva majoria, de l'ex-colònia espanyola, l'actual Guinea Equatorial. Eren, en certa manera, un grup d'elit: tots nois, seleccionats per a cursar-hi estudis —superiors o mitjans—, gràcies a un expedient acadèmic excel·lent lliurat a les escoles colonials de llurs països d'origen. Més del 95 per cent eren, doncs, becaris del propi país, del govern espanyol o d'alguna institució religiosa, o bé s'acollien a algun conveni de cooperació cultural. Aquests foren els primers titulats universitaris i els primers africans nacionalitzats espanyols.

Llurs vides transcorrien entre la residència o l'internat i la universitat o l'escola superior. Gairebé no els vagava de viure la realitat social, política o econòmica del seu entorn ni en tenien gaires oportunitats; és més: en plena dictadura franquista, les circumstàncies no eren, precisament, gai-

re propícies. En el seu afany d'assolir el *status* social que posseïen els europeus al seu país d'origen, no feien res més que allò a què eren destinats quan foren duts a Catalunya: estudiar. Solien assolir un bon nivell acadèmic.

Com que concebien clarament la idea del retorn, gairebé ni es plantejaven d'organitzar-se ni de relacionar-se amb el seu entorn. En realitat, cada estiu tornaven de vacances al seu país i, doncs, el contacte amb els seus no es trencava.

D'altra banda, estaven mancats de possibilitats d'organitzar-se en col·lectius i qualsevol trobada o activitat conjunta era més fruit de la casualitat que no pas de cap propòsit deliberat. La seva incidència en la vida social i cultural de Catalunya era pràcticament nul·la. Molts se'n van tornar sense haver conegut ni poc ni molt el país d'acollença.

Mentrestant, els arribaven notícies dels vents independentistes que bufaven per tot l'Àfrica negra i anaven prenent consciència de la seva condició: estaven cridats a substituir els colons europeus, l'estil de vida dels quals tant havien envejat. Tan forta era la pruija d'assemblar-se'ls que, en tornar al seu país —els que hi tornaren—, apareixien davant els seus com uns veritables desconeguts; tan forta era la transformació no sols externa, sinó també mental, que havien sofert a la metròpoli.

A més d'aquest grup d'estudiants equatoguineans, convé deixar constància també, durant aquest període, de la presència a Catalunya de tres grups d'immigrants africans més:

– Un grup reduït de noies, destinades a residències d'estudiantes, en les mateixes condicions que els nois. Ara, com que la política social de llavors sols afavoria la promoció masculina, aquestes eren de famílies acabalades o bé adoptades per alguna congregació religiosa. Si arribaven unes altres noies negres, eren les que duïen amb ells alguns colons per al seu servei domèstic en finalitzar el contracte de treball que els havia dut a l'Àfrica.

– Un altre grup era el format pels equatoguineans residents a Espanya i, particularment, a Catalunya, a Barcelona sobretot, per compte dels seus pares. La majoria d'ells eren fills dels llavors anomenats «fernandinos», la classe benestant negra en la societat colonial espanyola. Residien a la zona alta de Barcelona i tenien tan assumida la seva posició social que els estudis, per a ells, no representaven, com per als altres, l'escalafó necessari per a accedir a un *status* social elevat: no els calia, a ells; ja el posseïen. No esmerçaven, doncs, gaire temps a estudiar, ni a relacionar-se amb els seus compatriotes becats, sinó més aviat a exhibir-se en els cercles privilegiats de la classe alta barcelonina. Si als africans del primer grup gairebé no els vagava de dedicar-se a l'oci, aquests s'hi lliuraven gairebé amb exclusivitat ja que la seva estada a Barcelona no depenia pas dels resultats d'uns estudis, sinó del poder adquisitiu de llurs famílies.

– Finalment, cal esmentar un tercer grup de negres africans a Catalu-

nya. Aquests no provenien de la Guinea Equatorial, sinó d'uns altres països. La seva estada a Barcelona era transitòria, de «sala d'espera» per a fer el salt a l'«Europa rica», sobretot França, l'Alemanya Federal, Bèlgica, Holanda i la Gran Bretanya, que practicaven una «política de portes obertes», d'atracció de treballadors del sud d'Europa o de països del Tercer Món.

Els corrents migratoris

De l'any 1915 al 1950, la immigració africana a Catalunya prové majoritàriament dels territoris espanyols del golf de Guinea: de l'illa de Fernando Poo (actual Bioko), Corisco, les Elobey, Annobón i Río Muni (la zona continental); és a dir, l'actual República de Guinea Equatorial. Almenys el coneixement que ja tenien de la llengua castellana disminuí l'impacte psicològic provocat pel canvi d'ambient. La llengua catalana, en canvi, els era no sols desconeguda, sinó totalment ignorada.

Entre els anys 1950-1970, aquesta situació es manté invariable, però al grup d'equatoguineans se n'hi afegeixen més de procedents de Nigèria, del Camerun, del Zaire..., de l'Àfrica central. La immigració provinent d'unes altres àrees geogràfiques africanes és inapreciable i, en tot cas, temporal, ja que hi estan de pas vers alguns països europeus.

El període entre els anys 1970 i 1980 es pot considerar el decenni de la immigració negroafricana a Catalunya: la seva presència s'hi comença a notar, sobta els catalans i, de principis dels setanta ençà, no para de créixer. Provenen de països com Gàmbia, el Senegal, Sierra Leone, el Camerun, Nigèria, Ghana i, en un nombre menor, del Zaire, del Congo, d'Angola...

Aquest és un període clau per a comprendre-la en la seva situació actual; convé, doncs, analitzar els esdeveniments polítics, econòmics, socials i culturals que la van originar i envoltar.

Per què vénen, actualment, els africans a Europa, a Catalunya?

Fins a principis de segle, la presència de negres al continent europeu obeïa a interessos mercantilistes, relacionats ben sovint amb el tràfic d'esclaus. Avui, però, gairebé tots els Estats de l'Àfrica negra ja han assolit la independència, la sobirania per a dirigir llur propi destí: per què, doncs, tants negres protagonitzen —arriscant-hi molt, àdhuc la vida— un èxode sense precedents vers Europa? Un èxode voluntari? En opinió de molts catalans, «vénen perquè volen». Però, per què?

L'escriptor camerunès barceloní Inongo vi-Makome, al seu llibre *España y los negros africanos*, en dóna una explicació:

Europa és concebuda com una mena de terra promesa, un lloc sense pecat ni misèria, sense injustícia dels homes ni dels déus [...] Un indret que ofereix facilitats i oportunitats a tothom i tothora [...] Tal vegada, en qualsevol moment de la història, alguna gent de l'Àfrica hauria arribat a relacionar l'Europa que desconeixien amb el paradís que predicava la Bíblia...

L'explicació pot semblar elemental, fins simplista; sens dubte, ho és. Una altra qüestió seria esbrinar per quines raons els negres han pogut arribar a crear-se aquesta visió utòpica d'Europa. Per banal que pugui semblar, l'explicació és correcta i s'ha mantingut fins avui d'ençà que els europeus van entrar en contacte amb els africans.

Per a tots els negres que vam viure de joves la colonització als nostres països, assolir el grau de benestar que tenien els europeus a casa nostra era la fita suprema. No ens fèiem cabal —molts encara continuen sense fer-se'n— del fet que l'home blanc arribava a terra africana sense res, sovint amb el que duia a sobre i prou, i que al cap de poc temps ja gaudia d'un *status* social i d'un poder econòmic que deixava embadalits els nadius. «Com s'ho fan —es preguntaven molts— si els nostres avis i besavis, si els nostres pares, que són d'aquí de tota la vida, continuen pobres com sempre?»

La conclusió a què arribaven —una de força comuna, entre d'altres— era que l'home blanc venia revestit d'un poder o una màgia especial, la clau de la qual certament estava en el país d'on procedia, ja que cap negre, tot i treballar al seu costat i observar-lo de prop, allà, mai no havia aconseguit de descobrir-la. Aquesta idea, ben segur, era present, com un encís, en l'èxode de molts negres cap a Europa d'ençà dels anys seixanta.

II. LA IMMIGRACIÓ NEGROAFRICANA A CATALUNYA EN L'ACTUALITAT

Causes de la immigració actual

L'any 1975 marca la línia divisòria entre la immigració africana dels anys seixanta i l'actual. El canvi és influït per una conjuntura doble: en aquesta època hi ha països de l'Àfrica subsahariana que ja fa un decenni que són independents, i això ha provocat un canvi important en el *status* d'una gran part de la població. D'altra banda, l'impacte produït per la transició de colònia a Estat independent ha esdevingut sovint molt difícil i traumàtic a tot el continent i hi han esclatat focus de conflicte més aguts que no pas durant la dominació colonial.

Aquesta situació nova ha generat un vast procés migratori en dues direccions: l'una cap a Europa, amb l'ex-metròpoli com a punt de referència i destinació final; l'altra, interafricana: la dels immigrants o refugiats polítics, protagonitzada per aquells qui, fugint de llur país, aniran a raure en un altre mentre duri la situació conflictiva al propi.

L'altre fet conjuntural és la primera gran crisi econòmica de la postguerra mundial, sorgida arran del crac petroler a l'Orient Mitjà, l'any 1973, que afecta tota la indústria europea. La coincidència d'aquests dos fets provoca un canvi qualitatiu en la immigració africana i en els mòbils que la impulsen.

La «política de portes tancades» que en deriva afecta la situació de Catalunya pel que fa a la immigració: Europa, fins llavors importadora de força de treball, tanca les seves fronteres exteriors, restringeix l'entrada de nous treballadors estrangers provinents sobretot dels països que abans foren les seves colònies, del sud, de l'anomenat Tercer Món. Espanya, llavors, encara no és membre de la Comunitat Econòmica Europea i, situada justament al sud d'Europa, aviat comença a notar un increment de la població africana al seu territori, sobretot a Catalunya, que confronta amb França —l'antiga Marca Hispànica. Aquest país, «corredor geohistòric» segons Vicens Vives, deixa de ser la tradicional terra de pas i es converteix, de sobte, en terra d'acollença forçada per a tants immigrants africans impedits per la nova política comunitària de traspasar la frontera cap a França i els altres països de destinació.

Són gent de tot el continent africà, que desconeixen Espanya, i encara

més Catalunya i la seva realitat. N'hi ha de francòfons i d'anglòfons —les llengües de llurs ex-colònies—, la majoria no parlen gens l'espanyol, el català menys encara. No tenen cap suport dels seus països d'origen ni de les seves ex-metròpolis, vénen com uns desheretats. Davant seu, els catalans s'adonen de les enormes diferències culturals i idiomàtiques, desconeixen d'on vénen, ho ignoren gairebé tot de l'Àfrica negra, més enllà dels tòpics i dels exotismes més banals.

Com són els immigrants negroafricans?

Els immigrants actuals de l'Àfrica negra tenen unes característiques i uns trets comuns que podrien ser sintetitzats als punts següents:

– Provenen de països que han sofert la dominació colonial. Per això, Europa no els és aliena, però en tenen una visió força equivocada.

– Majoritàriament són homes, adults: molts han deixat muller i fills, família i llar. Han cregut veure en l'emigració una oportunitat —inexistent al propi país— per a millorar la seva condició econòmica i social.

– En el moment d'anar-se'n, han deixat rere seu un país amb una economia en bancarrota i una gran conflictivitat social, si no en guerra civil. O controlat per militars de baixa graduació i de preparació deficient que van ocupar el poder mitjançant un cop d'Estat.

– En el moment d'arribar, duen amb ells un ric patrimoni cultural, amb una visió pròpia del món i de la vida, uns costums i uns valors, i unes creences arrelades.

– Llevat dels provinents de Guinea Equatorial, a causa de la política comunitària de tancament de fronteres exteriors, molts han hagut de restar a Catalunya sense que aquest fos el punt de destinació que s'havien proposat.

– Hi han arribat desconeixent quina és la forma de govern de l'Estat espanyol i la seva vinculació amb la resta d'Europa. I sense tenir idea que és un Estat pluriètnic i desconeixent l'especificitat del fet diferencial català. Per això se sorprenden que s'hi parli català, una llengua que ignoraven; a vegades això els provoca un trauma que no sempre són capaços de superar.

– Els immigrants negres són, almenys, bilingües: parlen la llengua materna o autòctona i un o altre idioma europeu —el de la ex-metròpoli respectiva—, o bé l'àrab. Fora dels provinents de l'antiga colònia espanyola de Guinea Equatorial, desconeixen l'ús del castellà; i del català, no cal dir-ho, també els equatoguineans.

– Tenen un nivell de formació bastant baix i inadequat a les demandes ocupacionals i a les condicions laborals requerides pel mercat de treball actual; no solen ser analfabets, però no tenen tampoc les condicions necessàries per a accedir a llocs de treball qualificats.

– La majoria treballen en ocupacions de baixa consideració social: venda ambulant, feines del camp i tota mena de treball submergit, els homes; les dones solen treballar en el servei domèstic. A penes disposen d'oportunitats de cultura i de lleure.

– Almenys fins al procés de «regulació de treballadors» de 1991, han anat vivint —o encara hi viuen— clandestinament, sense haver pogut legalitzar la seva situació de residència ni de treball. En general, estan mancats de protecció diplomàtica de llur país d'origen.

– Estimen que, a l'Estat espanyol, les oportunitats de promoció social per als negres són mínimes, en comparació, per exemple, del Regne Unit, de França o dels Països Baixos; n'hi ha, però, que s'adonen que Catalunya és una mica diferent de la resta d'Espanya.

– Tots, els uns més que els altres, han sofert una forma o altra de racisme, i això ha anat generant una consciència de rebuig social, passiu si més no. Les oportunitats d'integració social positiva i oberta, de comunicació i diàleg intercultural, són molt minses.

– L'immigrant negre és, generalment, poc conflictiu en el sentit estricte del terme, però els seus costums, a vegades, xoquen amb la manera de viure dels catalans, fins a arribar a provocar alguns enfrontaments amb l'entorn social on està.

– Les relacions entre els negres africans a Catalunya són gairebé inexistentes; sols n'hi ha a l'interior del grup o col·lectiu al qual pertanyen, segons el país de procedència i el lloc on resideixen. És a dir, els immigrants negres mantenen pocs contactes entre si, s'ignoren força.

– Sura a l'interior del col·lectiu africà una sensació de frustració generalitzada havent constatat que allò que cercaven en emigrar és molt difícil, si no impossible, d'abastar. Per això, la idea de retornar a llur país d'origen o d'emigrar en un altre país europeu hi resta sempre latent.

III. ELS PRINCIPALS COL·LECTIUS NEGROAFRICANS A CATALUNYA

El collectiu equatoguineà

El collectiu procedent de Guinea Equatorial és un dels més extensos i amb més llarg arrelament a Catalunya pel fet d'haver estat colònia espanyola.

El 12 d'octubre de 1968, l'ex-Guinea Espanyola assolí la independència. I ben aviat s'hi va esdevenir la inestabilitat política: el març de 1969 hi hagué un intent de cop d'Estat contra el seu primer president constitucional, Francisco Macías Nguema. Aquest va ser el motiu per a instaurar una forma de govern autoritari i racista: amb el suport dels membres del seu clan, Macías inicià un procés de percaça, de captura i d'eliminació sistemàtica de tothom qui s'oposés a les lleis dictades per ell. Va forjar un model d'Estat centralista i monoètnic en el qual només els membres del seu grup ètnic, els fang, i especialment els pertanyents al seu clan, tenien dret a exercir el poder.

El territori de Guinea Equatorial és format per les illes de Bioko (abans Fernando Poo), Annobón, Corisco, Elobey Grande i Elobey Chico i la zona continental, anomenada Río Muni. Limita, d'una banda, amb l'Oceà Atlàntic, el Camerun i el Gabon. La seva població és formada per annobonesos, de l'illa d'Annobón; bubí, de l'illa de Bioko; ndowe, que poblen la zona litoral de Río Muni; i fang, que n'ocupen la zona interior. Es tracta, doncs, d'un Estat multiètnic, ja que cada un dels pobles que hi pertanyen té una llengua, una cultura i un sistema de valors propis.

Sembla que la població total de Guinea Equatorial se situa pels volts del mig milió d'habitants. La seva capital és Malabo. La llengua vehicular entre els diferents grups ètnics és el castellà; la religió oficial és la catòlica i la forma de govern encara vigent és una dictadura militar, presidida per Teodoro Obiang, format a l'Acadèmia Militar de Saragossa, on obtingué la graduació d'alferes. Va pujar al poder el 3 d'agost de 1979 i va eliminar el règim de Macías, oncle seu i membre, doncs, del mateix clan.

La immigració equatoguineana pròpiament dita arrenca de març de 1969, quan, després del cop d'Estat fallit, el president Macías acusa el go-

vern espanyol d'haver-ne estat l'instigador. La seva primera reacció fou expulsar la colònia espanyola resident al país, que hagué de ser evacuada per vaixells de la marina espanyola.

D'ençà de llavors un règim de terror s'instal·la al país, i aquest és el motiu de la fugida de molta gent: de 1970 a 1975 es refugien a països veïns: el Camerun, el Gabon, Nigèria... Qui disposa de recursos econòmics opta directament per anar a Espanya. Aquí, els estudiants que hi havia durant el cop d'Estat havien estat desproveïts dels seus passaports i hom els va retirar les beques que el mateix govern els havia concedit sota l'acusació de conspirar contra el president.

De 1975 a 1979, alguns dels refugiats als països veïns, amb l'ajut de llurs familiars estudiants residents a Espanya, retinguts arran del cop d'Estat, aconsegueixen d'arribar a l'ex-metròpoli: aquests van constituir el primer grup immigrant negroafricà de l'Estat. Els estudiants que, per raons d'edat, no tenien el DNI espanyol van ser documentats amb un carnet anomenat «apatrida»: el govern espanyol no els va voler reconèixer oficialment com a refugiats polítics.

Entre l'agost de 1979 i 1985 arriba, procedent directament de Guinea Equatorial, un grup barrejat d'immigrants per motius polítics i econòmics. Amb el cop d'Estat que instaura el govern d'Obiang, el nou president obre les fronteres, restableix la comunicació amb l'exterior, inexistent des del cop anterior de 1969, promet a la població «una Guinea millor» i fa una crida al retorn dels exiliats per a la reconstrucció del país. Però el discurs oficial és molt lluny de la realitat i la població es malfia de ser víctima d'un engany: aquest és el motiu del nou èxode, amb Espanya com a destinació i Madrid i Barcelona com a principals capitals receptores d'aquesta nova onada migratòria, la qual n'han seguit unes altres indeturablement.

En termes globals, aquestes són les característiques de les diferents onades d'immigrants equatoguineans a Catalunya:

– Els qui hi van arribar fins a l'any 1977 gaudeixen de nacionalitat espanyola, tenen una mitjana d'edat d'uns quaranta anys, parlen prou bé el català, viuen a la rodalia de Barcelona, molts són professionals de grau mitjà i superior i treballen en activitats dels sectors secundari i terciari. La seva adaptació a la realitat catalana, iniciada en la seva època d'estudiants, va progressar amb la incorporació al món del treball. N'hi ha de casats entre si, uns altres en matrimonis mixtos, amb fills entre dotze i vint anys, catalans de naixement. Molts s'estan en una casa de propietat i el seu grau d'assentament és força alt.

– Els vinguts després de 1977 ja no presenten unes característiques tan homogènies. N'hi ha amb nacionalitat espanyola i uns altres amb carnet de residència; pel que fa a la resta, les diferències socio-culturals entre els uns i els altres són relatives. Tanmateix, els vinguts després de l'agost de 1979 constitueixen un grup molt diferent: a causa d'haver viscut l'aïllament de

Guinea Equatorial entre els anys 1970-1979 mostren una dificultat d'adaptació més gran i tenen dèficits de formació pel fet que, tant si van restar al país com si van refugiar-se a països veïns, el seu currículum acadèmic va quedar tallat. Entre ells, hi ha més dones que no pas homes. El seu procés d'adaptació a la societat catalana es dona al lloc de treball; la llengua, tanmateix, els costa. D'altra banda, són ideològicament diferents dels grups anteriors: aquells estaven marcats pel discurs colonial; aquests, per l'aparat doctrinari del president Macías.

El col·lectiu equatoguineà està establert a Barcelona ciutat i al seu cinturó industrial: el Prat de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat, Viladecans, Mollet del Vallès, Sabadell, Terrassa, Badalona, el Masnou...

La multietnicitat de l'Estat equatoguineà es reflecteix ben clarament a Catalunya, on existeixen quatre associacions, cada una formada pels membres d'un grup ètnic diferent: la Rieba-puà agrupa els pertanyents a l'ètnia bubí; la Viyil, els ambo; la Bia-fang, els fang; i la Rhômbe, els ndowe.

L'associació cultural Rieba-puà

La comunitat bubí de Barcelona s'organitza entorn d'aquesta associació cultural constituïda i legalitzada l'any 1978: és la primera organització africana amb reconeixement legal a Catalunya.

Els bubí són naturals de l'illa de Bioko, l'antiga colònia espanyola de Fernando Poo. Tenen la seva llengua pròpia, que anomenen «e txo» —que ve a significar «parla de les persones»—, però també saben parlar el castellà, llengua oficial de Guinea Equatorial. A Bioko, a més, es parla el «pichinglis» o «brooking english».

La seva presència a Espanya ve de lluny i és constant, de l'època colonial: estudiants becats, gairebé tots nois. Però, a partir dels anys setanta, la comunitat bubí a Barcelona experimenta un creixement notable, motivat pel règim polític dictatorial de Macías, en què els bubí van ser sotmesos a un procés implacable de persecució i d'anihilament pels fang: el poble bubí és la primera víctima de la dictadura, ha de fugir de la seva pròpia illa, de primer amb rumb als països veïns —el Camerun, el Gabon, Nigèria— i, des d'allí, els que hi tenien algun familiar estudiant-hi, a l'antiga metròpoli, a Espanya. L'elecció de Barcelona com a destinació de molts d'ells va ser determinada per la presència de familiars disposats a acollir-los en un primer temps.

Rieba-puà significa «punt de trobada»: és el nom de la institució base de la comunitat bubí a Catalunya, dins la qual hi ha subcomunitats formades pels naturals d'un mateix poble —Baney, Batete, Bososo, Rebola— que s'organitzen per mantenir els seus propis vincles dins del conjunt bubí.

El seu president és Pedro Echuaka Nchana, de trenta-un anys, naciona-

litzat espanyol. Fa dotze anys que resideix a Catalunya, hi va venir directament, s'està a l'Hospitalet de Llobregat. Treballa en la siderometal·lúrgia i té estudis mitjans; està afiliat a la Seguretat Social. Parla bé el castellà i el català, s'ha adaptat molt bé a la realitat catalana i s'hi sent socialment molt integrat. És el sisè president de l'associació. Maria Mercedes Olá Puye n'és la secretària de relacions públiques, de quaranta anys i nacionalitat espanyola, però té germans afectats per la Llei d'Estrangeria. Fa vint anys que viu a Catalunya, a Barcelona. Treballa d'auxiliar de clínica en un hospital públic i està afiliada a la Seguretat Social. No parla el català, però coneix prou la realitat del país.

El nombre de membres de la comunitat bubí a Catalunya ronda entorn de 1.500 a 2.000 persones, incloent-hi nens i nenes. Es concentren a Barcelona ciutat i per tota la conurbació metropolitana: Badalona, l'Hospitalet de Llobregat, el Masnou, Mollet del Vallès... Treballen en els sectors d'indústria i de serveis; molts a l'administració pública, fonamentalment a la central. El seu nivell de formació va dels estudis elementals a titulats superiors. Tots parlen castellà, la gran majoria entén el català, però pocs el parlen.

Mercedes Olá subratlla la funció matriarcal de la dona en la comunitat bubí:

Generalment, és ella qui estimula l'home aconsellant-lo en els afers importants. L'home bubí no sol prendre una decisió sense haver consultat l'opinió de la muller. Quan l'associació organitza un acte, el protagonisme acostuma a ser de les dones i, des de l'any 1979, sempre hi ha hagut una dona a la junta directiva. Tanmateix, les dones encara es retireuen a prendre una part activa en la comunitat, respecten molt els homes i els deixen la responsabilitat de dirigir tot i adonar-se que sovint no ho porten prou bé. D'altra banda, les obligacions de la casa els impedeixen una dedicació més gran al col·lectiu. Amb tot, els agrada de participar, de fer coses fora de casa: sempre hi són donant suport a totes les activitats que es fan, no acostumen a fallar.

La majoria de matrimonis són entre bubí —ho prefereixen—, però també n'hi ha entre bubí i unes altres ètnies africanes, i entre bubí i català o catalana, però pocs. Les dones hi són majoria —prop d'un 75 per cent—; per això n'hi ha moltes sense parella. De quitxalla n'hi ha molta —també més nenes que nens—; de fills nascuts aquí n'hi ha que ja tenen vint anys. Tots parlen el castellà i el català, molts l'escriuen i tot. A casa solen parlar en castellà; sovint els fills senten la llengua nativa com a estranya i la menysvaloren pel fet que no els serveix gaire per a moure's en els seus ambients; són ben pocs els qui hi mostren interès: es perd irremissiblement.

Rieba-puà és una entitat força emprenedora, amb un calendari d'activitats relacionades amb la pròpia cultura i amb les principals festes catalanes, aquestes obertes a tothom. Les primeres, en canvi, amb la seva signi-

ficació social, s'adrecen a la comunitat bubí. Aquestes són, doncs, les celebracions principals de l'associació Rieba-puà:

– **E'ló e Ritta**, la Festa de l'Infant Bubi. La seva finalitat —ens diu el seu president— és desvetllar l'interès dels nens i de les nenes de la comunitat bubí envers la seva cultura mare. Els infants bubí, tot i ser nascuts a Catalunya, no són considerats catalans per la societat catalana: «Cal dotar-los d'un sentit d'identitat, que els doni força espiritual.» Rieba-puà orienta i estimula un procés tranquil d'inculturació de les seves noves generacions, sense aclaparar-los; així, la seva creixença anirà unida al seu interès per la cultura bubí. N'hi ha que en prescindeixen, però la majoria participa amb molta il·lusió en aquesta festa i els resultats són molt reconfortants.

– La festa de **Bisila**. Bisila Esaha és la més distingida i venerada de totes les dones bubí, la mare de totes les mares, de tots els bubí. Hom la invoca en tot moment. Per al profà, la seva figura és semblant a la Moreneta per als catalans. Com a mare, no sols protegeix els seus fills, segons la tradició, sinó la terra on han nascut. Per això, una vegada l'any, a Catalunya, els bubí la festegen: ho fan per la Mare de Déu d'Agost.

– **E'ló oté e ria**, la Diada Bubi. És una jornada de germanor entre tots els bubí, no sols els de Catalunya, sinó oberta als de la resta de l'Estat. Es va començar a celebrar per l'octubre de 1989, fins ara sempre a Barcelona, ja que la iniciativa va partir de la comunitat bubí d'aquí; però enguany han acordat de celebrar-la alternadament a Barcelona i a Madrid. Dura tot el dia, de les set del matí a les onze de la nit. És un acte d'afirmació de la pròpia identitat amb tota mena de manifestacions culturals: folklore, música popular, gastronomia, jocs i debats.

– Una jornada en record dels membres difunts de la comunitat bubí de Barcelona, morts a Catalunya, com un memorial. Té com a finalitat fomentar la relació entre tots els membres que formen la comunitat i mantenir vives les pròpies arrels.

De les festes catalanes, l'associació Rieba-puà celebra la de Cap d'Any —**O loa ló jé**—, el carnaval i la revetlla de Sant Joan.

Convé remarcar que Rieba-puà és la primera associació cultural d'africans constituïda legalment a Catalunya i que ha assessorat les altres associacions equatoguineanes de Barcelona en el seu procés de formació i legalització. També és la primera que va organitzar seminaris, conferències i actes oberts per a donar a conèixer les diverses expressions culturals i artístiques del seu poble: l'any 1982 va celebrar la primera Mostra de Música i Folklore Bubi, a la sala Villarroel, amb un gran èxit de públic, i novament l'any següent. Des de l'associació hom ha impulsat la formació d'un grup permanent de dansa folklòrica bubí, Filles de Bisila, format íntegrament per dones i noies joves, i un grup de música popular bubí.

L'associació cultural Viyil

Agrupa la comunitat ambo, de membres originaris de l'illa d'Annobón. Si bé l'associació Rieba-puà és nombrosa, el total de membres de la Viyil tot just passa de la vintena —entre els quals només hi ha cinc dones—; ara bé, des de 1988, duen a terme un seguit d'accions en favor del seu poble que els ha fet mereixedors d'admiració i de respecte per la resta dels equatoguineans de Catalunya. El «viyil» és el lloc on els ambo prenen les decisions importants per a la comunitat: tenia la doble funció de parlament i de tribunal de justícia.

El seu president és Daniel Zamora Salas, de quaranta-tres anys, nacionalitzat espanyol. Va arribar a Espanya l'any 1965 i resideix a Catalunya des de principis dels setanta; abans havia estat a Madrid i a Cantàbria; ara, a Badalona. És enginyer tècnic mecànic i professor d'un institut de Formació Professional. És molt valorat dins el collectiu equatoguineà pel seu compromís polític en la lluita per la democràcia al seu país: fou un militant destacat de l'oposició al règim de Macías Nguema des de l'Aliança Nacional per a la Restauració Democràtica de Guinea Equatorial (ANRD). L'espanyolització del seu nom, com el de la quasi totalitat dels annobonesos, és conseqüència del sistemàtic procés de substitució dels noms autòctons pel colonialisme espanyol.

Els mariners portuguesos van ser els qui van donar el nom d'Annobón a l'illa quan hi van desembarcar per primera vegada el darrer dia de l'any 1472: per això l'anomenaren Anno Bon, és a dir, en català, Any Bo.

Els ambo o annobonesos coneixen l'idioma castellà i la cultura espanyola del temps de la colonialització, però de la llengua i de la cultura catalanes —diu el seu president— no en sabien res. L'any 1965 va ser quan el primer ambo va arribar a Catalunya, tot i que hi ha referències que abans ja n'hi havia vingut un altre. Van triar Catalunya per les possibilitats que oferia el mercat de treball, ja que alguns dels seus membres ja havien provat fortuna en unes altres comunitats de l'Estat —Madrid, Cantàbria, Astúries, Canàries— sense gaire sort. De tot l'Estat, a Catalunya és on hi ha més annobonesos. La majoria treballen en la indústria, a empreses privades, i alguns en el sector serveis com a funcionaris de l'administració pública; la seva titulació acadèmica oscil·la entre els estudis elementals i els superiors. Gairebé cap no treballa per compte propi ni hi ha casos d'atur. S'estan a Barcelona i en unes altres poblacions del seu entorn, sobretot Badalona. Daniel Zamora explica:

Havent-hi tan poques dones en el collectiu ambo, els qui s'han casat ho han fet amb dones de l'ètnia bubí o amb catalanes. Dins de casa, doncs, essent de llengües diferents, els pares parlen en castellà, i els fills, nascuts aquí —n'hi ha que ja tenen dinou anys—, que ja no coneixen la parla dels pares, en castellà i també en català, que han après a escola. Crec que ja són més d'aquí que no d'Annobón, tot i que costa que la gent d'aquí els tingui per catalans.

La comunitat ambo es va començar a reunir pels anys setanta: la constitució de Viyil com a associació cultural data de 1976, encara que no va ser legalitzada fins el 1985. Llavors, quasi tots els membres de la comunitat ambo n'eren socis; avui no tots els annobonesos ho són, però Viyil continuava actuant com a nucli i motor de la comunitat. Daniel Zamora prossegueix:

La situació del nostre collectiu és molt marcada per tot el que succeeix a Guinea Equatorial. No podem restar indiferents, per exemple, a l'abocament de residus tòxics a la nostra illa amb el consentiment del president Obiang Nguema; els efectes ja es noten tant entre els annobonesos d'allà com a la terra. Ens n'arriben notícies constants per mitjà dels nostres familiars i amics d'allà, i entre nosaltres no es parla de res més. Ja ho vam denunciar a la premsa, l'any 1988, com un acte d'etnocidi i hi va sortir publicat. Això ens ha causat problemes, però nosaltres continuem intentant captar l'atenció de l'opinió pública mundial amb manifestacions, compareixent a taules rodones i participant en fòrums, demanant la paraula, organitzant conferències i sessions informatives, llançant campanyes de denúncia mitjançant la revista «Viyil» malgrat que la premsa oficial ho silencia. Amb la revista, tot i que és de tiratge curt i surt quan pot, volem donar a conèixer la realitat del nostre poble, gairebé desconegut de tothom —dels pobles de Guinea Equatorial només se'n coneix el tòpic antagonisme *bubi-fang*—; volem difondre-la per tot arreu, no sols aquí, sinó a més llocs del món, també a l'Àfrica.

Les altres associacions

La *Bia-fang*, de la comunitat *fang*, i la *Rôhmbe*, dels *ndowe*, despleguen una línia d'actuació intermèdia en relació a *Rieba-puà* i *Viyil*. El nom de «*Bia fang!*» té un sentit de crida als membres de la seva comunitat: significa «*Fang, vine!*». I «*rôhmbe*» és el nom de l'antílop mític que conduí el poble *ndowe* al seu assentament actual: per aquest motiu, el *rôhmbe* és un animal sagrat per als *ndowe*, que no en mengen mai la carn.

Cada una d'aquestes associacions duu a terme el seu programa d'activitats. L'octubre de 1991, a iniciativa de Francisco Abaga, president de la *Bia-fang*, es va celebrar un acte conjunt, però la manera com es va desenvolupar no va ser del grat dels dirigents de les altres associacions equato-guineanes i avui no sembla haver-hi intenció de repetir l'experiència.

El collectiu senegalès

El Senegal està situat geogràficament a la zona del Sahel i és un dels països que confronten amb el desert del Sàhara. Limita al nord amb Mauritània, al sud amb Gàmbia —amb qui forma l'anomenada Federació de

Senegàmbia—, a l'est amb Mali i a l'oest amb l'Oceà Atlàntic. Té una superfície de 196.192 km² i una població d'uns 8 milions d'habitants (amb un creixement demogràfic del 3 per cent). La seva capital és Dakar, amb 1.600.000 habitants. Els seus recursos bàsics són els cacauets, els fosfats, la ramaderia i la pesca; la seva economia està orientada a l'exportació. La seva moneda és el franc CFA (Comunitat Franco-Africana). La seva renda per càpita és de 420 \$.

La seva població és de raça negra i els grups ètnics principals són els wòlof, els fulani, els serers, els tuculer i els diola. Les llengües que més s'hi parlen són el wòlof —que ells mateixos anomenen òloff—, el serer i el sose; l'idioma oficial és el francès. La religió més estesa és la musulmana (85 per cent) i el cristianisme hi és practicat tan sols per un 3,61 per cent de catòlics i un 0,04 per cent de protestants. Les religions tradicionals són practicades per un 11,35 per cent de la població. L'escola fa l'ensenyament en francès i també hi ha una escola àrab. Tanmateix, des de 1989, la presència àrab al Senegal ha estat qüestionada per un moviment popular de protesta contra l'afany dominador dels àrabs sobre la població nativa.

Un dels elements culturals senegalesos més característics és el «griot», que podríem traduir per «romancer», «rondallaire» o «joglar», savi transmissor oral de la seva rica cultura tradicional mitjançant la recitació i el cant, que se sol acompanyar de la cora, arpa africana ancestral.

El Senegal forma part de la Comunitat Francòfona de Nacions per la seva condició d'ex-colònia francesa. Va assolir la independència el 20 de juny de 1960 i el seu règim polític és una república presidencial en una democràcia pluripartidista. El seu primer president fou l'insigne Léopold Sedar Senghor —un dels creadors de l'important moviment africanista de la **negritud**—, el qual, durant la colonització, era membre de l'Assemblea de la República Francesa. El seu president actual, des de 1981, és Abdu Diouf.

Malgrat la diversitat ètnica, els senegalesos tenen elements culturals comuns, molts dels quals són a conseqüència de les diferents invasions sofertes durant la seva història, com ara la religió musulmana i la llengua francesa. S'hi dona un fort sincretisme cultural, el resultat més palès del qual és la simbiosi entre la tradició africana i l'Islam, fins al punt que els ritus islàmics són considerats per un senegalès com a propis de la seva cultura. La conquesta del Senegal per l'Islam es va esdevenir entre els segles VII i X, de manera que, quan els primers europeus van arribar-hi, l'Islam ja hi tenia arrels profundes.

El contacte de senegalesos amb Europa fou més tardà: els seus orígens es remunten a l'any 1445, amb l'arribada de mariners portuguesos a la desembocadura del riu Senegal. Aviat hi va començar la captura de senegalesos amb la intenció de vendre'ls al mercat de Lisboa. El tràfic a Catalunya també data d'aquest segle: la primera referència coneguda d'esclaus senegalesos venuts a Barcelona és de 1489. Cal dir que, molt abans de les

primeres conquestes portugueses, els almoràvits que van envair la Península Ibèrica eren originaris de terres senegaleses.

L'emigració de senegalesos a Catalunya s'inicia durant el decenni dels setanta, sobretot en la segona meitat. El col·lectiu senegalès establert actualment a Barcelona i al seu entorn hi ha arribat per tres vies: a través de les illes Canàries, provinent de París o directament per mar, a més d'unes altres vies alternatives, sovint des de la clandestinitat.

Quins són els motius d'aquesta immigració en massa? Djibrel Pouye ho pot explicar. Fa tretze anys que està a Catalunya: hi va arribar des de les Canàries. Raneja a la quarantena i està casat amb una catalana, amb la qual ha tingut tres fills. Els seus fills tenen nacionalitat espanyola, com la seva muller, però ell sols disposa d'un carnet de residència que va aconseguir després d'una dura batalla legal acollint-se al procés de regularització que va aplicar el Ministeri de l'Interior l'any 1991. Treballa de faquir i fa classes de ball africà; és autònom i resideix a Barcelona. És una de les persones emblemàtiques de la seva comunitat, una mena de guia o dirigent: és respectat i admirat per tothom.

Djibrel explica que el Senegal té una estructura productiva en la qual no hi ha col·locacions intermèdies: les úniques persones amb perspectives d'obtenir-hi uns bons llocs de treball i uns sous dignes són els titulats universitaris i el professionals qualificats amb capacitat econòmica per a instal·lar-se pel seu compte. La resta de la gent, la gran majoria, no té cap més sortida que les feines del camp, on els jornals són molt baixos i no donen prou per a viure: de la pobresa no se'n surt, allà. Per això, el senegalès que s'adona del futur que l'espera es fa la idea d'anar-se'n cap a Europa, amb la dèria de provar-hi fortuna, d'aconseguir-hi un viure més digne per a ell i per als seus, de trobar-hi una feina més ben pagada que no la que té restant al seu país.

A l'hora d'emigrar, Catalunya, és a dir, Barcelona, és un punt molt atractiu per les grans oportunitats que s'hi troben: des de treballar al camp —però força més ben pagat que no pas allà!— fins a manobre en la construcció; o, si no, la venda ambulat de productes que porta del Senegal, de retorn de vendre allà productes d'aquí.

Molts arriben sense ni tan sols saber parlar francès, la llengua oficial del seu país; el castellà i el català els resulten del tot desconeguts. Això i el baix nivell de formació que tenen —n'hi ha d'analfabets— fan molt costa amunt que s'adaptin i s'integrin a la societat catalana. D'altra banda, com que vénen amb la idea d'estalviar i de fer diners per poder tornar aviat a la seva terra, els senegalesos no es plantegen gaire la integració social; només treballar, treballar i treballar fins a aplegar prou diners per a tornar i poder viure amb menys angúnies. N'hi ha que ho aconsegueixen en poc temps, però n'hi ha uns altres que no, que sempre se les heuen amb la policia: el nostre col·lectiu —diu Djibrel— és dels més vigilats i no ens posen gens fàcil obtenir visats per a poder residir legalment. No n'hi ha

gaires, de senegalesos, que, com Djibrel, visquin dins la legalitat. Es viu molt amb precarietat.

El senegalès és conscient de la seva condició de foraster, d'estrany en una terra que no és la seva; manté relacions molt escadusseres amb la gent d'aquí, laborals o mercantils i prou; i tampoc no es relaciona gaire amb els altres col·lectius africans. En contrapartida, la solidaritat interna i el contacte entre ells són constants: s'ajuden molt per suportar les dificultats i els contratemps a què diàriament han de plantar cara; la seva capacitat de resposta en situacions d'emergència és inusitada. Per exemple, quan algú del col·lectiu mor, de seguida s'ho fan saber: convoquen tots els del grup perquè cadascú aporti de cinc a deu mil pessetes per a pagar la repatriació del cadàver i la remesa de les seves pertinences als familiars; mai no enterren aquí els seus morts, del viatge se'n fa càrrec el més propparent. Quan n'hi ha un que està malalt, també hi acudeixen de seguida i, mentre no està en condicions de treballar, els altres el proveeixen de tot allò que li cal per a mantenir-se. També es reuneixen per celebrar els seus rituals de noces o de naixement. I procuren passar junts qualsevol estona de lleure que tinguin, sempre mig d'amagat.

Al calendari senegalès hi ha unes festes assenyalades, gairebé totes de caràcter religiós, que celebren en comunitat: el Ramadà, la Festa de l'Anyell i unes altres efemèrides d'homenatge als profetes musulmans senegalesos Morit, Mambamba, Tijan, Baifal i Jadir, que han assolit la categoria —per entendre'ns, comparant-ho amb l'Església catòlica— de sants i tenen els seus devots o seguidors. També celebren la festa de Cap d'Any.

La relació dels senegalesos amb el seu país no es trenca de cap manera: són més d'allà que no d'aquí. Quan un senegalès arriba, ja duu l'adreça d'un familiar o d'un amic disposat a acollir-lo i orientar-lo; i, així que aconsegueix una certa estabilitat, va i ve sovint. El correu i el telèfon són el seu vincle amb els seus d'allà: estan informats de tot el que hi succeeix. Djibrel diu que a vegades li arriben factures de telèfon de 75.000 pessetes, i explica d'un company que li'n va caure una de 400.000 i la Telefònica no li va permetre de pagar-la fraccionada.

Dins el col·lectiu senegalès es donen matrimonis mixtos amb noies d'aquí —com el cas de Djibrel—; uns altres fan venir la seva companya així que gaudeixen d'una situació econòmica prou estable i tenen residència legal. També n'hi ha que són pares però sense formar parella estable. Els fills nascuts a Catalunya tenen nacionalitat espanyola, però no pas llurs pares; n'hi ha alguns de grans, que ja fan el servei militar, però la majoria van a escola; parlen força bé el català, fins i tot a casa seva, més que no pas la parla materna: els pares són moltes hores fora, treballant, i no els vaga de parlar gaire amb els fills i ensenyar-los la llengua pròpia. Parlant llengües diferents, la comunicació pares-fills en surt perjudicada.

La situació de precarietat i clandestinitat en què viuen explica que no hi hagi cap associació senegalesa a Catalunya, i encara menys legalitzada:

els controls continus i les batudes policials de què tan sovint són víctimes fan impossible de mantenir una continuïtat de reunions les mateixes persones. Els de Barcelona, però, se solen trobar a la pensió on viu Fàtima —una compatriota—, a la Barceloneta. La policia ho sap prou i cada tres mesos hi irromp, sense ordre judicial ni res que s'hi assembli, escorcolla tothom qui hi enxampa i s'enduu a comissaria els qui no tenen documentació per expulsar-los. Fàtima rep sovint, li remenen totes les pertinences i li causen unes grans destrosses.

Per això els senegalesos viuen escampats per Barcelona, Lleida, València i Saragossa; són bastants, més que no sembla, però no estan mai junts ni formen un grup homogeni, ni tenen residència fixa, sinó que van i vénen en moviment continu per no caure a mans de la policia; ja hi estan avesats. Tanmateix, Barcelona, malgrat que sigui per a ells una ciutat perillosa, i tot Catalunya els agraden molt; d'aquí que, tot i les amenaces policiaques, cada dia hi arribin més senegalesos.

El collectiu gambià i els negres del Maresme

Gàmbia és un país que només té frontera amb el Senegal i limita a ponent amb l'Oceà Atlàntic. En realitat, és una faixa estreta de 24 a 48 km que s'endinsa uns 290 km cap a l'interior del continent riu Gàmbia amunt. Té una superfície de 11.295 km². Es troba a la zona del Sahel, al sud del Sàhara, un país afectat per la sequera i la desertització. La vida hi és difícil: vet aquí una forta causa que els gambians emigrin. Produeix, sobretot, cacauets i oli de cacauet, mill, melca, blat de moro, mandioca; i també peix, pells i urani. La seva moneda és el dalasi. La renda per càpita és de 230 \$.

Gàmbia és de ple dins l'àrea d'influència secular islàmica; la doctrina i la tradició alcoràniques han penetrat fonament la seva cultura, els seus costums. El 80 per cent de la població és de religió musulmana, mentre que només un 6,5 per cent són cristians no catòlics, i un 1,85 per cent catòlics. Un 11,65 per cent segueixen les religions tradicionals.

L'actual República de Gàmbia fou colònia britànica fins al 1965, que va assolir la independència. L'anglès hi és la llengua oficial i les llengües pròpies del país són les de les ètnies manding —majoritària—, fula, wòlof, diola, sarakhulé i mandjako. La població és de 773.000 habitants, amb un índex de creixement del 2,2 per cent. La capital és Banjul. Gàmbia ha mantingut sempre vincles estrets amb el Senegal, que es van formalitzar el 1982 amb la constitució de la Confederació de Senegàmbia.

Com van arribar a Catalunya? Els primers, a finals dels anys seixanta, alguns de trànsit, a través de França, cap a Anglaterra, el seu objectiu final. D'aquella primera onada ja no en resten ni els qui es poden comptar amb els dits de la mà, assegura Sheriff Jarju, president de l'associació Jamakafo. N'hi hagué que tornaren a Gàmbia, n'hi hagué que s'encaminaren a uns al-

tres països europeus. Però continuen venint-ne per les possibilitats de guanyar-se la vida. Cal dir, no obstant això, que en l'època del tràfic d'esclaus ja n'hi havia hagut, de gambians, a Catalunya, com també de senegalesos.

Primer solen venir els homes sols i, un cop establerts, criden les mullers i els fills els qui en tenen. Per això, de la primera onada hi ha una segona generació nascuda encara a Gàmbia, alguns dels quals ja van a la universitat, bé que la majoria de fills són catalans de naixença. Amb els fills solen parlar en castellà o en l'idioma matern, però ells els responen en castellà: entenen la llengua dels pares però ja no la parlen. Que els fills acabin perdent les seves arrels culturals, un aspecte important de la seva identitat, neguiteja els grans. Un altre aspecte preocupant dels fills és que, si els pares no estan legalitzats, no poden accedir a les escoles. Tanmateix, en el cas de Mataró, l'Ajuntament els lliura uns avals que els permet l'escolarització. Però aquests infants no són reconeguts com a subjectes de dret per les altres administracions; és a dir, no existeixen.

Els gambians s'han instal·lat sobretot a la costa del Maresme: el Masnou, Teià, Premià de Mar, Vilassar de Mar, Mataró, Llavaneres, Arenys de Mar, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Pol, Calella, Pineda, Blanes... La majoria treballen en l'agricultura: així que arriben, sense saber gens de català ni de castellà, estan molt condicionats i les primeres oportunitats de feina són al camp. Però, en anar-se integrant i a mesura que la gent d'aquí va vençant els recels inicials i en va coneixent les capacitats, se'ls obren les possibilitats de treballar a la fàbrica. N'hi ha que fan de soldadors, de tècnics industrials, i uns altres que es planten pel seu compte: alguns fins han muntat petites indústries, contractant gent i tot. Uns altres compren màquines de confecció per treballar a casa. N'hi ha alguns amb estudis de grau mitjà, però la majoria són analfabets: a Gàmbia l'escolarització no ha arribat encara a les zones rurals, d'on prové la majoria, acaba comentant Sheriff Jarju.

L'associació cultural Jamakafo

L'associació cultural Jamakafo és una entitat multiètnica: la majoria dels seus membres són gambians, pertanyents a les ètnies manding, sarakhulé, fula, diola, mandjako i algunes més, però també hi ha gent de Burkina Faso, Mali, la Costa d'Ivori i Benín.

Són uns 300 socis, bé que el conjunt de la comunitat ateny de 1.500 a 2.000 persones. S'hi parlen francès, anglès i castellà, sobretot; ben pocs parlen el català i dins cada grup ètnic es relacionen en la llengua pròpia. La majoria són musulmans, però també hi ha catòlics, protestants, testimonis de Jehovà i alguns altres que practiquen les religions tradicionals africanes.

Es va constituir l'any 1980 i va ser legalitzada el 1983. Té la seu a Mataró. Jamakafo és una entitat modèlica, molt participativa, molt cohesionada.

Se sosté per les quotes dels socis, però, quan sorgeix una emergència, es forma una comissió que recapta fons entre tota la comunitat per tal d'afrontar-la. Compten amb el suport institucional de l'Ajuntament de Mataró i de la parròquia de Sant Pau i, en l'aspecte sanitari, són atesos per l'hospital de Mataró, que ha creat un programa d'assistència que s'adreça a tots els immigrants estrangers.

El seu president, Sheriff Jarju, és gambià, nacionalitzat espanyol; és mestre industrial i té una impremta pròpia. Està casat amb una catalana i parla el català, àdhuc millor que no el castellà, tant ell com els seus fills. Ara, n'hi ha pocs de nacionalitzats: la majoria tenen carnet de residència, alguns per a cinc anys, gairebé tots per a un any; uns altres només tenen carnet de refugiat.

L'associació cultural Jamakafo és eminentment reivindicativa: la seva acció està orientada a la lluita per resoldre els problemes jurídic-polítics que dificulten l'obtenció de l'autorització de residència dels seus membres. Promouen campanyes d'ajuda a Gàmbia, són copromotors de SOS Racisme a Mataró, participen activament en Catalunya Solidària i són membres de la Federació de Collectius d'Immigrants de Catalunya. Tenen organitzat un servei d'informació per a immigrants i s'ocupen de la formació dels seus pel que fa al coneixement de les llengües castellana i catalana, que els gambians desconeixen del tot en arribar a Catalunya.

Sheriff Jarju insisteix molt en aquest aspecte de la solidaritat entre tots els africans:

Estem obligats a superar les nostres diferències perquè així podem contribuir a solucionar moltes coses. A Jamakafo som partidaris de la unitat, perquè estem segurs que només així podrem aconseguir coses, no sols per a nosaltres, sinó per a la nostra gent d'allà.

Jamakafo manté unes bones relacions amb el govern gambià: «El nostre país és pobre, però s'interessa per la seva gent de l'exterior, sigui al país on sigui.»

De les activitats que realitzen anualment, cal mencionar la festa de la cloenda del Ramadà; Tobasque o la Festa de l'Anyell; i la celebració de fi de curs amb els fills. També organitzen excursions per a conèixer Catalunya.

L'associació cultural Moussa Molo

Però Jamakafo no acaba aquí: n'ha sorgit l'associació cultural Moussa Molo, formada i portada només per dones africanes —sobretot gambianes i senegaleses— de Mataró i tot el Maresme. Funciona des de 1988. Moussa Molo està orientada envers tot allò que afecta i preocupa les dones sene-

gambianes del Maresme com a persones i com a mares. La realitat que toca de viure a les dones africanes és ben dura per la seva doble condició d'immigrant i de dona.

Adama n'és la «padrina», és a dir, la dirigent i portaveu. En una taula rodona sobre la immigració africana a Catalunya, organitzada per ETANE al Centre Cívic La Sedeta, a Barcelona, el 20 de juny de 1992, en el marc de la Segona Diada Cultural Afro-catalana, Adama assenyalava, entre algunes coses més:

A l'hora de parlar d'immigració, cal remarcar el fet que les dones ens sentim doblement marginades, al costat dels nens, ja que a la Llei d'Estrangeria i en el procés de regularització que s'ha esdevingut no se'ns ha tingut gens en compte. La nostra situació continua, doncs, igual que abans. Se'ns ha dit que aquesta llei emana d'un mandat comunitari, però jo dic que tal afirmació és falsa perquè a Europa les dones estrangeres gaudeixen de més possibilitats i avantatges que no pas les qui estem a Espanya.

Aquí s'emfasitza molt el masclisme de l'home africà, però penso que la gent no s'ha aturat a pensar que aquesta llei contribueix negativament a la dominació que els nostres homes exerceixen sobre nosaltres... A Espanya es promouen campanyes en favor dels drets de la dona, però no s'hi parla mai de la dona estrangera. És com si no hi fos, i, malgrat que la condició de les dones natives ha millorat, tant les dones estrangeres com els infants continuem essent ignorats.

Els negres de les comarques gironines

Així com a Barcelona ciutat i a l'entorn metropolità la immigració apareix fragmentada, no és pas d'aquesta manera a la resta de Catalunya: ho acabem de veure al Maresme, i ho podem comprovar també a les comarques de Girona, Lleida i Tarragona. A tots aquests llocs es tracta, bàsicament, de grups humans d'una mateixa procedència, amb els mateixos problemes i, sovint, amb un element aglutinador: la religió islàmica. Però sembla que la seva unitat s'adreci més a afrontar les dificultats i a reivindicar els drets propis que no pas a compartir les mateixes arrels culturals, la tradició comuna. Potser les seves condicions de vida no ho afavoreixen, però és un tema que convé no menystenir, sobretot pensant en la generació dels fills: com fonamentaran la seva identitat si han perdut els seus orígens? Tanmateix, els seus vincles de solidaritat són ben forts i efectius i la comunicació entre ells és, sens dubte, més fluida.

L'Associació d'Africans de les Comarques de Girona

El nombre total dels seus membres és d'uns 500, procedents de Gàmbia, del Senegal, de Mali, de Guinea Conakry —pocs— i del Marroc. Majoritàriament són manding, wòlof, sarakhulé i àrabs i cada un parla la llengua pròpia; és, doncs, un col·lectiu multiètnic. Els nuclis amb una major concentració d'africans són Girona, Santa Coloma de Farners i Banyoles. N'hi ha molts d'analfabets i sols saben parlar el seu idioma; alguns tenen el certificat d'escolaritat i la formació professional de primer grau. Solen treballar a empreses del sector privat, sobretot en la indústria, la construcció i l'agricultura, normalment peonatge.

Els fills tenen edats de fins a tretze anys, posseeixen carnet de residència, van a escola i hi aprenen català i castellà. Els pares procuren, però, parlar-los en la llengua pròpia perquè no perdin els seus orígens; ara bé, també els parlen en castellà, català, anglès o francès segons el país de procedència.

La majoria de les dones no saben parlar ni castellà ni català i van venir cridades pels seus marits, per aconseguir la reagrupació familiar, sense cap idea d'on anaven. No tenen gens d'informació i encara menys formació, no se saben expressar ni fer entendre, i sovint no tenen la documentació en regla. S'estan a casa; només surten per anar a comprar, gairebé per a res més. Esperen que els fills tornin d'escola i els marits de treballar. Són persones plenes de vitalitat, de ganes de fer coses; per això la seva frustració és tan greu.

Els africans de l'associació tenen, en conjunt, uns elements comuns: una mateixa religió, l'Islam; desconeixen la llengua i la cultura catalanes; i han passat pel procés de regularització per tal de legalitzar la seva situació d'immigrant. Com a col·lectiu, mantenen relacions fluides amb les associacions africanes de Mataró (Jamakafo i Musukafo) i Premià (Easu), però no tenen cap mena de contacte amb alguna associació de Barcelona ciutat i del seu entorn. A la província de Girona tenen el suport de les organitzacions sindicals UGT i CCOO, amb els GRAMC (Grups de Recerca i Actuació sobre Minories Culturals i Treballadors Estrangers) i la Fundació Sergi (Servei Gironí de Pedagogia Social).

L'Associació d'Africans té una estructura prou sòlida i la seva activitat principal és ajudar a resoldre els problemes d'adaptació i integració dels seus membres en la societat catalana: assistència jurídica i orientació socio-laboral. L'escola d'adults Samba Kubally, de Santa Coloma de Farners, duu a terme una labor importantíssima de formació i de conscienciació. A l'associació celebren les seves festes religioses: el Ramadà, el Tobasque o Festa de l'Anyell; i també els naixements, els casaments i els òbits de la comunitat i algunes festes socials.

El secretari de l'Associació d'Africans és Kassim Njie, gambià, de quaranta anys, casat, amb dos fills i de religió musulmana. Va arribar a Catalunya l'any 1978, té carnet de residència, parla anglès, català i castellà i treba-

lla d'administratiu. Ha residit a Barcelona, al Maresme, a Lleida i, finalment, des de fa cinc anys, a Girona.

Kassim contempla el futur amb preocupació, diu que depèn molt de l'actitud del govern envers els estrangers:

Vam venir amb les mans buides i la nostra situació en aquest sentit no ha millorat pas gaire. Per això em penso que haurien de tenir en compte aquesta realitat i no crear condicions que facin encara més precària la nostra situació. Almenys amb la documentació a la mà hom treballa en el que sigui, per anar aguantant; però, sense documentació, qualsevol s'enfonsa, i llavors sortir del pou esdevé un somni molt difícil de realitzar, per no dir impossible.

Però no són pas uns victimistes, sinó gent amb empena. Juntament amb l'Associació d'Africans de Sant Pere Pescador, l'Associació de Marroquins de Girona, el GRAMC (escola Samba Kubally), Càritas Diocesana, Creu Roja de la Joventut, Sergi, l'Oficina d'Informació per a Treballadors Estrangers de la UGT i d'altres, l'Associació d'Africans de les Comarques de Girona ha format part de la comissió redactora de l'anomenat *Document de Girona*, que formula al govern de l'Estat, al de la Generalitat, als ajuntaments i als agents socials «50 propostes sobre immigració».*

El collectiu nigerià

Nigèria està situada a la costa occidental d'Àfrica, limítrofa amb Benín a l'oest, Níger i el Txad al nord-oest, el Camerun al sud-est i amb l'Oceà Atlàntic i l'illa de Bioko (Guinea Equatorial) al sud. Té una superfície de 923.768 km² i una població estimada en 88,5 milions d'habitants.

Entre els grups ètnics que la formen, cal citar els haussa, igbo, ioruba, fulani, tiv, boki, kharawa, nupe, gbari, kanuri, ibibio, edó, efik... És un Estat clarament multiètnic.

Ex-colònia britànica, va accedir a la independència el primer d'octubre

* Entre algunes altres coses, el *Document de Girona* —datat el 9 de juliol de 1992— manifesta: «A la província de Girona hi resideix un important collectiu d'immigrants. Acabat el procés de regularització, al voltant de 18.000 estrangers disposaven de permís de treball i residència, dels quals la meitat procedeixen de països pobres. [...] Les característiques del collectiu i de la seva situació en la societat fan necessari que es dugui a terme una atenció especialitzada en certs àmbits. De vegades serà suficient garantir l'accés dels estrangers als serveis en igualtat de condicions, però unes altres es farà necessària una discriminació positiva per tal de contrarestar la situació d'inferioritat o de discriminació negativa que pateixen. I, en general, és necessari aconseguir la formulació per part de les administracions de polítiques globals d'integració, evitant la simple contenció dels problemes que es vagin generant. Aconseguir per a l'immigrant la consideració de "ciudadà", de persona que gaudeix dels mateixos drets i de les mateixes oportunitats [...] és un objectiu prioritari d'aquest treball i que reclama la participació del conjunt de la societat.»

de 1960, i entre 1967 i 1969 va sofrir una guerra civil, causada per enfrontaments ètnics, que va finalitzar amb la victòria de les forces governamentals. En va sorgir l'estructura actual d'Estat federal, constituït per trenta Estats. La seva capital ha estat, fins fa poc, Lagos, però actualment és traslladada a l'interior, a Abuja. Forma part del Commonwealth.

El model de colonització britànic ha permès als nigerians de conservar quasi intacte el seu sistema d'organització pre-colonial, el qual conviu amb el model nou sorgit de la colonització: així, els nigerians conserven els seus noms propis autòctons i la seva pròpia identitat. El seu paradigma seria Wole Soyinka, premi Nobel de literatura l'any 1986, que ha sabut mantenir amb un sa orgull les seves arrels culturals sense deixar-se endur per la faramalla del reconeixement mundial de la seva obra literària.

L'anglès és la llengua oficial a tot el territori i hi són cooficials l'àrab i les diverses llengües autòctones: el haussa, el ioruba, l'igbo..., cada una a la pròpia zona d'influència. A la costa es parla també el «pichinglis» o «brooking english», aquesta mena de parla comuna costanera, derivat de l'anglès. Les religions principals són l'Islam (48 per cent), el cristianisme no catòlic (23 per cent), el catolicisme (7,56 per cent) i les tradicionals (21,44 per cent).

La República Federal de Nigèria és considerada el colós de l'Àfrica negra pel seu potencial econòmic, polític i cultural. La seva font de riquesa principal és el petroli i el gas natural, que representen el 90 per cent dels ingressos del país. És membre de l'OPEP. La seva moneda és el naira.

Actualment, Nigèria és governada per militars. El general Ibrahim Babangida, cap de l'Estat, dirigeix el procés de transició a la democràcia que haurà de comportar el retorn dels civils al poder.

A què és deguda, la presència nigeriana a Catalunya? El seu cas és diferent del dels equatoguineans, i també dels senegalesos i dels gambians. No n'hi ha cap tradició ni cap referència anterior als anys setanta i, d'altra banda, són ben pocs —uns 120—, tenint present l'elevada població d'aquest país: els nigerians acostumen a elegir Anglaterra o els Estats Units com a punts principals de destinació. La majoria dels que viuen a Catalunya són ioruba, igbo, efik i edó i procedeixen del sud-est de Nigèria. S'agrupen a l'associació The Nigerian Union, creada l'any 1991. Els intents anteriors de constituir una associació jurídicament reconeguda topaven amb les restriccions que la Llei d'Estrangeria imposa als estrangers no comunitaris, ens diu el seu president.

L'associació cultural The Nigerian Union

El seu president, Ade Akinfenwa, ioruba, diu que ell va venir a Barcelona l'any 1979 per raó d'estudis: hi va cursar la carrera de relacions públiques i va optar per quedar-s'hi a viure. S'hi ha casat i s'està a Sant Joan

Despí: té una botiga de regals i coses de la llar. Gairebé tots, diu, hi han vingut per motius semblants; la majoria dels nigerians a Catalunya tenen estudis superiors: relacions públiques, medicina, enginyeria, etc. Gairebé tots són homes; de dones només n'hi ha tres, però són presents a la junta de l'associació.

Estan a Barcelona i la rogalia, i també n'hi ha a Manresa i a Tarragona. Acostumen a casar-se en matrimonis mixtos tant ells com elles; a les cases l'ambient és multilingüe. Ade Akinfenwa explica el cas de la seva filla: ell li parla en anglès i la mare en castellà, mentre que a la llar d'infants li parlen en català. Els fills, però, parlen castellà i català.

Essent tan recent l'associació, fins ara han hagut de fer reunions per a crear consciència solidària de grup i plantejar estratègies de lluita comuna per a la reivindicació dels seus drets. Ara ja comencen a eixamplar el seu horitzó: tenen la idea d'organitzar una setmana cultural, un projecte abans impensable.

Ara bé, el tema més candent que tenen —tal com explica el seu president— és el de la repatriació d'un compatriota seu, Kola. Aquest, fa anys, havia estat el fundador i el promotor de l'Associació Afro-catalana, que pretenia aglutinar i liderar el conjunt dels africans a Catalunya. En els primers temps rebé un suport important, tant dels diferents collectius africans com de la Generalitat; però el projecte, amb el temps, va anar provocant tensions fins que va esclatar i Kola va acabar essent expulsat de l'associació, bescantat pels seus detractors per la seva arrogància i per haver-se servit de mètodes poc democràtics. La situació s'embolicà fins al punt que Kola es trobà enredat en enfrontaments i picabaralles amb persones i institucions públiques. Com que no tenia resolta la seva residència legal a Espanya, la seva situació actual és molt compromesa: per això The Nigerian Union procura, per mitjà de l'ambaixada, la seva repatriació a Nigèria.

Els angolesos, els congolesos i els zairesos

La presència dels primers zairesos a Catalunya data de l'any 1983. Eren tres o quatre persones: una hi venia a estudiar; els altres, com a refugiats polítics escàpols del règim dictatorial de Mobutu. Van arribar a Catalunya, diu Saoka Kingolo, «per la força de les coses». Saoka pertany a l'anomenat Collectiu Tripartit: aquí els zairesos s'han agrupat, recentment, amb angolesos i congolesos. El Zaire, Angola i el Congo són països veïns.

El **Zaire** és el tercer país més gran de tot l'Àfrica: té una superfície de 2.345.409 km² i una població d'uns 36 milions d'habitants. Els seus grups ètnics principals són els buaka, kongo, kuango-kuilu, lunda, tsokue, luba, lulua, mongo, ngala, songe i zande. S'hi parlen més de dues-centes llengües, de les quals tenen caràcter oficial el francès —llengua de l'ex-colònia—, el swahili, el kikongo, el txiluba i el lingala. Un 43,17 per cent de la població

practica les seves religions tradicionals, mentre que un 43,53 per cent són catòlics, un 12,5 per cent són cristians no catòlics, i un 0,8 per cent musulmans.

El Zaire és un país d'una gran riquesa minera: coure, cobalt, manganès, zinc, diamants, urani i or (les bombes de Hiroshima i Nagasaki, l'any 1945, van ser fabricades amb urani de les mines de Shaba). Produeix blat de moro, cafè, iuca i fusta. La seva moneda és el zaire. Tot i els seus enormes recursos naturals, el Zaire només té una renda per càpita de 160 \$: la raó és la situació de bloqueig i de caos econòmic en què es troba a causa del règim polític de Mobutu (se'n diu que és un dels homes més rics del món, amb una riquesa de 370.000 milions de pessetes i propietats a Espanya, a França, a Bèlgica i als Estats Units). «És un compte corrent ambulat cofat amb una gorra de lleopard», va dir-ne Bernard Kouchner, ministre francès d'Acció Humanitària.

En uns altres temps, el Zaire fou possessió personal del rei dels belgues Leopold II, l'anomenat Congo Belga. Fou sotmès al domini colonial fins al 30 de juny de 1960, en què assolí la independència. De llavors ençà, ha viscut immergit en una agitació social contínua, amb cops d'Estat i revolucions internes, com la que, l'any 1965, va dur al poder Joseph Désiré Mobutu, sergent de l'exèrcit convertit en mariscal-president, amb el suport de Washington, París i Brusselles.

Des dels anys setanta, Mobutu —el «Gran Lleopard»— va engegar el seu procés particular d'«africanització» del país, que es manifesta en la prohibició de vestir a l'estil occidental —«À bas le costume!»—, en la implantació de rituals i comportaments socials antics i, sobretot, en els canvis de nom, tant els catòlics que havia adoptat la gent com els de les poblacions i dels carrers: així el país es va convertir de Congo en el Zaire, i la seva capital, de Leopoldville en Kinshasa. L'any 1972 ell mateix va adoptar el nom de Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga, que significa «el guerrer totpoderós que, a causa de la seva potència i la seva voluntat indomable de victòria, anirà de conquesta en conquesta, deixant el foc com el seu rastre»: vet aquí una mostra més de la seva follia! Tot el poder polític està a les seves mans: creà una guàrdia pretoriana de cinc mil homes —l'elit del seu exèrcit, i els més ben pagats també— amb l'única missió de vetllar per la seva seguretat personal. Qualsevol intent de revolta acostuma a ser saldat amb sang; fins i tot l'amotinament de la seva soldadesca, mal pagada quan Mobutu va entrar en bancarrota, la tardor de 1991, fou durament reprimat. El procés democratitzador que havia promès l'any 1990 per a apaivagar la pressió popular ha restat en suspens.

El Congo és, probablement, un dels països africans menys coneguts pels catalans: els mitjans de comunicació en parlen ben poques vegades, els seus vincles amb l'Estat espanyol són escassos i de congolesos, a Catalunya, no n'hi han vingut gaires.

És un país petit, de 342.000 km², situat entre el Gabon i el Zaire, i amb

una població que no arriba als 2 milions d'habitants. Els seus grups ètnics principals són els kongo —descendents de l'antic regne del Kongo—, baté-ke, m'botxi, sangha, bakongo, bubangui i pigmeus. El catolicisme hi és la religió predominant, professat pel 49 per cent de la població, però s'hi continuen practicant les religions tradicionals. També hi ha una minoria de cristians no catòlics i de musulmans (3 per cent).

El Congo és, com el Zaire, un país ric en recursos naturals: petroli, gas natural, zinc, coure... Cultiva la mandioca, el blat de moro, el nyam i la canya de sucre i té indústries de transformació minera i agrícola. La renda per càpita és de 990 \$. La moneda oficial és el franc CFA (Comunitat Franco-Africana).

La República del Congo va assolir la independència el 15 d'agost de 1960: havia estat colònia francesa. La seva capital és Brazzaville. La situació del país, però, no ha arribat mai a estabilitzar-se a causa dels continus cops d'Estat militars i dels assassinats dels mandataris respectius. Fins fa poc hi havia imperat un sistema polític de partit únic, amb un règim del tipus marxista-leninista, fins que, l'any 1992, s'hi van celebrar les primeres eleccions democràtiques, qualificades d'exemplars pels observadors internacionals. Ara cal esperar veure el rumb que hi prenen els esdeveniments.

Angola és l'altre país veí del Zaire i del Congo. Té una extensió d'1.246.700 km² i una població d'uns 10 milions d'habitants, constituïda per un centenar de grups ètnics diferents: l'ovinbundu hi és el majoritari (prop del 30 per cent de la població total) i després vénen els mbaka, ndongo, bakongo, luanda-txokwe, kimbundo, uvumbu, kikongo i uns de menys nombrosos, com els nganguela, herero, ambo, txiluba... El portuguès hi és l'idioma oficial, però cada grup manté la llengua pròpia: les més parlades són el kimbundu, l'umbundu i el kikongo, totes procedents del comú tronc bantu.

Els recursos principals del país són el petroli, l'or, els diamants, el cafè, el cotó, la mandioca, el blat de moro i la canya de sucre. Malgrat la seva riquesa natural, Angola no ha pogut fruitar ni de la necessària estabilitat política ni de pau social per a emprendre un programa de desenvolupament. Actualment, el petroli i la pesca són les seves úniques fonts d'obtenció de divises. El govern d'Angola té signat un conveni de cooperació amb l'espanyol, que inclou els apartats de pesca, seguretat i formació de quadres anglesos a Espanya.

Angola fou colònia portuguesa i un dels últims països africans a assolir la independència, l'11 de novembre de 1975. La va guanyar després d'un llarg procés de lluita per l'alliberament, liderada per Agostinho Neto, del MPLA (Moviment per l'alliberament d'Angola), de caràcter marxista-leninista: un cop al poder, hi fou instaurat un sistema de partit únic.

Aquesta situació va provocar la formació de la UNITA (Unió Nacional per a la Independència Total d'Angola), encapçalada per Jonàs Savimbi. D'ençà de llavors, el país no ha conegut la pau llevat del breu alto-el-foc

entre les forces governamentals i les rebels per celebrar les primeres eleccions democràtiques sota la supervisió de l'ONU. El MPLA les guanyà, però Jonàs Savimbi, derrotat a les urnes, no les acceptà com a vàlides i tornà a les armes. UNITA compta amb l'ajut del govern sud-africà i dels Estats Units d'Amèrica. Cuba ha ajudat, durant anys, el règim comunista del MPLA.

La guerra va provocar una forta migració de les zones de combat a l'interior del país, cap a Luanda, la capital, i això va comportar un creixement urbà sobtat amb efectes tan negatius com el barraquisme i la manca d'abastament alimentari i de serveis. Les zones rurals, al seu torn, han sofert la greu caiguda de la població i molts camps han estat convertits en erms per l'abandó i la guerra.

El Collectiu Tripartit

Els darrers trenta anys d'història malaguanyada d'aquests tres països expliquen prou els motius de la immigració d'angolesos, de congolesos i de zairesos: un èxode forçat per la situació política i per les deficientes condicions de vida generades per les guerres i les dictadures. Perquè no es tracta pas de països pobres: la seva riquesa en recursos naturals és considerable. La independència, fàcilment cedida o guanyada pels moviments populars d'alliberament, ha estat pedra de toc del futur de molts Estats africans.

D'Angola, del Congo i del Zaire han arribat a Catalunya, a Barcelona, empesos per la desgràcia. I no és pas que aquí la vida els hagi estat, els sigui gaire falaguera. Qui millor pot explicar-ho és, sens dubte, el zairès Saoka Kingolo, líder del Collectiu Tripartit angolès, congolès i zairès. És un grup molt recent, constituït l'any 1991 i encara pendent de ser reconegut oficialment per la Direcció General de Dret i d'Entitats Jurídiques del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

Saoka Kingolo pertany a l'ètnia dels kongo i la seva llengua nativa és el kikongo. Va arribar a Barcelona l'any 1988, on l'atzar el va dur: «Fugia del Zaire cap a Europa, sense haver-me plantejat quin hauria de ser el meu punt de destinació», comenta. S'hi va quedar.

Una vegada aquí, la dèria d'obrir-me camí i de millorar la meva situació em va dur, primer, a localitzar entitats de suport i d'orientació per a estrangers a fi d'establir-hi contactes que em facilitessin la inserció social. Així va ser com vaig entrar en relació amb el CITE (Centre d'Informació per a Treballadors Estrangers), CCOO i SOS Racisme, i també amb algunes associacions dels col·lectius africans a Catalunya, per mitjà de les quals vaig anar coneixent com era realment la vida dels negres aquí i quines possibilitats hi tenien de promoció social. Em vaig oferir a col·laborar amb les primeres, i encara ho faig; les entitats africanes em permeten relacionar-me amb gent del meu propi

entorn cultural. Ambdues coses m'han ajudat molt. Una tercera via han estat els estudis que he cursat per a ampliar les meves possibilitats en el mercat laboral.

Saoka encaixa perfectament amb el paradigma d'immigrant afroafricà de medi urbà. Té una llarga experiència com a activista social, i això li ha donat una gran capacitat de reflexió sobre les qüestions principals que afecten els immigrants com a treballadors estrangers. Viu tant la realitat d'aquí com la situació política i social d'Angola i del Zaire:

Els esdeveniments que succeeixen als nostres països no tenen una repercussió clara sobre nosaltres, però sí de retop segons si l'ambaixada del Zaire dóna suport a les nostres activitats o no. Fa tres anys se'ns va morir un cantant «griot» aquí, a Barcelona; era molt conegut per la defensa que a tot arreu feia del nostre país; fins va obtenir diferents guardons per la seva labor. Vam organitzar una vetlla per al difunt segons els nostres costums i, en plena celebració dels nostres ritus, amb l'excusa que molestàvem els veïns, van aparèixer una furgoneta de la policia i tres o quatre cotxes de la guàrdia urbana, van detenir tothom qui participava en la vetlla i se'ls van endur a la comissaria; i no cal dir com és d'ignominiós el tracte que la policia acostuma a donar als immigrants estrangers... Com que s'esqueia en un cap de setmana, els van dur al jutjat de guàrdia i d'allà directament a la presó. Vam requerir la intervenció de la nostra ambaixada, però es va negar en rodó a ajudar-nos. Vam haver de sufragar nosaltres mateixos les despeses de la vetlla del difunt, però no vam poder aplegar prou diners per a repatriar el cadàver i va haver de ser enterrat aquí, a terra estrangera, L'ambaixada no hi va voler saber res: no volia problemes amb el govern espanyol; és clar, es tractava dels interessos de Mobutu. L'any 1990 vaig organitzar un acte d'homenatge a Patrice Lumumba, impensable al meu país. De llavors ençà estic fixat per l'ambaixada a Madrid, però tant se me'n dóna perquè aquí estem en un país democràtic i l'ambaixador no em pot fer res. Però tard o d'hora en reps les conseqüències.

I el Collectiu Tripartit com va sorgir, com és, què fa?

Ha estat resultat d'un procés lent. Va començar l'any 1988 a partir d'una celebració de la festa de Cap d'Any. Feia poc que havia arribat aquí, i vaig voler aprofitar aquella avinentesa invitant tothom qui coneixia perquè veïessin com celebrem les nostres festes. Va venir gent de SOS Racisme i alguns altres. Va ser un acte cultural, incloent-hi una mostra gastronòmica. L'any vinent hi vam afegir concerts i conferències. I fins vam constituir un petit comitè que es dedicà a organitzar unes altres activitats, com ara partits de futbol. Aprofitant que el 30 de juny és l'aniversari de la independència de la República del Zaire, la setmana següent vam organitzar la Primera Jornada Zaires a Barcelona i hi vam convidar no sols els altres col·lectius africans, sinó també les institucions oficials. D'aquí van anar sorgint unes activitats noves, però sempre de caràcter puntual, ja que costa molt d'organitzar la meua gent: no els agrada gaire fer reunions, només coses concretes. Però hem

de ser capaços de fer activitats, hem de trencar la mala imatge que es té de nosaltres, ens creuen incapaços de fer res per nosaltres mateixos: comptem amb el suport de la Federació d'AAVV de Barcelona i segur que s'hi notarà.

Amb motiu de la mort d'algun dels nostres es fa una vetlla de dol, i, quan és un casament o un bateig, també col·laborem amb els familiars a organitzar la festa. Quan es tracta d'una detenció, llavors tots recaptem diners per a contractar els serveis d'un advocat. Si és un cas de manca de documentació, aprofitem tots els contactes que tenim. A vegades aconseguim de resoldre-ho, però amb el suport econòmic de tot el grup.

Jo procuro anar a totes les activitats relacionades amb la immigració: reunions, manifestacions..., però sempre hi vaig sol perquè la meua gent no hi vol assistir. Ja procuro conscienciar els meus companys perquè abandonin aquesta actitud tan passiva i prioritzin l'interès comú per damunt del personal seu. Paraules d'adhesió, sí, però a l'hora de la veritat no hi vénen. Sempre em deixen penjat. Amb el temps m'he anat adonant que no tira gaire la nostra gent això de treballar; estan més per les festes. I, com que som pocs, no pas més d'una vintena, costa de fer-los rutllar. Només que en faltin deu o dotze en una reunió ja es nota molt. Per això costa d'aconseguir una organització forta. Ara s'hi ha incorporat una família de vuit membres que han vingut a viure a Barcelona: la seva presència s'ha fet notar molt favorablement dins el collectiu.

Els membres del Collectiu Tripartit tenen un nivell de formació equivalent al COU. Saoka té un títol de grau mitjà d'empresarials, completat aquí amb cursos d'informàtica i de comptabilitat. N'hi ha un que està al Prat de Llobregat que té el títol de grau mitjà de pedagogia i aquí a Catalunya ha après l'ofici de paleta: ara en viu. «D'analfabets no n'hi ha, però el fet de no saber parlar castellà ni català ens és un obstacle per a inserir-nos més aviat en la societat catalana.»

Els pocs que són casats ho estan amb noies d'aquí; els fills tenen edats de set i vuit anys i tots van a escola. N'hi ha un que té setze anys, vingut fa poc, que estudia al Liceu Francès, per continuar la formació que havia començat al Zaire, on li fan classes de castellà. Com que els matrimonis són mixtos, en les famílies se sol parlar castellà, però entre ells parlen les seves llengües pròpies.

Molts viuen per la part del Raval, a Barcelona, i, malgrat el seu nivell d'estudis i de titulacions, es dediquen a la pintura i la decoració, o treballen en la construcció, o recullen roba usada per revendre-la després, o treballen en l'agricultura, almenys quatre mesos l'any, allà on escau. No és fàcil sortir-se'n, i menys anant cadascú a la seva. Entre ells s'ha anat nuant una xarxa de solidaritat, com una mena de mutualisme, pel que fa a la feina:

Ens donem els telèfons els uns als altres i, quan algú s'assabenta d'alguna feina, avisa de seguida, i sovint ens ho muntem en equip. Ara, la majoria es dedica a la recollida de roba usada. N'hi ha quatre que tenen furgonetes i tothom treballa en una o una altra. En aquesta feina es funciona així: primer

es tria la zona i s'hi afixen els cartells anunciadors que tal dia es procedirà a la recollida de roba. Al cap de dos o tres dies es passa a recollir-la i després es duu als ports o als magatzems que es dediquen a la compra d'aquesta mena de gènere. Pel que fa al camp, hi van gairebé tots dos o quatre mesos. És una feina dura i mal pagada, però permet d'estalviar per a quan vénen temps dolents perquè allà es despèn poc.

I quines són les activitats més importants que es fan durant l'any?

Les principals són les Jornades Zaireses. Cada any es dediquen a un país, però els dos congolesos no hi participen; les del Congo, doncs, no es fan; a més, del Congo no ens n'arriba res; en canvi, d'Angola i del Zaire, sí. L'any passat es van celebrar al Casal de Nou Barris i les vam dedicar a Angola. Van coincidir amb la presència de dos estudiants universitaris i d'un grup de mariners i, gràcies a la participació d'Angola a l'Expo de Sevilla, vam poder comptar amb l'assistència de la presidenta de la Comissió Angolesa a l'Expo. En aquesta avinentesa vam celebrar uns debats sobre la situació política i econòmica del país, de la joventut... Fins i tot hi vam tenir dos funcionaris de l'ambaixada a Madrid, que va propiciar el muntatge d'una exposició d'art africà i una mostra gastronòmica. També organitzem partits de futbol amb els camerunesos i amb els de Jamakafo, i tenim en projecte un torneig entre equips d'immigrants.

Els seus equips, però, no es poden inscriure a les lligues de futbol de categoria regional ja que gairebé cap dels seus jugadors no és nacionalitzat espanyol: són considerats equips estrangers i no poden jugar amb els equips d'aquí. La legislació afecta fins l'esport malgrat les proclamacions d'olimpisme.

Sempre que fem alguna activitat, hi convidem les altres associacions africanes. És més, procurem fomentar les relacions interafricanes; fins hem proposat al collectiu equatoguineà de dur a terme alguna acció conjunta, però fins ara no ha quallat: hi ha moltes tensions entre ells, sobretot amb els fang.

Tot i que no sóc gaire partidari de celebrar l'aniversari de la independència, cada any se celebra perquè així ho vol la majoria. Tenint en compte el resultat nefast que les independències estan donant pertot arreu de l'Àfrica negra, jo, particularment, estic més a favor de l'organització d'una jornada de reflexió; però s'ha d'acatar la voluntat majoritària, i així es fa.

Com que la major part dels membres del collectiu són catòlics, s'acostuma a celebrar tots junts la nit de Nadal. Tota la nit, incloent-hi dejuni, amb pregàries i cants.

Que una de les seves celebracions principals sigui la nit de Nadal palesa el grau de penetració de la religió catòlica en aquests països. Un altre testimoni d'aquesta religiositat que molts catalans recorden de fa una trentena d'anys —però sense situar-lo enlloc de la geografia ni de la cultura—

és aquella impressionant *Missa Luba*, amb veus i instruments africans, que Edigsa va editar en disc, en temps de la **negritud**. Els luba són una ètnia del Zaire actual que foren un reialme poderós en el segle XVI. Avui hi ha luba immigrants a Barcelona, potser indocumentats, que treballen recollint roba usada i revenent-la.

Una visió global

Aquests primers contactes ens aporten una visió força àmplia sobre la immigració negroafricana a Catalunya en els seus aspectes principals. De diferències entre els residents a la part de Lleida i de Tarragona i els negres del Maresme o de les comarques gironines ben poques n'hi ha. Pel que fa a Barcelona i la seva conurbació, el mapa es completa amb els que procedeixen de Sierra Leone, Togo, Ghana i el Camerun. Sociològicament tampoc no hi ha diferències notables entre aquests i els membres dels col·lectius nigerià i els d'Angola, el Congo i el Zaire. Cal remarcar, d'altra banda, que els equatoguineans formen un món a part a causa dels seus històrics vincles culturals amb la metròpoli, quan el seu país era colònia espanyola.

A Barcelona ciutat, els negres africans tendeixen a localitzar-se per zones i a agrupar-se a part, segons la seva pertinença ètnica. Els equatoguineans estan fragmentats en quatre associacions, per ètnies, que actuen en defensa de llurs interessos; fan ben poques activitats conjuntes, encara que, quan una associació organitza un acte, les altres hi solen assistir. Practiquen la política de «junts però no barrejats», reflex dels conflictes ètnics del seu país d'origen. Pel que fa als vincles de solidaritat, doncs, és el col·lectiu més feble.

La resta dels col·lectius residents a Barcelona funcionen quasi sense suport institucional de cap mena, i això fa difícil que puguin dur a terme cap activitat contínua. No n'hi ha gaires que s'hagin constituït en entitat jurídica. La seva estratègia es basa a respondre a qüestions concretes. La seva solidaritat, en canvi, és ferma.

Mentre que a Barcelona la dispersió n'és el tret fonamental, a la resta de Catalunya hi ha grups fortament cohesionats. Això és degut al fet que a Barcelona n'hi ha de tot Àfrica, mentre que als altres indrets s'ajunten segons les àrees geogràfiques d'origen i els grups tenen uns lligams culturals comuns, comptant-hi la confessió religiosa. La presència de l'Islam hi és majoritària. És a Barcelona, doncs, on es pot constatar realment la diversitat ètnica dels immigrants negres africans. Aquesta diferència de maneres d'agrupar-se i organitzar-se, segons que sigui a Barcelona i la conurbació metropolitana o en unes altres comarques, comporta diferents polítiques de tracte, de comunicació i d'integració socio-cultural segons la configuració dels col·lectius.

Si bé és cert que no hi ha elements comuns entre la cultura catalana i

les negroafricanes, cal observar que la solidesa dels valors tradicionals catalans i l'afecció dels catalans a les pròpies arrels culturals influeixen fortament entre els negres i els estimula a no renunciar a les seves. Tanmateix, no es pot pas dir que s'hi doni una praxi intercultural gaire consistent.

D'altra banda, Catalunya apareix com el país amb més cultura associativa de l'Estat entre la immigració africana. Per això creiem —i n'estem convençuts— que des de Catalunya poden sorgir propostes més interessants a l'hora de dissenyar actuacions en favor de la immigració en general amb vista a la integració social i al desplegament d'un moviment intercultural. Els negres africans establerts a Catalunya poden tenir propostes força vàlides a fer a les institucions i als ciutadans en general.

A Barcelona ciutat és on es concentra un nombre més gran d'africans amb titulacions acadèmiques altes, amb un ventall que va de graduats universitaris de diferents disciplines a nivells mitjans i elementals. Majoritàriament són equatoguineans, que posseeixen un *status* econòmic i social força més proper al de la classe mitjana del país que no al dels altres immigrants. Sol passar que els negres que gaudeixen d'una preparació acadèmica considerable tendeixen a mantenir-se allunyats dels seus compatriotes, creient que així els catalans no els confondran amb la gran massa immigrada, però sense adonar-se que potser són les víctimes principals de l'etnocentrisme cultural eurooccidental.

Arribats a aquest aspecte, podríem considerar tres categories tipus d'immigrants negroafricans a Catalunya:

– La del que anomenaríem el negre africà «en estat pur», el més fidel a les seves arrels. És el que arriba a Catalunya de gran, amb un bagatge cultural propi molt assumit, amb valors de submissió a l'autoritat i de solidaritat amb el grup molt arrelats, i amb un sentiment de ser estranger, que manté i àdhuc cultiva.

– La del que podríem considerar el negre africà «en estat de contaminació»: és el que està sotmès a un procés d'adaptació i que s'esforça a assimilar els valors de la societat catalana o occidental a risc de perdre els valors propis, la identitat pròpia. La seva vida entra sovint en contradicció i la seva personalitat s'esquinça. Massa fàcilment oblida els seus orígens.

– La del negre africà assimilat o absorbit, que ha assumit completament els valors eurooccidentals. Arribat a aquest grau, els vincles amb els membres de la comunitat a què pertany es desfan gairebé del tot. Tot just recorda els seus orígens; només el seu color de pell li advertirà que és aliè a aquest entorn, però ja ni tan sols s'hi fixa, en la seva pigmentació.

Hi ha, doncs, un grup considerable de negres africans a Catalunya una part dels quals es consideren ja plenament catalans. Aquests probablement no retornaran mai al seu país d'origen. La multiracialitat de la societat catalana és, doncs, un procés no pas conjuntural, sinó irreversible. Encara

que un dia minvés, ja no desapareixerà. Els catalans no poden continuar tancant els ulls a aquesta realitat. La societat catalana, com les europees, ha deixat de ser unicultural.

Vet aquí el resum esquematitzat de les característiques sociològiques dels negres africans a Catalunya:

Collectiu equatoguineà

País d'origen: Guinea Equatorial.

Idioma oficial (europeu): castellà.

Religió (no africana) majoritària: catòlica.

Grups ètnics: ambo o annobonesos, bubu, fang i ndowe.

Collectiu gambià

País d'origen: Gàmbia.

Idioma oficial (europeu): anglès.

Religió (no africana) majoritària: Islam.

Grups ètnics: manding, sarakhulé, fulà, djola i mandjako.

Collectiu senegalès

País d'origen: el Senegal.

Idioma oficial (europeu): francès.

Religió (no africana) majoritària: Islam.

Grups ètnics: wòlof, fulà, serer, tukuler i djola.

Collectiu nigerià

País d'origen: Nigèria.

Idioma oficial (europeu): anglès.

Religió (no africana) majoritària: catòlica.

Grups ètnics: ioruba, igbo, efik i edó (del sud del país).

Collectiu tripartit

País d'origen: el Zaire.

Idioma oficial (europeu): francès.

Religió (no africana) majoritària: catòlica.

Grups ètnics: kongo.

País d'origen: Angola.

Idioma oficial (europeu): portuguès.

Religió (no africana) majoritària: catòlica.

Grups ètnics: tshiluba i mongo.

País d'origen: el Congo.
Idioma oficial (europeu): francès.
Religió (no africana) majoritària: catòlica.

La resta de negres africans procedeixen dels països següents:

Una part, de Mali, Burkina Faso, la Costa d'Ivori, Benín, Guinea Conakry, el Camerun i el Togo.

Idioma oficial (europeu): francès.
Religió (no africana) majoritària: Islam.

Una altra part, de Ghana i Sierra Leone.

Idioma oficial (europeu): anglès.
Religió (no africana) majoritària: Islam.

Com podem observar, els procedents de països francòfons són majoria, cosa que explica que la seva presència a Catalunya és deguda, sobretot, al tancament de fronteres imposat pel govern francès a principi dels anys vuitanta. Catalunya no era, en un principi, terra de destinació. També es comprèn, doncs, que arribin sense saber parlar castellà ni català i amb un desconeixement total de la cultura catalana.

La seva distribució en el mercat laboral és, a grans trets, la següent:

Sector primari (agricultura): 70-75 per cent.

Sector secundari (indústria, construcció): 20-25 per cent.

Sector terciari (venda ambulants, transport, turisme, missatgeria, servei domèstic): 5-10 per cent.

IV. QUÈ EN PENSEN, ELS NEGRES AFRICANS, DE...?

Els problemes de la documentació i la Llei d'Estrangeria

Segons la majoria d'africans, l'actual política governamental en matèria d'estrangeria és la prova més palesa del comportament racista institucionalitzat, ja que hom no facilita la documentació ni tan sols a aquells qui tenen possibilitats de futur en aquest país i de desenvolupar-hi una vida normal. D'aquesta política antiestrangers no és estrany que se'n derivin comportaments racistes de la gent.

El govern no solament tanca les portes als qui pretenen entrar al territori espanyol, diuen, sinó que nega els drets adquirits als que hi són. Si continuen residint aquí és perquè als seus països no es donen unes condicions de vida dignes, i no pas per les bones perspectives de futur que hi puguin trobar per a ells i per als seus fills. Caldria que els immigrants coneguessin quins són els seus drets en un país estranger.

Els de l'associació Rieba-puà s'adonen com, paradoxalment, la qüestió de la documentació ha provocat una divisió interna del col·lectiu bubi en quatre subgrups:

- Els qui ja tenen nacionalitat espanyola.
- Els qui tenen permís de residència legal.
- Els indocumentats, als quals, per una raó o una altra, s'ha negat el permís de residència.
- Els qui arriben amb permís d'estada de trenta dies, al terme dels quals no se'n van i acaben afegint-se a la colla dels indocumentats.

Aquest fet és causa de diferències que generen conflictes dins el col·lectiu, fins al punt que hi ha famílies amb un membre de cada categoria i això crea friccions en la convivència: sovint, qui està indocumentat arriba a culpar de la pròpia situació qui té tots els papers en regla... I, de casa, les tensions s'encomanen al col·lectiu. I del col·lectiu es traspassen a les relacions entre els diferents col·lectius africans a Catalunya. En general, els altres africans miren els equatoguineans com uns privilegiats, i els mateixos

equatoguineans s'ho han cregut molt. No es van adonar que passava això fins que es va promulgar la Llei d'Estrangeria. Procurem participar en totes les activitats conjuntes, assenyala Echuaka, president de Rieba-puà. Els de l'associació Viyil remarquen:

Cal que el govern i la gent d'aquí s'adonin del fet que les causes que ens han fet emigrar són conseqüència de la problemàtica socio-política i econòmica derivada del passat colonial espanyol del nostre país. El mateix succeeix amb els sud-americans, els marroquins, els filipins...

Els senegalesos es dolen que la campanya de regularització promoguda el 1991 des del Ministeri de l'Interior no ha fet sinó empitjorar-ne la situació. Així ho expressa Gibreel:

La policia ens demana uns papers que saben que no podem presentar. Quan les respostes a les nostres sol·licituds de regularització han anat arribant, hem trobat que, en lloc de permisos de residència, ens han anat caient ordres d'expulsió. La campanya ha estat un pretext per a localitzar i identificar tothom i engegar una expulsió en massa de senegalesos d'Espanya. D'ençà que les notificacions han començat a arribar, el nostre col·lectiu s'ha dispersat encara més i la sensació de por ens ha anat ofegant.

Sheriff Jarju, de l'associació Jamakafo, hi afegeix:

Negant-nos el permís de residència, com volen que ens integrem socialment si no tenim la mínima oportunitat de gaudir d'uns drets civils fonamentals, ni tan sols de reclamar-los? Ens mantenen en l'ostracisme i l'exploatació més grossera, treballem sense dret a res i cobrant salaris de misèria. Ens miren com si fóssim captaires, però aquesta manera de mirar-nos no és sinó el producte de l'oblit de la seva pròpia història: no es fan càrrec que tot el que ara ens puguin donar no és més que una devolució del que van arrabassar del nostre continent amb el tràfic d'esclaus i la colonització... Amb la documentació en regla la nostra situació seria diferent. Sobre aquest tema, m'agradaria saber què hi pinta la Generalitat, si tots els recursos que presentem s'han d'enviar a Madrid perquè decideixi?

Pel que fa a la majoria dels negres de les comarques gironines, el procés de regularització els ha resultat favorable: el delegat del govern de Girona és sensible a la problemàtica de la immigració estrangera. Els casos de denegació de permís de residència han estat per causes policíiques: són els qui havien estat detinguts només pel fet d'haver estat enxampats sense papers.

Per a nosaltres, la manca de documentació en si no és pas cap delictes. Però els afectats es troben en una situació difícil ja que, tenint la fitxa policíica amb una detenció en el seu haver, són considerats persones amb antecedents

penals, i aquesta ha estat la raó per què se'ls ha denegat el permís de residència, sense el qual tampoc no poden obtenir el permís de treball. Si s'ha estat detingut, les dades de l'afectat són introduïdes a l'ordinador central de la policia, i aquí es dreça una muralla molt difícil de salvar. Però estem convençuts que, si les autoritats ho volguessin, aquests casos es resoldrien.

L'aspecte positiu de la regularització, explica Kassim, és que els qui n'han sortit beneficiats poden tornar als seus països d'origen per visitar la seva família al cap de més de cinc anys de no veure-la:

N'hi ha que hi van cada any! L'enyorament és molt fort i les ganes de tornar per quedar-s'hi són una constant en les nostres vides. Però ningú no vol tornar com va venir, amb les mans buides...

El govern ja sap d'on ve la gent i per què ve. Una manera de facilitar el retorn podria ser amb programes de foment de les relacions i la solidaritat amb els països de procedència. Si realment hi ha problemes d'acolliment i absorció dels immigrants africans en el mercat de treball, es podria combinar la inversió espanyola en programes de desenvolupament —això val per als altres països europeus, també— que comportessin la creació d'empreses als nostres països amb programes de formació a favor dels qui estem aquí, amb el compromís que, un cop formats, tornem a treballar en aquelles empreses. Els negres d'aquí seriem utilitzats com a punta de llança i allà, amb la incorporació dels qui encara no han sortit a l'estranger, es frenaria l'allau d'immigrants a Europa. Tots hi sortiríem guanyant: la immigració s'estabilitzaria, podríem tornar en condicions dignes, els nostres països —fins ara exportadors d'immigrants— prosperarien...

El rostre de Kassim traspua una barreja de tristesa i de melangia interior: per a molts d'ells, el retorn definitiu no serà mai. Però ell no hi renuncia.

El nigerià Akinfenwa considera que la qüestió de la documentació crea una psicosi forta entre la seva gent:

De la renovació trimestral s'ha passat a l'annual, però, sovint, quan un va a la comissaria a recollir la seva documentació, troba que ja ha caducat o està a punt de caducar; i el cicle no es tanca mai, sempre es viu mig indocumentat i en una incertesa constant. Sense la documentació en regla no podem treballar i hem de viure en la marginació social i econòmica, tant si tenim una capacitat professional o uns estudis com si no. Així és impossible d'integrar-se.

Saoka Kingolo és molt crític envers l'administració central:

La Llei d'Estrangeria —intitulada genèricament Llei dels Drets i Llibertats dels Estrangers— és una autèntica fallàcia: cap dret ni gens de llibertat, malgrat el títol. Mentre regeixi, serà molt difícil que els estrangers arribem a

legalitzar la nostra situació; sobretot, amb la trampa de lligar contracte de treball i permís de residència en un cercle viciós: qui no té permís de residència no pot tenir contracte de treball, i a qui no té garantit un lloc de treball no se li concedeix permís de residència. Ignorància o mala voluntat? A l'hora d'adoptar una decisió sobre els immigrants, les autoritats no tenen present el fet que els africans estem arribant a un nivell d'organització important i que hi podríem aportar alguna cosa si se'ns tingués en compte. Però tot ho fan a la nostra esquena.

El retorn hi és sempre present, però no de qualsevol manera:

Estem aquí amb ganes de tornar, sentim un enyorament molt profund. Però ara no podem. O sigui que, si algú ens vol fer fora, si ens volen treure d'aquí, hauran de venir amb una grua perquè ens hi resistirem tant com podem.

Aquesta és una de les propostes que Kassim faria si se'ls escoltés:

El govern espanyol, en lloc de crear centres d'informació als països emissors d'immigrants per a dissuadir la nostra gent de venir a Espanya o a Europa, faria millor dedicant aquests fons d'atenció als immigrants que ja es troben a territori espanyol facilitant-los llocs de treball, cosa que previndria que molts caiguessin en la delinqüència. Pretendre deturar la immigració amb centres d'informació allà són diners perduts.

La primera recomanació general formulada a l'anomenat *Document de Girona* diu així:

Que les administracions de l'Estat que hi tenen competència estableixin els mecanismes necessaris perquè els immigrants assoleixin l'estatut de resident permanent per tal que, acceptats com a membres de la societat, gaudeixin de la condició de ciutadans amb els drets i deures que això comporta. Totes les altres recomanacions i propostes pressuposen o reclamen aquesta.

El racisme i la xenofòbia

Els presidents de les associacions equatoguineanes Rieba-puà i Viyil coincideixen d'entrada en això:

És absurd negar l'existència de racisme: n'hi ha, tot i que no hi ha cap lògica que el justifiqui. No volem pas acusar la societat catalana de racista —tots nosaltres sabem que es tracta d'un moviment que es dona pertot arreu—, però sí que ens preocupa molt la passivitat del govern quan un estranger és víctima d'un atac per una banda racista.

Jo crec que l'onada de racisme i xenofòbia que somou Catalunya i la resta de l'Estat ve de fora. El que sap greu és que els grups que l'exerceixen hi

troben totes les facilitats a causa de la permissivitat oficial, sobretot des de la promulgació de la Llei d'Estrangeria. Sempre n'hi ha hagut, de racistes: si abans no actuaven, és perquè les lleis i els cossos de seguretat no els hi deixaven marge; i, com que els primers brots no van obtenir la resposta adequada del govern, dels jutges i dels policies, és clar, ara els grups racistes s'han engallardit fins al grau en què ens trobem. No són sinó la caixa de ressonància en brut del discurs oficial. No seria gens d'estrany suposar que el govern, amb la seva política d'estruç, deixa que aquests grups li facin la feina bruta...

El senegalès Djibrel opina que es dóna massa publicitat a les agressions racistes dels caps rapats, sobretot a Catalunya:

Són grups molt reduïts i tanta propaganda gratuïta encara els enardeix. La cosa més greu és la situació d'impotència i indefensió en què ens trobem: si algú s'hi torna i fa mal a algun d'aquests caps rapats, s'arrisca a ser detingut; però, quan és al contrari, els agressors se'n van i aquí no ha passat res. Els negres necessitem que els catalans ens facin costat.

Sheriff Jarju, el president de Jamakafo, no dubta a culpar la Llei d'Estrangeria d'impulsora i de justificadora de certes actituds xenòfobes. I explica alguns dels casos que gent del seu col·lectiu ha patit:

Fa tres anys van intentar cremar un membre del nostre col·lectiu en una guingueta d'Arenys de Munt, però es va poder evitar a temps. I no fa gaire més de dos anys n'hi va haver uns quants més, d'atacs racistes: el més greu va ser a Premià de Mar, on uns caps rapats van intentar cremar les persianes d'una casa on estaven uns negres, però aquests no dormien, se'n van adonar i van poder apagar el foc. La policia es va alarmar força i ens van dir que, mai que tornés a passar res semblant, els aviséssim. Així és com es van frenar aquells atacs contra nosaltres. Però només són ells: la població no n'és, de racista; si no, no n'hi hauria tants dels nostres al Maresme.

No podem pas culpar la societat de les detencions arbitràries, ni dels xocs amb la policia, ni dels problemes de documentació —diu Kassim, del col·lectiu africà gironí—. Els catalans estan en contra de la manera com la policia actua amb nosaltres: assalten els nostres domicilis com un batalló disposat a un combat ferotge contra l'enemic, i no hi troben sinó gent en actitud pacífica; sempre procuren endur-se algú, cridant exaltats. No podem generalitzar i acusar de racisme tota la societat catalana perquè no és pas veritat. A la part de Girona som tractats com a persones, sense actituds de rebuig sistemàtic. Quan les autoritats es tornen massa implacables en contra nostre, acostumem a notar una certa fredor i un distanciament de la gent —ho notem, sobretot als bars. És a dir, quan la policia efectua una enxampada, els seus efectes sobre nosaltres són dobles: la pressió de la força pública i, de retop, la indiferència i un cert rebuig del veïnat. Però després la convivència torna a la normalitat.

Sembla, doncs, que la gent es deixa influir per aquestes campanyes polítics. I també —remarca Kassim— per la manera com els mitjans de comunicació tracten els immigrants:

Tenim un problema greu amb el lloguer d'habitatges, i el seu origen està en les campanyes negatives dels mitjans de comunicació en contra nostre, per la imatge de delinqüents nats que han creat de nosaltres. Abans no, però ara hi ha gent que es nega a llogar-nos un pis. Al final hem d'acabar compartint entre molts un sol habitatge: això i els salaris baixos són les causes de l'amuntegament en què vivim, però sobretot això.

Segons Akinfenwa, del col·lectiu nigerià, els racistes actuen empesos per alguna mena de complex envers el negre:

Per més que pregonin que són una raça superior, se'ls nota una sensació de por que els negres assolim un *status* social i econòmic alt fins a arribar a superar els blancs i tot. És més una posició d'autodefensa que no una veritable superioritat racial, com ens volen fer veure. A més, per a manifestar la seva superioritat no cal que actuïn en bandes i emparant-se en la fosca. Jo no crec pas en la superioritat de cap raça sobre una altra: seria molt difícil que hi hagués diferències entre persones que, tot i ser de races distintes, haguessin nascut, s'haguessin format i haguessin estat tractades en condicions d'igualtat. En una situació així, el tema racial quedaria en un segon pla.

El cas personal d'Ade Akinfenwa és prou clar:

Jo mateixestic casat amb una dona de raça blanca. Al principi vaig notar un rebuig fort de la seva família perquè es pensaven que la meua muller havia triat un analfabet i un inútil per marit, però la seva actitud va anar canviant en adonar-se que no era així. Per això dic que, en el rerafons del racisme, hi ha, de primer, la ignorància i, després, un complex del blanc envers el negre que només es trasllueix en to de broma quan ja hi ha prou confiança. Pel que fa al complex, sempre es va a parar als dots especials del negre per a l'esport i el ball...

El zairès Saoka acostuma a ser força crític i contundent a les seves afirmacions:

Desgraciadament, hi ha molta gent racista prop nostre i no acostumem a adonar-nos-en fins al cap de temps. Hi ha gent que es declara solidària amb els immigrants, però en realitat vénen a ser racistes camuflats, ja que en els seus comportaments manifesten actituds que divideixen els immigrants. Són persones que separen l'immigrant que els és molest del que no els ho és tant, i això és pitjor que ser un nazi, que d'entrada ja el clisses. Almenys davant d'un nazi un té la possibilitat de posar-se en guàrdia i defensar-se, però aquests que, en la pràctica, actuen per interessos polítics i personals són més

perillosos perquè els tens sempre sobre teu absorbint la teva energia. Hi ha molts manipuladors a les entitats de suport i d'acolliment a l'immigrant: caldria denunciar-los perquè se'n van servir per a la seva promoció personal.

Saoka deu saber-ho prou bé ja que no sembla pas una desqualificació teòrica ni impersonal. La vida endureix molt. Per a ell, el racisme és més que un comportament de rebuig, té un component ideològic i està en apogeu:

Només fins fa tres anys, s'havia de convèncer la gent que hi havia racisme perquè la majoria es negava a admetre-ho. Avui ningú no ho pregunta perquè les proves són a la vista de tothom i no cal argumentar-ho gaire per a convèncer persones i institucions. L'únic fet esperançador és que, per primer cop, l'administració s'hi comença a ficar amb la incorporació dels actes racistes i xenòfobs com a delictes al Codi Penal. És el reconeixement d'una realitat que s'haguera hagut d'esdevenir fa temps i una actitud que s'ha pres ara davant l'evidència dels fets.

Catalunya i els catalans

En plantejar-se aquest tema, la primera cosa que surt a tothom són els records del seu contacte inicial amb aquest país i la seva gent. A les respostes hi ha, instintivament, d'entrada, una clara implicació personal:

La meua arribada a Catalunya va coincidir amb la transició democràtica i les primeres eleccions legislatives després de la mort de Franco. Recordo que em va cridar poderosament l'atenció la manera tan pacífica com es va desenvolupar el procés electoral, tenint en compte que eren les primeres eleccions després d'un règim militar. Això a Àfrica, llavors, era impensable. El grau de civisme va ser la primera cosa que vaig envejar als catalans.

Quan Akinfenwa diu això, pensa en el seu país, Nigèria, governat per militars i amb la perspectiva d'un procés de transició a la democràcia.

Unes altres coses que em van meravellar de Catalunya van ser el temple de la Sagrada Família i el nivell de desenvolupament econòmic...

Mercedes Olá remarca, sobretot, l'impacte de la gran ciutat:

Quan un bubí arriba a Barcelona, la primera cosa que el sobta són els enormes blocs d'habitatges que conformen el paisatge urbà, l'aglomeració de cotxes, la immensitat de la ciutat... I, quan ja fa un quant temps que un hi és, la laboriositat i l'esperit de lluita dels catalans. Això no es copsa fins que un s'hi comença a adaptar. Llavors, l'afany d'integració del bubí s'accelera: tot allò que envolta la societat i la cultura catalanes li serveix d'estímul.

El president de Viyil remarca:

La primera cosa que et sobta quan arribes és descobrir que a Catalunya es parla una llengua diferent del castellà. Nosaltres, els annobonesos, tot i haver estat colònia espanyola i haver estudiat geografia i història d'Espanya a les nostres escoles, no en sabíem res, de com era Catalunya. Arribem creguts que Espanya és una realitat culturalment homogènia i, en adonar-nos que no és així, ens quedem molt parats. Fora de Catalunya es ven el missatge que els catalans són separatistes, però ningú no en diu les raons. Per a nosaltres, el fet diferencial català, amb la seva llengua i la seva cultura, encara ens ha servit d'estímul i de reflexió, com a collectiu equatoguineà minoritari, per a defensar i mantenir els nostres propis valors, la nostra identitat com a poble.

A mi, el que més em va torbar en arribar a Catalunya va ser la tremenda soledat que vaig sentir. Era un buit tan profund que només pensava a tornar, però no podia fer-ho: no tenia els diners per a comprar el bitllet de tornada. L'única cosa que em va tocar fer va ser espavilar-me, i vaig començar a conèixer gent. Un dia un senyor em va preguntar per què havia vingut i què volia fer. Li vaig dir que volia treballar i estudiar per poder tornar al meu país més ben preparat, al cap d'uns quants anys. Aquell senyor em va orientar cap a una escola de Canet de Mar, d'enginyers tèxtils.

És Sheriff Jarju. Continua destrenant els seus records, la seva biografia:

Al cap de poc d'haver-hi ingressat, els professors van copsar que tenia problemes amb l'idioma català i que això em feia difícil de seguir el ritme normal de les classes i obtenir bons resultats. Vaig tornar a Mataró i vaig anar en una escola a aprendre-hi català, i allí vaig conèixer uns algerians amb el mateix problema. L'escola —es diu Freta— es va oferir a fer-nos classes gratuïtes, i així vaig poder presentar-me una altra vegada als exàmens d'admissió a Canet, els vaig aprovar i vaig poder estudiar fins al grau de mestre industrial de la branca tèxtil. Quan vaig acabar els estudis, em vaig posar a treballar en la indústria. Aquell senyor que em va orientar al començament sempre va estar pendent de mi, com si fos fill seu. Ara ja és mort, però continuo relacionant-me amb la seva viuda: li tinc molta confiança, li dic «mamà»... Les coses em podrien haver resultat molt més difícils sense la seva ajuda.

L'associació Jamakafo s'ha plantejat de crear un centre d'estudis de català per a immigrants i n'ha presentat un projecte a la Generalitat per al curs vinent.

Doncs això que es diu, que els catalans són molt tancats, no és pas veritat. Abans jo també m'ho pensava. La societat catalana, en el seu conjunt, és acollidora: és l'administració qui posa traves a la integració, però la gent, una vegada vençuts els recels naturals, ajuda força. Per què la Generalitat desisteix de les seves responsabilitats i deixa que sigui Madrid qui decideixi en matèria d'immigració? Això la fa partícip en la culpa.

Saoka Kingolo, del Collectiu Tripartit, en té aquesta impressió:

El que més em va impressionar en petjar terra catalana va ser la bellesa del seu marc geogràfic. També em van cridar molt l'atenció veure l'estranyesa que inspirava la meua presència entre els catalans i la manera com se m'adreçaven. No em pensava pas que una societat amb tanta informació i tantes facilitats d'obtenir-ne pogués no saber res o tan poques coses d'Àfrica i dels negres, i menys encara del meu país, del Zaire. Al principi en vaig quedar molt sorprès. A vegades fan unes preguntes que s'acosten al ridícul. Jo, en canvi, sense haver sortit del meu país ja sabia situar Europa, però els catalans no saben gairebé res de més enllà del seu propi entorn geogràfic i cultural. En aquest sentit sí que es pot dir que tenen un nivell cultural baix, almenys en el coneixement d'uns altres pobles i d'unes altres cultures. Encara que això comença a canviar dels darrers anys ençà, amb el *boom* de la interculturalitat...

Saoka posa en qüestió aquest etnocentrisme cultural dominant no sols a Catalunya, sinó a tot Europa:

He notat molta manca d'interès dels catalans a conèixer unes altres cultures. Els veig massa tancats. Jo diria que el català encaixa perfectament amb el prototip d'occidental per al qual només valen els seus paràmetres culturals, i tot allò que no s'hi assembla d'una manera o una altra no compta, no val gens. Aquesta manera de veure-ho tot el porta a assimilar sistemàticament tot el que pertany a un altre univers cultural al seu món propi i limitat, fins a figuracions allucinants. Tanmateix, el nivell de formació cultural i humana dels catalans és bastant alt comparat amb el de la resta de l'Estat. I, com a poble o nació, Catalunya posseeix un conjunt de costums i tradicions de gran valor. Es pot parlar perfectament d'una cultura catalana, però no d'una cultura espanyola, que no és sinó el resultat d'un mestissatge cultural, per totes les influències culturals que s'hi han donat. L'art català també té un nivell molt bo. El català, en canvi, com a idioma, em sembla pobre, com una barreja de francès i castellà, sobretot. No hi trobo arrels originals, com puguin tenir el grec, el llatí o l'èuscar...

Djibrel també veu els catalans molt fets a la seva i prou:

En les seves festes no consideren la participació de ningú que no sigui ells, no hi ha un espai pensat per als de fora. O sigui que, si et trobes en una festa, o et comportes com un català o val més que te'n vagis. En aquest sentit, la llengua compta molt: des del moment que veuen que parles català, encara que no el parlis prou bé, ja ets considerat com de casa; però, si no parles català... Això em va passar a mi en una festa: al principi no em miraven gaire de grat, però, quan se'm van dirigir en català i els vaig respondre com ells, les relacions van ser ben amistoses. Per això jo sempre aconsello als meus compatriotes que procurin aprendre català perquè els pot ajudar molt.

Kassim es refereix al cas contrari, quan són els catalans els qui assisteixen a una festa africana:

Una de les coses que criden més l'atenció dels catalans són les nostres festes religioses. Al principi els van causar una certa alarma, però actualment ja no: fins i tot n'hi ha que hi vénen, per més que les veuen com una cosa molt diferent. Hi ha una sensació mútua d'estranyesa que ells i nosaltres procurem superar de la millor manera possible, sempre des del respecte i la tolerància. Nosaltres ens esforcem a guanyar la seva confiança.

Per a Kassim, aprendre català és un fet de solidaritat:

La veritat és que hem estat molt ben acollits pels gironins: tenen una actitud molt solidària i respectuosa no sols amb els africans, sinó amb tots els immigrants en general. Aquest tracte favorable envers nosaltres ha tingut com a principal conseqüència positiva la gran disposició de la nostra gent a aprendre el català i a interessar-nos per la cultura catalana. Aprendre català és trencar barreres i afavorir la relació intercultural.

Al nigerià Akinfenwa no li ha comportat cap trauma trobar que Catalunya és una nació amb llengua, costums i institucions pròpies diferents dels de la resta de l'Estat:

Nigèria és un país multiètnic en el qual, al costat de l'idioma oficial, que és l'anglès, les llengües autòctones són reconegudes i cooficials. Nosaltres fomentem el coneixement i l'ús de les nostres llengües pròpies a tot arreu, també a l'escola. Tenim una mentalitat molt cosmopolita. Per això veiem raonable que els catalans, tenint una llengua pròpia, la facin servir i la fomentin; no ens ha molestat gens de trobar que a les escoles d'aquí s'ensenya i es parla el català; no ens amoïna, sinó que ens agrada i tot, de viure en un país multiètnic.

Per als bubis de l'associació Rieba-puà, la realitat catalana referma la seva identitat col·lectiva:

En el nostre col·lectiu, la idea de retornar a la nostra terra és molt arrelada, i l'esperit català encara ens ajuda a conrear la llavor de la nostra identitat pròpia, aviva el nostre sentiment de pàtria. Quan un bubí assisteix a un acte catalanista i s'adona de com els catalans han estat capaços de recuperar les seves institucions i la seva cultura, li agafa un gran enyorament del seu país. La idiosincràsia dels catalans és molt semblant a la dels bubis pel seu sentiment nacionalista; això ens influeix positivament i ens estimula a adaptar-nos a la realitat d'aquí; és un determinant positiu per a la convivència. Ens hi sentim acollits.

Els annobonesos ho reiteren:

Un aspecte que creiem molt important de la societat catalana és que la família hi té un paper fonamental, és el suport bàsic de l'estructura social. Ens hi sentim identificats perquè en la cultura ambo també és així.

Saoka insisteix en el sentit profund de retorn a la terra:

Nosaltres estem a Catalunya amb un enyorament fort i les ganes de tornar a la nostra terra són molt vives. Però, com que no s'hi pot tornar sense unes condicions dignes, no podem pas pensar en un retorn immediat ni a mig termini. Malgrat això, tots tenim molt arrelada la idea de tornar i tenim fe que no serem enterrats aquí.

«Mes ai, tornau-me en terra, que hi vull morir»: hi ha gaire diferència entre el cant verdaguerià de *L'emigrant* i aquesta expressió tan sincera i tan pregona? No és simplement poesia, ni pur sentiment romàntic. Per als zairesos, i per a molts més pobles africans, la repatriació del cadàver quan un compatriota mor en terra estrangera és un compromís sagrat, un acte de solidaritat que tots ells assumeixen.

Però, a més dels records d'emigrant i del sentiment d'enyorança que sempre hi deu restar com el caliu sota les cendres, la pregunta sobre Catalunya i els catalans comporta plantejar la qüestió de la integració. La persona que l'aborda més francament és Adama, la «madrina» de l'associació de dones Moussa Molo:

Fa uns quants dies vam parlar amb un alcalde del Maresme —no en diré el nom perquè no ve a tomb— per exposar-li les nostres inquietuds, i tot el que ens va respondre va ser que «som gent molt difícil d'integrar». Ens va dir que calia que renunciéssim la nostra cultura si volíem integrar-nos a la cultura catalana. Com si ell, si es trobava a Gàmbia per Nadal, posem per cas, per celebrar-lo tingués ganes de ballar una sardana i hagués de renunciar-hi i celebrar la festa segons la nostra cultura, a la qual no pertany i que no coneix. Doncs, senyor alcalde, en això s'equivoca perquè, si vostè fos a Gàmbia i tingués ganes de ballar sardanes, la nostra gent li ho agrairia perquè així descobriria una manifestació d'una cultura que no és la seva, però de cap manera no li diríem que ha de renunciar la seva cultura per a ser admès a Gàmbia com un més. Nosaltres només demanem de ser acceptats com a persones diferents, amb la pell d'un color diferent; som d'un país diferent i tenim una cultura diferent, i per tot això som diferents dels catalans. Ja ens esforcem a assimilar la llengua i la cultura d'aquí, però que no ens demanin de renunciar la nostra perquè la volem conservar i la volem transmetre als nostres fills. Nosaltres els continuarem animant a conèixer la cultura catalana, però els ensenyarem també la nostra, que és la seva. Per a nosaltres, la integració, fins ara, no ha anat més enllà de les paraules, ja que no es posen els mitjans perquè pugui esdevenir una realitat. I, quan demanem la integració, reivindicuem el nostre dret a tenir futur a Catalunya, que és el dels nostres fills.

Els nois i les noies negres nascuts a Catalunya

El jovent i les dones apareixen com els marginats entre els marginats. Als nois i a les noies se'ls dota de les mateixes eines de coneixement que a qualsevol noi o noia català. Quan no han tingut ocasió de conèixer el país d'origen dels seus pares —cosa que succeeix a la gran majoria d'ells—, allò els sona tan llunyà com a qualsevol altre noi català. Als pares els és una tasca difícil, doncs, de procurar-los la informació convenient sobre les seves arrels culturals; d'altra banda, les hores de convivència entre pares i fills són escasses.

Els fills d'immigrants negroafricans viuen sumits en un doble procés d'inculturació no gens fàcil d'encaixar, sovint creador de confusió i desorientació. Tot i tenir els mateixos coneixements que els nois i les noies catalans de la seva mateixa edat, troben que a vegades són considerats catalans i unes altres tinguts per immigrants sense ser-ho.

Davant l'accés a un lloc de treball, per exemple, són tinguts clarament per estrangers: el domini de la llengua i el coneixement de la cultura catalanes no els compten gaire. I també a l'hora d'obtenir una titulació en acabar un cicle de formació. De sortides, a la vida, no en tenen gaires si no és la pràctica de qualsevol esport o formar part d'un grup musical, els únics camins en què poden ser acceptats sense resistència.

La societat, en el seu conjunt, no els considera propis: per bé que siguin nascuts aquí, i parlin i escriguin correctament el català, i se sentin plenament identificats amb la cultura i l'entorn catalans, sociològicament són estrangers.

Què són, doncs, en realitat? Africans? Catalans? Africans nascuts a Catalunya? Per què se'ls anomena «segona generació d'immigrants» quan no han pas emigrat enlloc? Què s'hi amaga, en aquesta manera d'anomenar-los? El panorama dels fills i de les filles dels immigrants negroafricans és greu i afecta irreversiblement el futur, el seu i el de la societat en què viuen.

L'entorn en què estan és, ben sovint, fortament multilingüe. Si les parelles acostumen a parlar entre si en la llengua que els és pròpia, amb els fills solen emprar el castellà. En general, entenen la llengua dels pares, però no la parlen; en tot cas, entenen i parlen més la de la mare —si són diferents— ja que el pare és més fora de casa a treballar i no sol tornar-hi fins tard. El president del collectiu nigerià comenta:

La majoria dels fills fan servir com a llengües més comunes el castellà i el català. No n'hi ha cap que parli la llengua pròpia de casa; seria massa complicació per a ells. Més endavant, si decideixen d'aprendre les llengües dels pares, ja ho faran, però no ens sembla que hàgim de forçar-los a fer-ho.

Aquest tema preocupa molt el president de Viyil:

Hi ha el risc que els membres de la nostra comunitat nascuts a Catalunya no arribin mai a sentir-se plenament identificats amb les seves arrels culturals i perdin la seva identitat.

El president del col·lectiu Jamakafo manifesta que han plantejat al govern de la Generalitat una reivindicació sobre el dret dels fills a conèixer i defensar la pròpia identitat, però no n'han rebut resposta: hi ha el risc que la generació dels fills dels immigrants acabi perdent les seves arrels culturals.

Adama, de l'associació de dones Moussa Molo, exposa amb la major sinceritat, amb amor propi de mare i al límit de l'enuig, la situació en què es troben avui els fills i les filles dels negres africans a Catalunya:

Se'n parla molt, d'afavorir la integració dels nens i de les nenes, però, per a nosaltres, aquesta integració és falsa: vejam què fa la Generalitat en favor de la integració dels nostres fills fora de facilitar-los el coneixement de la llengua i la cultura catalanes a l'escola... Ja està bé que les aprenguin, però, quan acaben l'escola, es troben sense sortida. No els admeten ni tan sols en feines temporeres d'estiu. En altres països d'Europa, sí; doncs, aquí per què no? Els nostres fills parlen bé el català i el castellà, però què en treuen, de saber-los parlar? Per a nosaltres, aquesta és una actitud hipòcrita. No els podem pas dir que no acceptin la llengua i la cultura del lloc on viuen perquè això seria fer-los odiar el català. Tampoc no els volem dir que la gent d'aquí és dolenta, però sí que demanem i reivindicuem que, quan es parli d'integració, no es busqui donar una bona imatge, sinó que es tingui en compte allò que els pot ajudar en la seva realització personal. No n'hi ha prou d'adoptar mesures perquè coneguïn la cultura catalana, sinó també que puguïn treballar i es puguïn realitzar, i això fins ara no s'ha fet gens ni mica. L'única institució que fa tot el que pot per ells és l'Ajuntament de Mataró, però no pot dictar mesures d'inserció en el món del treball. Quan ho hem plantejat a la Generalitat, ens han dit que no hi tenen competències, que això correspon a l'administració central. Per què, si la Generalitat té competències en educació, no en té en beques i en promoció laboral? Les institucions es rifen de nosaltres.

Es corre el risc de fomentar l'aparició d'un sector social els components del qual difícilment podran rebre el mateix tracte que llurs pares si no són ni estrangers ni del país; ni el país d'origen dels seus pares no és el seu. Ni ells saben d'on són, ni gairebé d'on vénen. No tenen cap model educatiu a seguir en el procés de formació de la seva identitat personal i social. Han de conèixer la seva cultura d'origen, la llengua dels seus pares? Quina serà la seva identitat? Han de ser algú, han de saber qui són.

I com reaccionaran enfront del racisme, del rebuig social? A escola els ensenyen preceptes com ara el respecte i la inviolabilitat dels Drets Humans, o la igualtat de tracte davant la llei, però en la seva realitat quotidiana s'adonen que aquests drets no van per a ells...

Com veuen el futur. Quines propostes fan

Gairebé tota l'atenció dels immigrants se l'emporta el present, ple de dificultats i d'angúnies, mentre que en el seu sentiment pesen el passat, l'enyorament de la pàtria i unes ànsies de tornar-hi no sempre realitzables en vida. I com veuen el futur des d'aquest present advers? L'hauran de guanyar lluitant i resistint? O és més enllà del seu abast, del que pensin i facin? Hi ha futur, per a ells, a Catalunya? I per als seus fills, pedra de toc de tot procés migratori? L'afronten, aquest repte? I com? L'afronta algú més, des d'aquí? De qui, de què dependrà tot?

Els de Rieba-puà són prou realistes i ho manifesten ben clarament:

No n'hi té, de futur, el col·lectiu bubí, a Catalunya, ni enlloc de l'Estat espanyol, tal com està configurada la societat. Per més que un treballi, ben pocs de nosaltres arriben a reeixir. Procurem complir dignament els nostres compromisos aquí, però els nostres anhels són lluny, al nostre país: tothom pensa de tornar-hi algun dia, però, ara com ara, tal com està la situació política, és impossible. Catalunya ens agrada, però mentiríem si diguéssim que ens hi sentim plenament realitzats.

Per als senegalesos, les perspectives no són tampoc gaire falagueres:

La precarietat de l'actual situació es mantindrà, tenint en compte les directrius de la Comunitat Europea en matèria d'immigrants no comunitaris, especialment els que venim del sud: la nostra lluita serà llarga, n'hi ha per a anys. El futur, doncs [diu un d'ells, irònicament], és presenta «molt negre».

La visió dels de Jamakafo és ben lúcida, sobretot mirant cap a Europa:

Per a nosaltres, el futur és molt condicionat pel problema de la documentació. Mentre continuï així, el futur és tèrbol. Es pensen que amb tantes traves frenaran la presència d'africans, però no serà pas com voldrien: Europa es va envellint i continuarà necessitant mà d'obra per a mantenir el seu *status*.

Jo miro el futur amb esperança [diu Saoka, del Col·lectiu Tripartit] perquè sembla que des de la Comunitat Europea s'obren canals en favor dels immigrants i, d'altra banda, nosaltres estem cada vegada més organitzats. La Comunitat Europea anirà pesant més i tot dependrà de la política social que adoptarà envers els immigrants estrangers no comunitaris. Si tot depengués del govern d'aquí, ho tindríem malament.

Les propostes que formulen són concretes, puntuals:

– Hauríem de poder tenir una seu, una mena de centre o de casal on els col·lectius africans ens poguéssim trobar i organitzar activitats pròpies amb continuïtat. Per a això cal el suport de les administracions i les institucions públiques.

– Caldria una relació estable dels collectius immigrants amb l'administració: les coses millorarien força si s'establissin mecanismes de comunicació més directes entre l'administració i els dirigents dels nostres collectius.

– S'hauria de crear un fons de rehabilitació d'habitatges per a immigrants, donat el grau de precarietat en què viu la majoria de nosaltres. El model francès d'habitatges HLM per a gent amb pocs recursos econòmics podria ser bo sempre que no es creessin barris gueto, exclusivament per a estrangers, que es podrien convertir en focus de conflictes racials!

– Si es fes realitat la campanya del 0,7 per cent, de destinar-lo a ajuts als països en via de desenvolupament, s'elevaria la capacitat productiva dels nostres països d'origen, s'hi generaria ocupació i això deturaria l'actual allau migratòria.

– Els governs europeus haurien d'invertir als nostres països en projectes base que generessin llocs de treball, i la joventut no hauria d'abandonar la seva terra. Un exemple seria el cas de Kasamance, al Senegal: l'organització Tercer Món Mataró hi ha desenvolupat un projecte que ha permès de crear-hi hortes i el jovent ja no se'n va. També l'Ajuntament de Mataró ha facilitat material per a fer-hi pous, i per a construir escoles a Gàmbia... Però, és clar [comenta el president de Jamakafo], un ajuntament sol no pot fer gaire més...

Conclusions

De les entrevistes realitzades es dedueix que s'ha de tractar de la immigració negroafricana a Catalunya —i a la resta de l'Estat, pel que fa a aspectes legals i generals— tenint en compte els aspectes jurídic, laboral, socio-cultural i educatiu; amb un capítol específic sobre la població juvenil, la dels nois i de les noies nascuts, en la seva majoria, al país.

La dimensió jurídica

És el primer condicionant. Qualsevol política o acció orientada a afavorir la integració social i cultural dels immigrants africans està destinada al fracàs mentre no estigui resolta la qüestió de la seva residència legal. La manca de documentació és el primer factor de guetització i de rebuig.

La dimensió laboral

És el segon escull, una vegada resolt el de la documentació. El tipus més comú de l'immigrant negroafricà és l'adult, gairebé analfabet i ignorant del procés productiu dels països industrialitzats. La seva inserció laboral, doncs, només pot iniciar-se per mitjà d'ocupacions que no requereixen una qualificació prèvia: peonatge agrícola o de la construcció, serveis de neteja o de càrrega a empreses de transport... I fins així resulta difícil sense un coneixement mínim de l'idioma. En el cas de les dones, mitjançant el servei

domèstic o en activitats de baixa consideració social. L'accés a unes altres fites professionals no sol arribar sinó al cap d'uns cinc anys, una vegada superada satisfactòriament la primera època d'adaptació. La dimensió laboral és, doncs, fonamental i sovint tendeix a ser ignorada.

La dimensió socio-cultural

És també clau. Sovint, tot i tenir resolts els aspectes jurídic-laborals, la marginació persisteix: a vegades, per resistència a assumir els valors i els comportaments socials i culturals del país; unes altres, pel fet de no haver tingut accés a una formació bàsica que permeti a l'immigrant de comprendre l'entorn socio-cultural on es troba. En realitat, l'immigrant negroafricà arriba amb un bagatge cultural i una manera d'entendre les relacions socials molt diferents de la mentalitat occidental, la catalana en concret. El seu comportament, a més del color de la seva pell, el delaten com algú aliè a aquest entorn; per això la seva presència sol desvetllar estranyesa i recel.

La dimensió educativa

És especialment important, ja que gràcies a aquesta es poden adquirir els coneixements i les actituds que hauran d'ajudar a superar la marginalitat social dels immigrants o dels fills. Tanmateix, l'accés a l'educació sol provocar una reacció doble entre els negres africans: un procés d'assimilació del sistema de valors catalano-occidental, que anirà en detriment de les pròpies arrels culturals i comportarà allunyament, oblit i menyspreu de la cultura pròpia i una separació progressiva de la seva comunitat d'origen. En aquest sentit, cal denunciar els danys que comporta l'actual sistema educatiu a l'immigrant africà, sobretot als nois i a les noies, ja que no s'hi fa cap mena de referència a la seva cultura d'origen. No hi ha punt d'equilibri: o l'immigrant accepta el sistema o se'n manté al marge, amb la qual cosa no farà sinó reforçar la marginació per anys que s'estigui al país. I això és greu.

Si aquestes quatre dimensions afecten decisivament la realitat dels immigrants negroafricans a Catalunya, encara resulten més decisives si es tracta de l'anomenada «segona generació», la dels fills dels immigrants, la del jovent que, tot i haver nascut a Catalunya, haver fet una immersió educativa i conèixer la llengua i la cultura catalanes, continua essent discriminat jurídicament, laboralment i socialment, amb una identitat desarelada alhora de la terra i de la cultura dels pares.

Segona part

POBLES I CULTURES DE L'ÀFRICA NEGRA

I. EL CONTINENT AFRICÀ

Àfrica és extensa, 30.424.151 km² —tres vegades Europa—, i té una població total estimada de 639.518.000 habitants. No és, doncs, un continent gaire poblat: una part considerable del seu territori és deserta, poblada o petjada tan sols per pobles ramaders nòmades; el Sàhara en cobreix una tercera part, amb el Sahel a la seva franja sud; hi ha més deserts a Somàlia, Turkana, Núbia, Namíbia; i, al sud, el de Kalahari.

Però és també un continent de boscos tropicals immensos, misteriosos. Hi ha pobles que viuen en aldees establertes a les clarianes, sovint aïllats, amb una cultura i una llengua pròpies, un univers de creences i costums ancestrals vius i actuants encara. És Àfrica mítica, profunda.

També s'hi estén la vastitud de la sabana, creuada per les rutes polsoses, d'horitzons infinits. I les altes serralades de neu eterna. I llacs, i rius cabalosos... A causa de la rica varietat de la seva geografia, dels seus paisatges i dels seus climes, la població és formada per una gran diversitat d'ètnies o pobles que parlen una infinitat de llengües. Els primers éssers humans de la història van aparèixer a Àfrica fa tres milions d'anys; tota la humanitat en som descendents.

La història conserva records i testimoniatges d'imperis i de regnes antiquíssims, com foren els de Benín, de Ghana, de Mali, de Ioruba, d'Aixanti, de Zang, de Núbia... De cultures fabuloses, com les d'Ife i de Nok, de Zimbabwe, Meroe, Napata i Axum...

Els negres ocupen la part del continent africà situada al sud del Sàhara, des del Sahel, que, per aquesta raó, és anomenada Àfrica negra. Convé ressenyar que en uns altres continents —Àsia, Amèrica, Oceania— existeix també població negra. I que també hi ha una altra part del continent africà habitada per pobles mediterranis i orientals pertanyents al grup de les races blanques.

II. ELS GRANS GRUPS RACIALS

Els trets racials que caracteritzen externament els negres són: pell fosca i brunyida, llavis prominents, nas camús, front deprimat i cabells arrissats. La seva pell és protegida per un pigment fosc, anomenat melanina, que en molt pocs pobles arriba al negre eben dels wòlof del Senegal. La melanina absorbeix la calor, però, en canvi, intercepta els raigs ultraviolats, amb la qual cosa els negres no pateixen mai insolació. L'ur millor mitjà de resistència a la calor està en les abundants glàndules sudorípares que refri-geren molt bé la pell.

Ètnies i pobles principals de l'Àfrica negra

La diversitat dels negres és, si més no, tan gran com la dels blancs. Atenent únicament els trets racials, hi ha diferències més paleses entre un pigmeu i un wòlof que no pas entre un noruec i un àrab.

Un altre aspecte de la diversitat humana de l'Àfrica negra és la seva divisió en pobles o ètnies en un nombre ben considerable. Per exemple, al Gabon, amb mig milió d'habitants, n'hi ha una trentena. La seva importància, amb tot, és molt variable: hi ha ètnies que es limiten a uns centenars d'individus i a dos o tres poblats.

Els límits dels Estats africans actuals, tanmateix, ben poc tenen a veure amb la realitat etnosociològica del continent. Sovint es dona el cas de països que, com la Guinea Equatorial, el Camerun, el Gabon i el Congo, tenen una població comuna, els fang, que el repartiment colonial ha separat en fronteres arbitràries i artificials.

Sovint hom designa els pobles amb el nom de races o de tribus. Són termes i conceptes erronis: els mateixos trets racials es troben sovint en pobles o ètnies diferents. Allò que caracteritza un poble és el nom que ell mateix es dona —o que, de vegades, li donen els seus veïns—, una certa unitat de llengua, un medi geogràfic força uniforme, un mateix tipus d'institucions, uns trets culturals comuns, uns mites d'origens i de continguts semblants i, sobretot, la consciència i el sentiment dels seus membres de

pertànyer a un mateix conjunt, que els duen a mantenir entre ells relacions més íntimes que no amb els de fora. A això s'afegeix normalment la unitat de territori: sovint les guerres entre pobles tenen com a motiu violacions de territori.

El sentiment mutu de pertinença, d'un origen comú —real o mític—, i la unitat de territori forneixen els elements del patriotisme tradicional, designat sovint amb el nom de tribalisme, una expressió incorrecta ja que no es tracta, com hem dit, de tribus. Hubert Deschamps l'anomena, més adequadament, «etnisme».

Aquests són alguns dels pobles que componen la diversitat ètnica de l'Àfrica negra:

Camites

Baganda, Batussi, Dinka, Djur, Fulbe o Fulani, Galla, Lango, Luba, Manyema, Massai, M'beti, Mbundu, Nandi, Nuer, Nyambesi, Ovahimba, Ovambo o Ambo, Pangwe, Quissama o Kissama, Sebeyi, Somalis, Songo, Swahili, Tonga, Vahehe, Venda, Wanderobbo o Nderobo, Xilluk, Yao i Zulus

Bantu

Babira, Bafioto o Fiote, Bagishu, Balese o Lesa, Basuto, Bena, Betxuana, Bubí, Cewas, Cwana o Tsawana, Dirico, Dschagga, Duala, Fang, Herero, Ila, Issansu, Kamba, Kavirondo, Kikuiu, Ndowe i Xhosa

Sudanesos

Aixanti, Asande, Baguirmi, Balarte, Bamum, Banda, Baule, Bayots, Bebin, Bidyogos, Dahomei, Ewe, Fullah, Fulup, Hausa, Ife, Kpelle, Kru i Mangbetu

Khoisan

Bergdama, Boiximà i Hotentot

Indonesis

Betsimisaraka, Hova i Tanaga

Semites

Amhara, Aranes i Siwa

Altres

Berbers i Pigmeus

Aquests pobles de raça negra es poden classificar, així mateix, en «sub-races»; entre les més fàcilment identificables destaquem:

Sudanesa o sudànica: habita a les estepes del Sudan i a l'Àfrica occidental.

Nilòtida o nilòtica (camites): habita a les regions de l'Alt Nil; són els més alts i longilinis de la Terra.

Bantu: habita al centre i al sud d'Àfrica; constitueix el grup més nombros. «Bantu» vol dir «gent»: el terme s'aplica a un grup molt homogeni de llengües, parlades per més de 50 milions de persones, que es caracteritza per un sistema fonètic simple i per mots formats bàsicament per síl·labes obertes, als quals s'afegeix una infinitat de sufixos i prefixos. Tots els seus idiomes es remunten, d'una manera més o menys manifesta, a una arrel comuna, encara que fins ara se'n desconeixen els orígens.

Així, doncs, el terme «bantu» gairebé no té connotació racial. Racialment, els bantu són el producte de la mescla, a través de llargs períodes històrics, entre camites, boiximans i hotentots. Per això, llur aparença física varia considerablement.

Pígmida: els pigmeus habiten amagats a la selva; se subdivideixen en petits grups disseminats en una zona molt extensa. És la subraça més primitiva d'Àfrica, la qual és seguida per l'anomenada khoisànida, que comprèn els boiximans i els hotentots, pobles caçadors.

Etiòpica o camites orientals: forma una subraça intermèdia, entre negres i blancs; la seva cultura és de base agrícola i ramadera.

Però aquesta no és sinó una de les múltiples classificacions establertes, i cada una obeeix a criteris diferents, sovint controvertits. No n'hi ha cap que ofereixi una descripció exacta de la diversitat ètnica i cultural dels pobles negroafricans. Tothom està d'acord, això sí, en la vastíssima diversitat d'ètnies i de cultures de l'Àfrica negra.

Les formes de producció i el concepte de propietat

Fins a la irrupció estrangera, els pobles africans basaven la seva estructura productiva en l'obtenció d'allò que realment necessitaven per a subsistir, per a viure, cercant formes d'adaptació a l'entorn natural.

Parlar d'economia en el sentit estricte del terme en el cas dels pobles de l'Àfrica negra pre-colonial podria provocar confusió, tenint en compte que aquesta expressió implica, als països d'economia avançada o industrial, complexos mecanismes de funcionament amb prou feines existents a l'Àfrica negra.

Per això, més que no d'economia, i atenent les diverses zones climàtiques del continent africà, parlarem de diferents formes de producció i d'adaptació al medi al voltant de les quals girava l'activitat laboral. Es poden tipificar segons tres grans models, clarament localitzables en unes àrees geogràfiques i identificables amb uns grups ètnics ben determinats.

Caçadors-recol·lectors: habiten a la selva tropical, d'una gran vegetació i amb una gran abundància d'animals tot l'any, que és una gran riquesa natural; tots els ritus que celebren hi tenen relació.

L'extrema limitació d'utilitatges els permet de viure molt de temps en un indret sense gairebé danyar la natura; el seu nomadisme no és gaire accentuat. Els seus estris més usuals són l'arc i les fletxes, i també bosses i xarxes de mena diversa per al transport dels fruits que cullen. Els pobles caçadors supleixen la seva tecnologia rudimentària amb una capacitat i una resistència física grans i amb una efectiva cooperació entre ells. Els pigmeus són els qui responen millor a aquestes formes de vida.

Pastors nòmades: la seva limitada adaptació tecnològica no els permet d'esdevenir autosuficients; per això són seminòmades, nòmades estacionalment, en l'estació seca. El seu hàbitat es troba des del Sàhara i el Sahel fins als deserts, les sabanes i les zones humides del sud. Els pastors nòmades, pel seu sistema de vida, són els que causen més dany al medi on viuen: quan els recursos naturals del lloc on s'estableixen s'acaben, se'n van deixant enrera un rastre de depredació. Així és com viuen els tuaregs, els nuer, els dinka, etc.

Agricultors i pescadors: el seu medi natural és l'estepa, que passa per unes èpoques climàtiques molt contrastades, de les pluges a la sequera.

Són pobles que han adquirit coneixements elementals que els permeten desenvolupar tècniques primitives de conreu: artiguen la terra talant i cremant la vegetació; llauren amb aixada i sembren amb bastó; no fan servir adobs ni fertilitzants ni utilitzen sistemes de regatge; practiquen una agricultura de guaret. Obtenen una collita a l'any per raons dels canvis estacionals; per això han de desenvolupar tècniques de conservació dels aliments. L'agricultura els permet un sedentarisme ple i fa possible l'existència de petites concentracions de població. Els bubu, de Guinea Equatorial, són un dels pobles amb aquest sistema productiu.

Entre aquests tres models-tipus es donen formes de producció intermèdies o mixtes, producte sovint de mestissatge interètnic: la colonització va comportar un procés —que els antropòlegs han anomenat, inadecuadament, «destribalització»— d'unió voluntària o forçada de diferents pobles.

Ara bé, malgrat la diferència de models de producció i d'activitats econòmiques, s'hi mantenen aspectes comuns en el concepte de propietat. Per al negre, els béns materials no són propietat d'un sol individu, sinó de la família. Les terres són una herència llegada pels primers avantpassats: qui les treballa no és sinó un administrador del comú i llur explotació és a benefici de tota la família. Per això tothom ha de treballar-hi, bé que hi ha una persona que assumeix la funció d'organitzar les feines del camp.

Quan es tracta de grans extensions de terreny, hom proveeix cada membre de la família d'una petita parcel·la de la qual no es pot desprendre,

i menys a favor d'un estrany. En les societats de pastors nòmades, el patrimoni és el ramat; i entre els caçadors-recol·lectors el són els estris de caça.

Certament, una de les fonts principals de conflicte entre els pobles africans és la propietat, i més des de la introducció dels models capitalistes. Sobretot, entre pobles pastors nòmades veïns —com és el cas dels nuer i els dinka— que ocupen un mateix territori i tenen un mateix sistema productiu; o entre pobles veïns amb diferents activitats laborals.

El concepte de territorialitat és confús entre els pobles pastors nòmades, però no pas el de propietat, fortament arrelat. Entre els caçadors-recol·lectors, el territori és comú i cal respectar-lo: en aquests pobles és on es troben trets de l'anomenat comunisme primitiu. En canvi, entre els agricultors i els pescadors, tant la territorialitat com el concepte de propietat privada o familiar són perfectament definits.

El model de producció és un dels suports principals de la cultura i les celebracions rituals mantenen una estreta relació amb els diferents sistemes productius.

Pel que fa a l'adaptació en un nou medi natural i social, és més fàcil desplaçar-se i canviar de ciutat o de país al pastor nòmada, dotat d'un esperit d'aventura i de risc, que no pas a l'agricultor; en canvi, aquest té més capacitat d'establir-se en un indret per un llarg període de temps.

III. ASPECTES FONAMENTALS DE LA CULTURA AFRICANA

Malgrat els avatars que han marcat despietadament la seva història, els negres africans han mantingut el seu patrimoni cultural. Són les seves arrels més profundes, és una cultura ancestral que conforma el seu caràcter a partir de la pròpia visió del món i de la vida i que configura el seu sistema de creences. Es pot resumir en una paraula: la *tradició*. Per descriure-la, ens remetrem a l'obra *Entre Dios y el tiempo: religiones tradicionales africanas*, del professor kenyà John Mbiti.*

Déu, l'ésser humà i la natura

La percepció que el negre africà té de Déu i la natura és «una ontologia antropocèntrica, per la qual aquest contempla Déu i la natura des del punt de vista de les seves relacions amb l'un i l'altra». És a dir, el negre africà se sent el centre de la natura i tots els altres éssers, animats o inanimats, giren al seu entorn.

Al seu torn, essent la natura quelcom que s'escapa del seu control i que no és obra seva, la idea d'un Ésser superior és clara i assumida: Déu és «l'origen i el sustentador de totes les coses, és el més antic de tot allò que existeix, es troba més enllà de tot el que ha creat, però alhora està involucrat en la seva creació de manera que no resta fora del seu abast. Déu és, doncs, per a l'africà, ensems transcendent i immanent».

Déu no és, doncs, aliè als humans, sinó ben al contrari; l'ateu no existeix entre els negres, tal com expressa un proverbi aixanti: «Ningú no pot

* John Mbiti (Kenya, 1931) és doctor en Filosofia. La seva labor acadèmica s'estén a diversos països d'Àfrica, Amèrica i Europa. Sacerdot de l'església anglicana, ha estat director de l'Institut Ecumènic Bossey, del Consell Ecumènic de les Esglésies, a Ginebra. Actualment és professor de Missionologia a la Universitat de Berna. Ha publicat força llibres sobre les religions tradicionals africanes i la seva relació amb la revelació bíblica: *Concepts of Good in Africa* (1970), *Love and Marriage in Africa* (1973), *The Prayers of African Religion* (1975)... La seva obra més coneguda és *African Religions and Philosophy* (*Entre Dios y el tiempo*, en la versió espanyola).

fer conèixer a un infant l'Ésser suprem»; és a dir, tothom en coneix l'existència, gairebé per instint, àdhuc els infants.

«Per al negre africà, Déu està implicat en els afers dels humans; hom en cospa l'acció contínua de crear, sostenir, pasturar, proveir, consolar, guarir i salvar, amb una referència especial a la vida de l'ésser humà.» Així, tot allò que és i es mou sense tenir com a causa la mà de l'home sol ser atribuït a Déu, el nom del qual no es pronuncia llevat de casos veritablement excepcionals; el seu poder es manifesta, més aviat, per mitjà d'éssers intermediaris, esperits i deïtats.

Déu, la natura, esperits i deïtats configuren el sistema tradicional de creences negroafricanes, sovint titllat pels europeus de primitiu i tingut com a «animisme», una expressió amb connotacions pejoratives. Però la creença en l'ànima també és reconeguda pel cristianisme i per l'Islam i és objecte de culte: els negres a Europa observen els cementiris amb tota la parafernàlia de flors, ciris i fins fotografies dels difunts ran de les tombes i assisteixen perplexos a cerimònies de culte als morts, amb el record, encara, de com el colonialisme pretenia esborrar les seves pràctiques rituals tradicionals als seus països d'origen.

El temps

Els africans tenen una concepció bidimensional del temps que es manifesta en el present i el passat. És a dir, el concepte lineal del temps, propi del pensament occidental, amb un passat indefinit, un present i un futur sense fi, és pràcticament estrany al pensament africà.

Tot allò que no s'ha esdevingut o que no és probable que s'esdevingui cau dins la categoria del no-temps, mentre que allò que de segur s'acomplirà o que correspon al ritme dels fenòmens naturals escau dins la categoria del «temps potencial». Quan, doncs, el negre africà es refereix al temps, ho fa amb un propòsit determinat, sempre en relació amb esdeveniments i no pas des d'un plantejament teòric o un càlcul purament matemàtic.

La sortida del sol, posem per cas, és un punt de referència temporal, surti a les cinc o a les set del matí. Per tant, quan dues persones queden de trobar-se a trenc d'alba, tant se val que sigui a una hora o una altra de rellotge: la cita s'escau quan comença a clarejar. El temps té sentit en relació amb un fet, amb un esdeveniment, no pas amb un moment matemàtic indicat al rellotge.

Vet aquí un aspecte concret que explica aparents rareses del comportament dels negres africans en la societat europea i les seves dificultats d'adaptació a un món on tot és calculat matemàticament, tant si s'ha esdevingut com si no. N'hi ha, d'anècdotes sobre l'hora d'entrar a treballar i de plegar dels negres!

Doncs, quina existència tenen el passat i el present en la concepció afri-

cana del temps, quina consciència se'n té? Així que un esdeveniment aconseguix traspassar la línia divisòria entre el present i el passat, serà tingut en compte i serà conservat en el record en funció de la incidència que va tenir dins el grup mentre fou actual o present.

Semblantment, el futur, o una planificació sobre un futur més o menys llunyà, no ha de distreure l'atenció envers el present, ja que sobre la base del present es basteix l'avenir, i aquest serà més o menys prometedor segons l'ús que hom farà del present.

L'espai

El professor Mbiti prossegueix:

Tal com succeeix amb el temps, el contingut és el que defineix l'espai; per això, allò que més interessa la gent és el que es troba geogràficament a prop. Aquesta és la raó per la qual els negres africans se senten particularment lligats a la terra, ja que aquesta els proveeix de tot allò que els cal per a viure i els vincula místicament amb llurs difunts. Hom camina damunt les tombes dels seus avantpassats i tem que qualsevol cosa que els pugui deslligar d'aquests vincles amb els morts portarà desgràcies a la família i a la comunitat. Desplaçar un africà de les seves terres per força és causar-li una injustícia molt greu que ningú que no sigui africà no pot arribar a imaginar. Fins i tot quan hom deixa casa seva al camp voluntàriament per anar-se'n a viure a ciutat, s'esdevé un esquinçament violent i irreparable, i sovint crea problemes psicològics als quals la vida urbana no sap com respondre.

Així, doncs, cal entendre l'emigració del negre com un desplaçament forçat: això permetria comprendre les actituds de collectius com els dels senegalesos a Catalunya, els quals, quan mor algun dels seus, repatrien el cadàver. O les constants ànsies de retorn al país d'origen: ningú no arriba a assumir que pugui morir i ser enterrat lluny de la seva terra. Les aspiracions de tornar al seu poble obeeixen, doncs, a motivacions que van més enllà del retrobament amb els familiars i els amics que hi resten; no és sols un retrobament entre els vius, sinó també amb els qui moriran després d'haver mort ell, enterrats a la mateixa i pròpia terra.

La vida

És el bé més preuat, però no és sinó el trànsit vers una existència posterior a la qual s'accedeix després de la mort, quan el cos es descompon i l'esperit entra en un altre estat d'existència per reunir-se amb els avantpassats.

El cicle vital comprèn les etapes de naixement, infantesa, adolescència,

edat adulta, maduresa i vellesa. Quan, per qualsevol circumstància, una vida no ha acomplert tot el cicle, es creu que quelcom estrany ha succeït; generalment s'atribueix a fenòmens o forces malignes, i pot ser una manifestació de la ira divina o deguda a la conspiració d'agents al servei del mal. En societats com les africanes, on no es donen explicacions científiques i racionals de fenòmens més naturals que no pas sobrenaturals, la necessitat d'una explicació que permeti comprendre i assumir la raó del trencament d'aquest cicle vital sol donar una rellevància especial a mèdiums i endevins.

La vida, doncs, no es redueix a la mera existència física, sinó que és precedida per una existència anterior al naixement i és seguida per una de posterior a la mort, de retrobament amb els seus avantpassats. L'existència entre el naixement i la mort és, segurament, l'etapa més difícil, ja que ha de tenir en compte el cicle actual i els altres dos: d'aquí el sentit de les celebracions rituals, per la conveniència d'estar en bona relació tant amb els éssers vivents com amb els no vivents.

En certa manera, la vida present no és sinó un estadi de preparació per a accedir a un de més durador i, doncs, superior. Tanmateix, l'escatologia africana no imagina cel ni infern: ras i curt, la persona, després de morta, continuarà posseint els mateixos poders que tenia quan vivia. Si va ser bona persona, en l'altra vida continuarà essent-ho; i, si va ser malvada, igualment ho serà. Per això, la majoria de ritus estan destinats a l'enfortiment espiritual i, sobretot, a completar el cicle de la vida present.

El culte i els ritus de pas

El sentit de la vida dels negres africans, doncs, és amarat d'un cúmul de creences que la penetren totalment i que comporten la celebració de ritus i d'actes de culte. Cada poble té el propi sistema religiós i hom hi pertany tal com pertany a la comunitat on ha nascut. El professor Mbiti remarca:

Les creences i les activitats religioses són difícils de definir, ja que en les societats africanes la religió impregna tota la vida. Cada poble té el seu propi sistema religiós i una persona no es pot convertir d'una religió tribal a una altra: per a participar en la vida religiosa d'un poble cal haver nascut en aquella societat.

D'aquesta religiositat en deriva tot el conjunt ritual de cada poble: d'una banda, els ritus de culte a Déu, a la natura i als avantpassats; i, de l'altra, els ritus d'iniciació, d'integració o de pas. Són difícilment comprensibles per a un profà: cal entendre'ls des de dins de l'univers religiós i cultural africà, acostar-s'hi amb una preparació, ja que representa introduir-se en un món diferent, que no és el propi.

Pel que fa als ritus anomenats de pas, es destaquen els ritus de naixe-

ment i d'infància, que incorporen l'infant a la comunitat: simbolitzen la seva acceptació per la comunitat, com un membre més. I, sobretot, els d'iniciació:

Per mitjà d'aquests, els joves són sotmesos a un procés que, començat en la pubertat, permetrà garantir-ne la digna entrada a l'etapa adulta en els aspectes físic, social i religiós. Són els que marquen i defineixen el canvi de la persona d'una posició passiva a una altra d'activa en la societat [...] en la mesura que formen part d'una comunitat integrada pels pares, pels familiars, pel veïnat i pels morts vivents.

Els ritus d'iniciació, doncs, simbolitzen i signifiquen «la introducció dels joves en l'art de la vida comunitària». Tenen, per tant, una finalitat educativa:

Marquen el començament de l'adquisició d'un coneixement que no és accessible als no-iniciats. És el període del desvetllament de moltes coses, d'aprendre a suportar les dificultats, de viure amb els altres, d'obeir. Els joves aprenen els secrets i els misteris de la relació home-dona i, en algunes zones, sobretot a l'Àfrica occidental, entren a formar part de societats secretes, cada una amb les activitats i els llenguatges ocults que els són propis.

Mitjançant aquests ritus s'acompleixen el procés de formació del jovent i el seu ensinistrament en els hàbits i els costums propis del grup al qual pertany. Els ritus d'iniciació en l'edat adulta sol culminar en les noces: casant-se, el jove passa a la condició d'adult, amb totes les implicacions que això comporta.

L'aprenentatge i la formació

Una gran part del patrimoni cultural africà es transmet per mitjà de l'educació que hom rep al llarg de la vida, en una escola constituïda per la mateixa natura com a entorn, pels pares i pels avis i pel grup social. Tant la tradició oral com la pròpia capacitat de percepció i d'interpretació de la realitat hi adquireixen un paper determinant.

Els oficis no s'aprenen com a resultat d'un procés de formació reglada a l'estil europeu, sinó com a conseqüència d'una pràctica contínua durant la qual les habilitats i les destreses personals seran fonamentals. És a dir, el negre africà ha de desenvolupar les seves capacitats físiques i mentals ben precoçment si aspira a millorar la pròpia condició; si no ho fa, la seva vida haurà de romandre en la monotonia del grup.

Pel que fa a la cultura, les arts plàstiques, la música i la literatura són sobretot uns mitjans més que no uns fins per si soles (com entre els europeus fóra «l'art per l'art»). Per mitjà de les arts es reconstrueixen i es

manifesten situacions relacionades amb el grup o la família; la música serveix per a expressar allò que ultrapassa els temes habituals d'expressió i de comunicació; i mitjançant la literatura es transmeten les grans gestes del passat històric o mític com una manera de garantir el present i, doncs, el futur del grup.

Natura, pares i avis, grup: aquests són els tres pilars de la formació personal. La importància dels vincles familiars i de la relació amb l'entorn natural i social hi són, doncs, fonamentals: qualsevol alteració d'aquest procés i d'aquest equilibri tindrà unes conseqüències greus en la formació de l'individu, en la seva sociabilitat, en els hàbits, els costums i els comportaments; en les destreses, els sentiments i les creences; en la seva visió del món, en la seva personalitat.

El parentiu, la família, l'individu

L'organització social dels pobles africans es fonamenta en el parentiu com a primer punt de referència segons aquest ordre: la família, el clan, el llinatge i, finalment, el grup ètnic.

El parentiu és la xarxa de relacions interpersonals culturalment reconegudes mitjançant les quals els individus es relacionen entre si per vincles de filiació o de matrimoni. El clan és el grup de parentiu a l'interior del qual els seus membres postulen —sense que calgui demostrar-ho— la seva filiació d'un avantpassat comú. El llinatge és el grup de parentiu els membres del qual poden realment traçar el seu parentiu mitjançant vincles genealògics coneguts i específics seguint la línia de filiació, que pot ser matrilineal o patrilineal.

La família és formada per un cercle de persones més ampli i extens que no l'occidental: a més de pares i fills, inclou avis, oncles, germans i germanes —que, al seu torn, tenen llurs propis fills— a més d'uns altres parents immediats.

La comunitat familiar tradicional inclou, també, els parents difunts, les persones que encara viuen a la memòria dels vius i que hom creu que continuen interessades en els afers de la família a la qual pertanyeren. Si els vius oblidessin els seus morts, en sobrevindrien tota mena de desgràcies que no foren sinó manifestacions de la ira o la rancúnia d'aquells éssers relegats a l'oblit. És a dir, el familiar, després de mort, continua intervenint en els afers de la família, tant positivament com negativament, per a bé i per a mal. Si és recordat i se celebren com cal sacrificis i libacions per a mantenir-ne viva la presència, la seva actuació serà favorable; si no, podria ser malastruga.

Uns altres components de la família són els no-nats que viuen al ventre de la mare. Són brots d'esperança, i cada família en prepara el naixement tot vetllant perquè res de mal no els esdevingui. La importància de la des-

condència és gran: d'aquí l'ansia dels pares que llurs filles i fills trobin marit o muller a fi que no sobrevingui una disminució de la família.

El professor Mbiti defineix el valor cabdal del matrimoni en la societat africana, vinculat al deure de la procreació, fonamental si es té en compte l'índex de mortalitat elevat:

El matrimoni és, per als pobles africans, el centre de l'existència. És el punt on es troben tots els membres d'una comunitat: els difunts, els vius i els nascuts. Totes les dimensions del temps convergeixen en el matrimoni i el drama de la vida s'hi repeteix, renovat i revitalitzat: el matrimoni és una representació escènica en la qual tothom és actor i ningú no fa d'espectador. Així, doncs, el matrimoni és un deure, un requisit exigít per la societat corporativa, el ritme de la vida en el qual tothom ha de prendre part. Qui no hi participa es converteix en una maledicció per a la comunitat, és un rebel, atempta contra la llei. En circumstàncies normals, una persona que no es casa significa que rebutja la societat i per això, doncs, serà rebutjat per aquesta.

El matrimoni i la procreació constitueixen una unitat: sense procreació, el matrimoni és incomplet. La procreació és un deure religiós pel qual l'individu contribueix amb les llavors de la vida a la lluita contra la pèrdua de la immortalitat original.

Però, si tota la importància està en la família, en la comunitat, quin és el paper de l'individu?

L'individu, en les societats africanes, no pot existir per si sol, sinó de manera corporativa. Deu la seva existència a unes altres persones, incloent-hi les de generacions anteriors. És part d'un tot: la comunitat fa, crea, produeix l'individu, i aquest depèn del grup. El naixement físic no és prou: l'infant ha de passar per certs ritus d'agregació per tal d'integrar-se progressivament a la societat. Tals ritus s'estenen al llarg de la vida física de la persona, que passa d'un estat d'existència corporativa a un altre. L'estadi final s'assoleix amb la mort, quan hom és agregat —ritualment— a la gran família dels vius i dels morts.

Així com Déu creà el primer home, el grup afaiçona l'individu com a ésser social. L'individu arriba a ser conscient de si mateix i dels seus deures només a través dels altres. Quan pateix, no pateix sol, sinó amb el grup; quan s'alegra, s'alegra amb els parents i els veïns, els vius i els morts. Quan es casa, la muller no li pertany a ell i prou, i els seus fills pertanyen a l'únic cos de parents. Tot allò que succeeix a l'individu succeeix a tot el grup, i viceversa. L'individu només pot dir: «Jo existeixo perquè nosaltres existim; com que existim, jo existeixo.» Aquest és un punt clau per a entendre la visió africana de l'ésser humà.

Si entenem el fort sentit de pertinença al grup social i del tram de relacions de parentiu, podrem imaginar quin esquinçament representa l'acte d'emigrar i fins a quin punt és vital de comptar amb la referència d'algun

parent. D'aquí la tendència dels negres immigrants a agrupar-se ells amb ells, accentuada pel fet de trobar-se a terra estranya i en un medi cultural aliè, i per les dificultats i pels riscos que els sobrevenen. En situacions de marginalitat, els vincles de parentiu i de solidaritat no s'afebleixen pas; ben al contrari, es reforcen.

Formes d'organització política i social

En les societats de l'Àfrica pre-colonial, les formes d'organització no es corresponen amb les europees actuals, ni tan sols amb les d'època medieval. Així, doncs, més que no pas a organitzacions político-socials pròpiament dites, ens referirem a fonts de poder i a la seva articulació: entendrem per formes d'organització tots aquells aspectes relatius al manteniment dels codis comunament assumits com a vàlids per a garantir la vida del grup social.

La referència primària de l'ordre social, la seva cèl·lula bàsica, és la família estricta, constituïda, en el cas africà, pels cònjuges i llurs pares i fills.

En les societats d'estructura patriarcal, a l'interior de la família es dona una autoritat compartida entre el cònjuge baró, que disposa de poders que podríem anomenar executius, i els grans, que n'exerceixen la tutela moral. Al següent nivell d'autoritat hi ha la muller principal —en cas de poligínia—, mentre que, entre els fills, els nois tindran preferència sobre les noies en la presa de decisions o en la delegació d'autoritat.

El clan constitueix el segon estadi. El seu cap és, generalment, l'ancià més respectat i considerat, el qual, tanmateix, no disposa d'instruments coercitius de cap mena per a imposar la seva autoritat. Hom l'obeeix perquè el costum ho dicta així; perquè, en virtut de l'edat i de la seva experiència de la vida, gaudeix del respecte general; i perquè és el representant dels avantpassats, que exerceixen una influència en la vida dels vius com a protectors, auxiliars i previsors de tots llurs actes.

Un consell d'ancians ajuda el cap del clan en l'acompliment dels seus deures públics. A l'interior d'aquest grup selecte es projecten i es prenen les decisions que afectaran tota la comunitat. Cal dir que són ben pocs els grups socials al consell d'ancians dels quals figuri cap dona: en tals casos, la dona que hi pren part ho fa en representació de totes les ancianes; en uns altres, les ancianes tenen el seu propi consell, però només per a analitzar i debatre afers propis que rarament afecten els homes.

Els membres d'un mateix clan s'estan habitualment en una àrea geogràfica determinada: aquesta és llur veritable pàtria. Fora d'ella, quan, per un motiu o un altre, algú n'és arrabassat o se n'ha d'allunyar, hom se sent un estrany, com mancat d'identificació.

Per damunt del clan, l'autoritat recau en reis o grans caps, el poder dels quals sol provenir d'aliances entre diferents clans d'un mateix tronc comú, és a dir, d'un mateix grup ètnic.

Els reis o grans caps són alhora

líders religiosos, envoltats d'un caràcter misteriós; són un símbol diví de la salut i del benestar del seu poble. Això no vol pas dir que sempre aquests reis tinguin dots o capacitats superiors, però la seva figura representa el vincle entre l'autoritat humana i el poder espiritual; són, doncs, governants de caràcter diví o sagrat, una ombra o reflex de la llei de Déu a l'univers. La gent els considera representants terrenals de Déu; per això els donen títols com ara salvador, protector, fill de Déu, cap de les divinitats, senyor de la terra i de la vida, cap dels caps.

Aquesta és una de les poques coses que els polítics africans han heretat de la societat africana pre-colonial: no pas la funció ni la vinculació profunda amb llurs pobles respectius, sinó, més que res, el to altisonant dels títols amb què es fan anomenar. I, tenint-los la gent com a reflex de la llei de Déu, hom creu que tenen poder per a fer tot allò que els plagui, fins controlar la pluja o vincular els seus súbdits amb la divinitat. Aquest aspecte sembla guardar una certa similitud amb els antics reis de l'Europa medieval.

Una altra forma tradicional d'organització social o de govern és basada en un sistema de comandament rotatiu entre els diferents clans.

Uns altres agents socials, uns altres poders

El professor Mbiti anomena «especialistes» un conjunt de personalitats que es caracteritzen pel fet de posseir atributs, coneixements o capacitats especials i d'exercir unes funcions marcades per una «especialització», és a dir, per un ofici que incideix en el grup social.

Actuen com a dipòsits dels coneixement, de la pràctica i de la vida religiosa de la comunitat. Elaboren la seva història sagrada i són els punts simbòlics de contacte entre el món històric i l'espiritual. L'essència i la continuïtat religiosa, de pensament i de vida dels africans hi conflueixen. La seva presència fa de la vida de la comunitat una experiència profundament religiosa. Són els símbols concrets que condensen la participació humana en l'experiència d'un univers religiós. La religiositat africana vol ser present en la vida de la comunitat i per això escau esperar d'un especialista que sigui capaç d'acomplir ell mateix diverses funcions.

Aquests especialistes són els qui, sense voler-ho, van deixar el terreny assaonat per a la penetració ràpida i profunda de religions foranes, tant l'Islam com el cristianisme; i heus aquí que aquestes, en lloc de mostrar-los agraïment per aquesta circumstància, no han fet sinó bescantar-los.

Dins el terme «especialistes» s'inclouen els saludadors o curanderos, els

mèdiums i els endevins, els mestres de pluja i els sacerdots. La seva funció s'orienta a garantir la vida de la comunitat en els aspectes material, social, físic, psíquic i religiós.

Els **curanderos** són persones que, en virtut d'una formació rebuda, actuen sobre les malalties i les desgràcies, que, segons la creença comuna, són causades per la mala voluntat i les males arts d'algú mitjançant la bruixeria i la màgia antisocial. Ells han de descobrir-ne la causa, trobar-ne el culpable, diagnosticar la naturalesa del mal, aplicar-hi el tractament adient i proporcionar recursos per a prevenir futures malaurances. També realitzen purificacions rituals quan s'ha contret qualsevol mena d'impuresa.

Els procediments emprats són en part físics, en part psíquics o espirituals, per mitjà dels quals el malalt obté la garantia que el procés de tractament tindrà un final favorable. El curandero, doncs, és alhora metge i pastor del malalt; els seus remeis estan elaborats amb plantes, herbes, fulles, arrels, fruits, llavors, pinyols, pólvores, suc, líquids diversos, minerals, carbó vegetal i alguns elements més.

A més de combatre les malalties i les adversitats, els curanderos s'ofereixen a afavorir la productivitat de la terra, a vèncer l'esterilitat o a obtenir bons resultats en qualsevol activitat; actuen com a consellers en el treball, l'amor, la vida sexual o la política i col·laboren en el procés de formació del jovent. Hi conflueixen els neguits i les esperances de la comunitat: de salut, de protecció i de seguretat enfront de les forces malignes, de prosperitat i de bona sort.

Tot i el rigorós procés de formació a què solen estar sotmesos i la vigilància contínua que la comunitat exerceix sobre ells, sovint sorgeixen impostors, difícils de desemmascarar, que es presten a exercir de curandero sense haver-ne rebut la preparació adient.

El curandero és un dels especialistes amb més probabilitats de mantenir-se a Àfrica durant generacions, sobretot perquè les demandes de la gent no fan sinó augmentar a causa dels canvis moderns; cada vegada n'hi ha més que es traslladen als centres urbans, on es dóna una major concentració de necessitats.

Els **mèdiums** i els **endevins** són persones la funció principal de les quals és establir contacte amb els morts vivents i els esperits; aquesta relació no es dóna, en canvi, en els curanderos.

El mèdiu sol exercir només quan és posseït per un esperit; fora del seu estat de posseït apareix com una persona normal, sense trets ni poders especials. Allò que el fa ser mèdiu és la predisposició de ser posseït o d'entrar en relació amb el món dels esperits dels difunts, però això també depèn de la voluntat que els esperits mostrin de posseir-lo o de comunicar-se per mitjà d'ell.

Així com el curandero rep una preparació, el mèdiu no és sinó un

servent escollit pels esperits per a posseir-lo, el seu codi de conducta és marcat pels esperits, fins al punt que qualsevol transgressió de les normes i les consignes que aquests li imposen és sancionada pels esperits sense que els humans hi intervinguin. Hi ha mèdiums que arriben a sofrir situacions veritablement traumàtiques quan se saben triats, ja que això exigeix canvis profunds en llur vida que d'antuvi costen d'assumir.

Els **mestres de pluja**. El greu procés de desertització que pateix Àfrica és prou conegut: al llarg de la història, mitjançant la literatura oral, són descrites paoroses sequeres que afecten força zones del continent africà. Per això, la pluja és tinguda com una benedicció i, si no es tracta de diluvis de conseqüències catastròfiques o de pluges durant massa dies, tothom se n'alegra, quan plou, ja que de l'aigua del cel en depenen la prosperitat i fins la subsistència.

Les estacions marquen el ritme de vida de la comunitat; els canvis d'estació se celebren amb ritus i activitats comunals que reforcen la consciència i la solidaritat comunitàries. Fer ploure, «atreure la pluja», és un d'aquests ritus, realitzats pels «mestres de pluja», uns personatges molt importants a tota l'Àfrica negra: formen part de la classe selecta dels especialistes i mereixen el respecte de la comunitat.

Els **sacerdots** exerceixen una funció d'intermediari entre Déu i els humans. Oficien en els sacrificis i en les ofrenes i les cerimònies que els són pròpies. També entren en contacte amb el món dels esperits actuant com a mèdiums. Per aquesta raó,

han d'estar dotats d'una formació que requereix una preparació prèvia i la separació de la comunitat durant uns llargs períodes de temps, fins una reclusió total, on s'esdevenen l'aprenentatge de les lleis del seu grup i, a vegades, la possessió per part de la divinitat.

Després d'un entrenament llarg i minucios, passen a convertir-se en dipositaris dels costums, dels tabús, de la teologia i fins de la història oral de la comunitat. Tan vastos coneixements els capaciten per a actuar com a caps polítics, jutges i experts en qüestions rituals.

Per tot això, la gent n'espera una conducta social i moral exemplar.

Entre els negres africans, la paraula «sacerdot» serveix per a designar tothom qui exerceix un servei religiós a temples o santuaris, a coves o en altres llocs sagrats. La tradició sacerdotal, tanmateix, és més arrelada a l'Àfrica occidental que en unes altres parts del continent. A vegades es dona el cas que en una mateixa persona es concentren totes les funcions descrites dels diferents especialistes.

Els **agents del mal**, a diferència dels especialistes anteriors, posseeixen un poder ocult l'exercici del qual arriba a ocasionar grans danys als membres de la comunitat. La creença en l'existència de poders ocults és generalitzada entre els africans.

La possessió de poders espirituals no és exclusiva d'aquests especialistes: també pares, avis, bessons o uns altres membres de la comunitat, en certes avinenteses, poden arribar a causar danys. Tanmateix, hi ha uns personatges que tenen aquesta activitat com a principal: els bruixots, els fetillers o uns altres que exerceixen una màgia antisocial.

La bruixeria és un terme popular que inclou tota mena d'usos malèfics del poder ocult; sovint és exercida secretament. Sol consistir en l'ús d'ingredients metzinosos que es posen al menjar o a la beguda d'algú. També la màgia malèfica pot causar danys a persones concretes o a les seves propietats. El professor Mbiti diu:

Per als pobles africans hi ha un poder ocult a l'univers, el qual procedeix, en darrer terme, de Déu, si bé, en la pràctica, és inherent a objectes físics i a éssers espirituals o bé actua per mitjà d'aquests. Això significa que l'univers no és estàtic ni roman inactiu, sinó que és dinàmic, viu i poderós.

Tercera part

**APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA
DE L'ÀFRICA NEGRA**

I. LES GRANS ETAPES DE LA HISTÒRIA DE L'ÀFRICA NEGRA

Massa sovint, el negre africà se sent dir: «Sou ben difícils de tractar, vosaltres; teniu una manera de ser molt mudable»; o bé: «Qualsevol l'entén, un negre»; una manera de justificar actituds socials passives o negatives envers els immigrants en general, i particularment envers els negres.

Caldria, tanmateix, adonar-se que la personalitat dels negres africans actuals és el resultat d'un mestissatge cultural molt complex i no gens fàcil d'entendre si no és a partir del coneixement de la gran diversitat d'ètnies que poblen aquest continent i de les diferents etapes que en marquen la història.

L'Àfrica negra pre-colonial

La primera etapa de la història de l'Àfrica negra és la que podríem anomenar l'Àfrica genuïna o profunda, en la qual es forgen els valors propis de la cultura africana, les actituds i els comportaments en relació a la pròpia concepció de la vida i del món.

Com s'hauria desenvolupat, com hauria progressat la cultura negroafricana a través dels segles si no s'haguessin esdevingut les invasions estrangeres segles a venir, primer de l'Islam, després d'Europa? La història és escrita pels fets, succeint-se en el present i condicionant l'avenir. Però també és cert que les arrels pròpies són difícils d'arrabassar i que hi ha una mena d'ànima col·lectiva que continua bategant en cada poble. Aquesta és una realitat ben palesa en el cas de l'Àfrica negra i la seva cultura: continua vivent, dessota les civilitzacions imposades, malgrat el saqueig amb què ha estat secularment assolada.

L'Àfrica negra sota domini estranger. L'Islam

Des que els àrabs, per mitjà de l'Islam, van iniciar la seva expansió per l'Àfrica negra, aquesta ha anat sofrint diferents processos d'inculturació exògens, els quals, amb el temps, hi han anat arrelant fins a un punt que

sovint esdevé difícil de distingir què és propi de la cultura africana original i què prové de les contínues influències culturals foranes.

En el segle VII, els àrabs es van llançar a la conquesta de l'Àfrica del nord sota l'enseny de l'Islam. Aquesta religió fortament monoteista hi imposà les pròpies formes organitzatives, unes estructures sòcio-polítiques basades en una administració centralitzadora i en la sacralització del principi d'autoritat, en contraposició a les pròpies dels pobles africans, basades en les relacions de parentiu.

Segons Gómez Tabanera, l'Islam

aconseguí divorciar de manera irreversible tota l'Àfrica septentrional de la civilització euromediterrània, que anava forcejant amb la berber, fins a fer-hi desaparèixer el cristianisme, vigent encara com a darrer llegat d'una presump-ta unitat mediterrània intentada per Roma.

Així la civilització islàmica acabà arrelant profundament a l'Àfrica septentrional, manifestant una capacitat de penetració molt més forta que no pas les civilitzacions mediterrànies que la precediren. [...] La propagació islàmica a l'Àfrica subsahariana s'esdevingué per mitjà de dues línies de penetració: l'oriental, a través de la vall del Nil, i l'occidental, que, partint del nord del Sàhara, arribà fins al golf de Guinea. [...] Aquesta es va iniciar amb els sanha-ja, una confederació de tribus tuaregs que vivien a Adrar i que, desplaçant-se fins al riu Senegal, al qual donaren nom, van aconseguir de controlar la ruta sahariana entre l'Àfrica Menor i Ghana durant els segles VII-XIV.

A efectes econòmics, socials i culturals, la penetració de l'Islam va representar la primera gran revolució social i cultural del continent africà protagonitzada per forces estrangeres. La seva influència ha estat tan forta que ha diferenciat els pobles negroafricans segons si han estat islamitzats o no. L'Islam va servir com a instrument de consolidació dels antics regnes del Sudan, de Ghana, de Mali i de Songhai, cosa que va comportar l'assoliment de fites importants de riquesa i benestar, com també l'aparició prime-renca d'una classe cultivada, formada a les escoles de l'Islam i preparada per a la gestió del nou model d'Estat.

A països com Mauritània, el Senegal, Gàmbia, Mali, el Txad, Burkina Faso, el Sudan, Sierra Leone, la Costa d'Ivori i Ghana, i al nord de Nigèria, del Camerun, de Níger i de Somàlia hi ha una presència profunda de l'Islam: són pobles diferents que, tot i la seva diversitat cultural, tenen l'àrab com a element de comunicació i l'Islam com a religió, en alguns casos a risc de la quasi desaparició de llur cultura tradicional. A causa d'aquesta abassegadora influència, sovint s'han arribat a esvaïr la majoria de matisos diferenciadors entre molts pobles: d'aquí la tendència a confondre, com si fossin d'un mateix país, uns grups determinats de la immigració africana actual a Catalunya, com és el cas dels gambians i dels senegalesos.

En canvi, els països de l'Àfrica oriental, com ara Kenya, Uganda, Rwanda i Tanzània, foren influïts culturalment, ja ben aviat, pels comerciants asiàtics.

L'Àfrica negra sota domini estranger. Europa

Més al sud, la colonització europea fou el que n'alterà les formes d'organització social: el Congo, el Gabon, Guinea Equatorial, Angola, el Zaire, el sud de Nigèria i del Camerun, Namíbia, Botswana, Moçambic, Zimbabwe i Sud-àfrica. Els diferents models de colonització instaurats, sobretot, per França, Bèlgica, Anglaterra, Portugal i Espanya afegiren uns ingredients nous al procés de transformació de la personalitat africana, entre els quals cal mencionar el llarg i fosc període de l'esclavitud i les seves nefastes conseqüències.

Així com en el cas del domini àrab per mitjà de l'Islam la història parla d'una conquesta en el més pur i estricte sentit del terme, i d'una profunda penetració en les maneres de viure i en l'organització política i social, en el cas europeu assistim a un procés en tres etapes:

– La primera, entre els segles XI a XIX: durant aquest període, els europeus van a Àfrica sense cap més mòbil que establir-hi unes relacions basades en l'intercanvi comercial, fossin més o menys favorables per als africans.

– La segona etapa arrenca de finals del segle XIX fins a mitjan XX: correspon a la conquesta i la colonització.

– La tercera comprèn des dels anys seixanta d'aquest segle fins a l'actualitat: representa el procés de descolonització, les successives proclamacions d'independència i l'Àfrica postcolonial.

D'aquella primera època data la ruta del navegant mallorquí Jacme Ferrer, que resseguí les costes africanes i arribà fins a la desembocadura del riu Níger, al golf de Guinea, l'any 1346, cercant or, tal com consta en una anotació de l'*Atlas català* del jueu mallorquí Abraham Cresques (1375):

Partich l'uxer d'en Jac Ferrer per anar al Riu de l'Or el jorn de Sen Lorens que es a X de agost i fo en l'any MCCCXLVI.

L'Àfrica negra postcolonial

El resultat més visible d'aquesta tercera etapa són els Estats actuals de l'anomenada Àfrica negra o subsahariana, amb unes fronteres creades artificialment pel colonialisme l'any 1885 que els nous dirigents africans s'obsediren a mantenir en accedir a la independència i que consagren així la greu contradicció africana; unes estructures que, de llavors ençà, ningú no ha gosat qüestionar ni sotmetre a revisió.

II. EL COLONIALISME I EL POSTCOLONIALISME A ÀFRICA

La repartició del continent africà

El 26 de febrer de 1885, en la Conferència Internacional de Berlín, les potències europees van acordar i van establir el repartiment del continent africà, que fou consumat definitivament l'any 1918, a la fi de la Primera Guerra Mundial. Aquest repartiment marca l'inici d'un nou període històric per als pobles africans: el colonialisme. Una de les seves conseqüències, de les més imprevisibles, de les més constatables, ha estat la presència progressiva de negres al continent europeu, incloent-hi Catalunya.

Cent anys abans, a cavall del canvi de segle XVIII-XIX, Europa havia impulsat la primera revolució industrial, una embranzida econòmica que trobà en les teories de la divisió internacional del treball auspiciades per David Ricardo la justificació i la legitimació precises per al seu desenvolupament. El colonialisme en fou una de les conseqüències.

Sobre aquella Àfrica dividida, esquarterada, Europa va desencadenar un procés de colonització indeturable i irreversible que ha marcat decisivament el desenvolupament posterior de la cultura i la civilització africanes: ha comportat el desmembrament d'ètnies i de cultures mil·lenàries i ha forçat contactes entre pobles antagònics sovint atiadors de velles rivalitats i provocadors d'enfrontaments greus. El futur d'Àfrica ha restat afectat tan profundament que, avui, al cap d'un segle, les ferides resten obertes i no sembla pas que se'n pugui preveure la cicatrització.

En el **pla econòmic**, el colonialisme va posar en quarantena el model productiu tradicional endogen dels pobles africans i va tendir a substituir-lo per una estructura productiva més en consonància amb les demandes de consum imposades pels mercats europeus, incapaços de llur propi abastament. Això comportà el pas de la producció per al consum propi a la producció per a l'exportació d'uns productes els preus i la circulació dels quals als mercats internacionals eren disposats pels europeus, una situació encara vigent actualment.

D'altra banda, la nova estructura productiva, amb el sector primari com a eix principal, va ser planificada amb vista al monocultiu, orientada per

cada potència europea a la producció dels béns demanats per al consum de la metròpoli. Així s'anaven fixant els condicionaments que havien de marcar fatalment la subordinació definitiva dels futurs països africans políticament independents envers el continent europeu.

En el **pla polític**, un cop consolidada l'ocupació militar dels territoris després del repartiment, els dirigents nadius van ser substituïts pels nous representants del poder establert o relegats a un segon pla. Fou la consumació del rapte de la sobirania dels pobles africans.

En el **pla social**, es va instaurar una nova estructura en la qual els nadius van ser també relegats a ciutadans de segon ordre. Aquesta nova estratificació social, estranya a la realitat i a la tradició dels pobles negro-africans, va crear les condicions d'alienació que permetrien mostrar als ulls dels europeus Àfrica com el regne del caos, un estereotip encara vigent i desgraciadament real.

En el **pla religiós**, les creences tradicionals africanes van ser declarades contràries a l'esperit «civilitzador» de les noves doctrines predicades pels europeus, unes religions institucionals dogmàtiques i excoients que imposaven la veritat pròpia i no n'admetien d'altra. Les pràctiques religioses tradicionals africanes van passar a ser considerades supersticioses i fins a ser tingudes com a il·legals.

Així, doncs, amb la colonització, res de la vida i la cultura africanes no va merèixer cap mena de reconeixement pels europeus ni era digne de consideració i respecte; ni tan sols la mateixa població negra. Només els seus recursos materials tenien valor als ulls dels colonials per a la seva explotació. Es justificava que la presència dels europeus hi era imprescindible argumentant la incapacitat dels nadius, als quals només excepcionalment i amb un rigorós procés previ de selecció i d'entrenament es podia recórrer per a tasques auxiliars; però mai no accediren a cap lloc de poder colonial.

Els diferents models de colonització

Cap a mitjan segle XX, la presència estrangera a l'Àfrica negra havia propiciat una divisió del subcontinent i havia donat lloc a una configuració en unes grans àrees geogràfiques i culturals perfectament identificables segons cinc grans blocs:

En l'**aspecte religiós**: àrees geogràfiques amb predomini d'un credo o un altre: islàmic i cristià.

En l'**aspecte sòcio-polític**: països l'estructura organitzativa dels quals és basada en un model polític i social o un altre: islàmic, francès, anglobritànic, belga, hispano-lusità i italià.

En l'**aspecte econòmic**: països l'economia dels quals és orientada i quasi dirigida des de les ex-metròpolis respectives: francòfon (CFA), anglobritànic (Commonwealth), portuguès, espanyol i italià.

En l'aspecte **cultural**: països en què tota acció cultural és influïda —amb els seus lògics matisos— pels models següents, com una prolongació del model cultural imposat per la colonització: francès, anglo-britànic, portuguès, espanyol i italià.

En l'aspecte **lingüístic**: àrees o països amb predomini d'una de les llengües següents, que serveixen d'instrument de comunicació entre els nadius i hi tenen la consideració d'oficial o cooficial: àrab, francès, anglès, portuguès, italià i castellà.

Aquestes diferències han portat a establir una nova toponímia general per a identificar les zones geogràfiques i els països negroafricans:

- Àfrica negra islàmica.
- Àfrica negra anglobritànica.
- Àfrica negra francòfona.
- Àfrica negra portuguesa.
- Àfrica negra hispànica.
- Àfrica negra italiana.

Tot i ser històricament el més antic, el model islàmic va influir tan sols en els plans religiós i lingüístic, ja que la seva economia en aquell temps no era prou consolidada o va ser desplaçada o absorbida pels models econòmics, polítics i socials europeus. Es dóna, doncs, en unes zones determinades de l'Àfrica negra, una mena de superposició de models culturals antagònics en una cohabitació no regulada, sovint motiu de conflictivitat social.

La colonització europea, doncs, ha partit de models diferents, segons els països colonitzadors, i hi ha deixat unes empremtes encara avui evidents. Malgrat les seves diferències aparents, aquests models tenien en comú una filosofia inspirada en el principi de superioritat de la raça blanca sobre la negra, en el pla polític, social i cultural, i en l'explotació dels recursos naturals del continent africà per al consum i la transformació, en el pla econòmic. Resumits, tenim a continuació els trets principals de cadascun.

El model francès, sistema d'assimilació: «l'évalué»

França va encunyar el sistema anomenat d'assimilació, més conegut en francès com «l'évalué», basat en una administració directa en la qual les colònies tenien la consideració de part integrant de la metròpoli, és a dir, tingudes com una prolongació del territori francès. L'objectiu de la metròpoli era donar als nadius «la instrucció adequada per tal que arribessin a compenetrar-se amb l'ànima francesa fins al punt d'assumir-la com a pròpia», és a dir, que fessin seus els ideals de la nació francesa; i això s'havia d'assolir, principalment, per l'educació mitjançant l'escola.

L'ensenyament s'hi feia únicament en francès i la llengua pròpia i qualsevol altra llengua africana hi eren rigorosament prohibides. Això originava un lent però constant procés de substitució de les llengües natives pel francès i, d'aquí, una pèrdua d'interès progressiva dels alumnes en llur cultura pròpia. L'afrancesament era el resultat més manifest d'aquella política: no sols la llengua, els hàbits i els valors, sinó també els noms propis de les persones eren substituïts o convertits en francesos.

En els nivells escolars superiors, als quals sols un nombre reduït d'estudiants podia arribar, s'acomplia la inculcació metòdica de les habituds, dels costums i dels sentiments de la metròpoli, cosa que en comportava la separació espiritual de llur comunitat i l'encomanament de sentir-se francesos: es tornaven els defensors més fervents dels interessos de França. D'aquest grup selecte sortien els funcionaris, els empleats i, generalment, els dirigents nadius, els quals gaudien del dret de ciutadania francesa (anys 1940-1950). Així, els nadius cultes anaven perdent la relació d'igualtat amb els seus compatriotes, els quals aquells no pretenien pas representar; ni tan sols els comunicaven els seus coneixements. D'aquesta manera adquirien la categoria social d'«évalué», és a dir, apte per a defensar els interessos francesos. Tanmateix, d'aquest grup d'elit sorgí la classe dirigent capdavantera de les lluites per l'emancipació colonial als diferents països.

Al seu torn, les institucions polítiques pròpies del poble africà anaven essent desposseïdes de les seves prerrogatives, menystingudes i substituïdes per la representació del govern colonial, amb funcionaris blancs i negres, als quals incumbia la resolució de tots els problemes administratius fins als més mínims detalls. L'administració colonial regulava també la vida econòmica, fins al punt de decidir quins productes —els que convenien a França— s'hi havien de cultivar, quines qualitats s'hi havien d'aconseguir i quin era el valor del seu preu de venda. Considerades les colònies com províncies de França, el seu jovent estava igualment sotmès al servei militar obligatori. Aquest era un tret molt propi de la política colonial francesa.

El model anglobritànic: «the indirect rule»

El sistema d'administració colonial britànic fou definit com «the indirect rule», l'administració indirecta: les colònies eren administrades per mitjà de les institucions polítiques pròpies de cada país. Per a Anglaterra, més que no pas de colònies es tractava de «factories», on l'activitat principal estava orientada al desenvolupament econòmic; és clar, per tal de fer-lo possible, calia garantir-hi l'ordre i la pau social. D'això se'n feien càrrec les institucions polítiques ja existents —els costos de manteniment eren menors—, controlades, però, per un servei d'ordre, la guàrdia colonial, i una administració eminentment anglesa. Aquest era el paper de l'Estat, men-

tre que el de l'Església —segons la tradició anglicana— era complementari, ja que s'adreçava a la formació espiritual i cultural dels nadius.

La permeabilitat d'aquest model el feia adaptable a cada país i a cada situació, fet que permetia parlar del «self government» o autogovern dels pobles africans.

Segons aquest sistema, els caps nadius adquirien la categoria de representants de la corona britànica al país, i per aquest motiu percebien una remuneració, amb la qual cosa quedaven lligats de mans, incapacitats i deslegitimats per a afrontar el poder colonial. D'altra banda, aquest tracte afavoria situacions de caciquisme dels caps indígenes sobre la població. Malgrat ser una forma de submissió tan nefanda com ho pogués ser la francesa, amb l'administració indirecta es mantingué viva la tradició cultural dels pobles colonitzats ja que permetia conservar els noms i bona part del patrimoni cultural africà: a les ex-colònies britàniques, la gent practica amb la més gran naturalitat les tradicions i els costums propis.

El model hispano-lusità: la cristianització

A diferència dels dos models anteriors, Portugal elaborà el seu discurs teòric sobre la colonització emparant-se en els anomenats principis de la «política tutelar o de protecció i guia de l'indígena en les seves activitats individuals com a home», els quals estaven inspirats en el principi cristià de la «redempció social, material i moral dels homes i dels pobles menys civilitzats per part d'aquells que ja ho són». Això, automàticament, situava aquests darrers en un pla de superioritat absoluta i els atorgava la «responsabilitat moral» de redimir aquells altres de la seva condició de pobles primitius fins a procurar-ne l'ascens a l'estadi de pobles civilitzats, assolit el qual podrien actuar en la mateixa igualtat de condicions que els seus redemptors.

Aquest principi, provinent de la política duta a terme per Espanya envers els pobles nadius del continent americà i fonamentat doctrinalment en la missió cristianitzadora de les Índies, va ser estès a la colonització dels seus territoris a l'Àfrica negra, i Portugal el manllevà al seu torn per aplicar-lo a les seves possessions africanes: tots els homes som fills de Déu i, per tant, germans; els més capacitats o civilitzats tenen la responsabilitat moral d'assumir l'educació dels qui encara estan sumits en un estat primitiu, de rompre amb els seus hàbits i les seves supersticions paganes, d'arrabassar-los de l'error i de predicar-los la doctrina cristiana. Així, en lloc de colonització, espanyols i portuguesos parlaven d'evangelització i de civilització.

La doctrina i la moral cristianes, doncs, de cap manera no podien confraternitzar amb les creences i la tradició dels nadius, la pràctica de les quals fou prohibida. Tant políticament com culturalment, els nadius havien de

sotmetre's, pel seu bé, a les normes dels germans civilitzats. En els aspectes pràctics, l'aplicació d'aquesta doctrina era similar al model colonitzador francès: fomentar-hi l'aparició d'una elit que havia d'actuar com a corretja de transmissió de la cultura civilitzada sobre la cultura nativa i assumir la funció dominant sobre la resta de la població una vegada arribat el moment de la cessió o del traspàs de poders en accedir el país a la independència.

El model belga: l'«associació»

El rei Leopold II de Bèlgica optà per la via de l'«associació» entre el seu regne i les possessions del Congo (el Zaire actual) que s'annexionà l'any 1885: procedí a proclamar l'«Estat lliure i independent del Congo», tot especificant que les relacions entre aquest i ell serien exclusivament personals. Amb tal pretext dissenyà una política sota l'etiqueta de la igualtat entre dos països sobirans, Bèlgica i el Congo, tot i que l'administració del Congo tindria la seva seu a Brussel·les. Així, semblantment a les altres potències europees, l'acció colonitzadora fou, al capdavant, dirigida pels belgues.

Pel que fa al seu desenvolupament econòmic, els belgues entenien que, a causa de la incapacitat dels pobles congolesos, calia enviar-hi personal qualificat des de la metròpoli amb la missió de dirigir tota l'activitat econòmica i administrativa del «nou Estat associat»; la llengua de comunicació, és a dir, l'oficial, seria el francès. La presència d'una força armada al Congo fou justificada per la necessitat de «garantir-hi l'ordre» imprescindible, sense el qual era impossible de dur a terme les tasques encomanades amb la deguda tranquil·litat.

En aquest context, l'acció missionera apareix com una acció purament filantròpica que assumia aquelles funcions que eren incapaces de generar beneficis immediats; és a dir, la sanitat, l'educació, etc. D'aquesta manera es creaven les condicions per a justificar una explotació dels recursos naturals sota la fallaç etiqueta de les relacions entre iguals. El resultat d'aquesta política, doncs, no diferia gaire del dels altres models europeus de colonització.

* * *

Així, cada país europeu va aplicar un model de colonització en funció dels interessos propis sense tenir en compte la incidència que, a escala econòmica, política i social, tindria sobre els pobles africans; els diferents processos d'inculturació van anar transformant les habituds i els valors dels africans i reforçant-ne la posterior dependència d'Europa.

Quan, anys a venir, començà a esdevenir-se el *boom* de les anomenades independències dels països de l'Àfrica negra, els primers dirigents definiren

i realitzaren els seus projectes amb la mirada sempre fita a Europa, a l'antiga metròpoli. Aquesta fou la primera gran manifestació de la crisi d'identitat dels negres africans, que, sovint, donaren prioritat als seus vincles culturals amb l'ex-metròpoli a l'hora d'haver-se d'identificar. Vet aquí un element que s'ha d'afegir a la personalitat de l'immigrant negroafricà a Catalunya que sempre convé tenir en compte.

Un altre punt que cal considerar són les diferents procedències dels negres africans que hi ha a Catalunya: Àfrica és tot un continent, amb una diversitat enorme d'ètnies i de cultures que sovint es desconeixen entre elles o que fins i tot han viscut enfrontaments polítics i socials a llur país d'origen. Si bé allà, posem per cas, es donen tensions entre els bubu i els fang, si aquests no hi tenen cap mena de relació amb els nigerians, aquí, en canvi, es troben, es tracten, se senten solidaris davant tants problemes derivats de la immigració. Es disposen a establir contactes, a plantejar accions conjuntes: amb els primers contactes s'adonen fins a quin punt es desconeixen entre si, fins a quin punt són diferents.

El procés de descolonització

Amb la fi de la Segona Guerra Mundial, l'any 1945, la situació canvia globalment. Si des del segle XV Europa fou el centre del món, identificada amb la civilització i el progrés, l'aparició dels Estats Units d'Amèrica i de la Unió Soviètica com a noves grans potències, la lenta eclosió de la República Popular de la Xina i la recuperació europea de la postguerra definiren quatre grans blocs de domini i d'influència mundials. La creació de l'Organització de les Nacions Unides, el 24 d'octubre de 1945, coronà la nova configuració del món.

Si fins llavors els pobles africans en la seva lluita contra el colonialisme i en favor de l'alliberament nacional no havien assolit gaires conquestes, la formació d'aquests blocs va trasbalsar els plantejaments de la colonització. Les teories europees que havien impulsat i justificat la seva presència dominadora a l'Àfrica negra van entrar en un procés de crítica sistemàtica de les noves potències: la colonització era atemptatòria contra la Proclamació Universal dels Drets Humans, la nova Carta de les Nacions Unides i el seu esperit humanista, democràtic i alliberador.

Així va néixer un procés esperançat, concebut en els seus inicis com un moviment d'alliberament dels pobles oprimits de l'Àfrica negra, que no ha estat capaç, tanmateix, de superar els condicionaments greus que n'han marcat secularment la història i que n'ha acabat essent tràgicament la pròpia víctima. Entre un Primer Món que representava el bloc occidental i un Segon Món que corresponia al bloc anomenat comunista, amb la proclamació de les independències apareixia un Tercer Món, neutral en una primera època, finalment expressió del subdesenvolupament.

Aquells lluitadors per l'alliberament dels seus pobles passaren a convertir-se, conscientment o no, en els guardians més fermes d'aquelles estructures de domini i d'explotació del sistema colonial contra el qual havien lluitat. Aquesta situació s'ha traduït en una permanent crisi política, econòmica, social, religiosa i cultural a tot el subcontinent. L'exèrcit i l'Església apareixen, precisament, com les dues úniques institucions que han aconseguit de mantenir-s'hi i consolidar-s'hi: l'exèrcit, pel seu caràcter coercitiu i dominant; l'Església, pel fet d'haver-hi trobat el camp assaonat per la religiositat connatural dels africans.

Tan intensos, extensos i complexos processos polítics, econòmics i socials expliquen aquesta aparent crisi d'identitat dels negres i la mutabilitat de les seves actituds i dels seus comportaments: segons com, el negre se sent «africà pur»; segons com, islàmic; o bé britànic, francòfon, lusità o hispànic; o italià, en el cas dels somalis. Una crisi d'identitat ja secular, que alguns dirigents polítics han assegurat que intentaven superar, però sense fonaments intel·lectuals i amb resultats de fracàs gairebé sempre.

Va sorgir, tanmateix, a la primeria del segle XX, amb el nom de **negritud**, un important moviment africanista que pretenia superar aquesta frustració. Un dels seus creadors fou l'escriptor senegalès Léopold Sedar Senghor, que esdevingué el primer president del seu país amb la independència. La **negritud** va assolir una gran rellevància entre la intel·lectualitat africana dels anys 1940-1970 i la seva influència va arribar fins a la població negra dels Estats Units d'Amèrica: l'època de Martin Luther King, de Malcolm X... Representà en els estudiants i els intel·lectuals africans residents a Europa un desvetllament de la presa de consciència de la seva condició de portadors d'unes arrels i uns valors culturals amenaçats per l'hegemonia abassegadora del colonialisme. Ara, sols va arribar a calar en la intel·lectualitat africana, la qual, d'altra banda, no va saber arribar a totes les capes de la població a cada un dels països o no va disposar dels mitjans i dels recursos adients per a aconseguir-ho. El procés de descolonització és, malgrat tot, irreversible, però només reeixirà si Àfrica es retroba novament ella mateixa.

Evolució de la política africana i els seus efectes sobre l'emigració

El procés dels diferents Estats africans des de l'accés a la independència ha tingut uns efectes decisius sobre la població, entre els quals hi ha l'emigració en massa a Europa. Els principals factors inductors, des de l'interior dels països respectius, han estat i són, sobretot, d'ordre polític i econòmic.

La independència de Ghana, el 6 de març de 1957, va ser la primera, i marca l'inici d'una llarga transició a l'Àfrica negra, encara no acabada, que presenta les característiques següents.

La primera generació de líders africans d'aquesta nova era es nodreix de

persones seriosament compromeses políticament en l'alliberament nacional de llurs països. Són els Kwane Nkrumah, Julius Nyerere, Azikiwe, Jomo Kenyatta, Patrice Lumumba, Moïse Tshombé, Albert Kalonji, Léopold Sedar Senghor, Sékou Touré, Kenneth Kaunda..., formats molts d'ells a les universitats europees. Progressistes o conservadors, són polítics que compten amb un gran suport popular. Són elegits en processos democràtics nets i aconseguen la independència; però no tenen un projecte econòmic ni cultural tan definit com el polític, que, al capdavant, es basa en un sistema de govern que no és sinó un calc extern del de la potència colonitzadora. Per dir-ho amb paraules d'Amílcar Cabral, un gran africà assassinat pels colonialistes portuguesos: «Una bandera, un Parlament fals, una guàrdia presidencial i res més.»

Com també pretenen, en general, projectar el desenvolupament econòmic i cultural dels nous Estats partint de les estructures heretades de la colonització, no tenint prou en compte que aquestes no foren pas creades a benefici del poble africà, sinó, precisament, de les metròpolis europees respectives. L'aplicació d'aquesta política continuista marcarà un divorci creixent entre els nous dirigents i el poble, que sovint esclatarà en focus de tensió.

Una generació de militars, formats als quaters colonials, sergents la majoria, passen a ocupar el lloc dels primers. S'aprofiten del caos social regnant, producte d'enfrontaments polítics, i s'erigeixen en «salvadors de la pàtria»: la seva única força són les armes. Al principi reben el suport d'una població que se sent enganyada pels qui van conduir el país a la independència política. Instauren el cop d'Estat com a forma institucionalitzada d'alternança en el govern: l'exèrcit apareix com l'única institució sòlida amb capacitat de governar, mentre que el conflicte i la inestabilitat són moneda comuna. El paradigma més flagrant d'aquesta «generació de sergents» és Mobutu Sese Seko, del Zaire. Tant com d'afany de poder absolut, aquests militars aniran envoltant-se de pompa i d'ostentació de riquesa i aplegant privilegis i prebendes, malgrat la terrible pobresa que assola capes cada vegada més extenses de la població.

Estan mancats no solament de projecte econòmic i cultural, sinó també de projecte polític. Neguen les diferències ètniques i els conflictes existents entre elles, però s'hi sustenten per mantenir-se al poder. Governen despòticament, afavoreixen el nepotisme d'ètnia i de clan, es converteixen en còmplices dels països que els donen suport econòmic i financer: ells són els causants de la profunda crisi política, econòmica i social que afecta l'Àfrica negra en el seu conjunt. La terrible depauperització és l'esca que provoca la creixent onada migratòria negroafricana cap a Europa: anar-se'n, emigrar, és l'única manera de fugir de la misèria, de l'angoixa, de l'opressió.

La immigració: aquesta és la primera experiència real i concreta que tenen els europeus de la gravetat de la situació dels nous Estats africans. Una realitat inesperada, que incomoda: és la invasió sobtada del sud. Els

catalans comencen a adonar-se que són més que no semblava, que no hi són de pas cap a uns altres països d'Europa, que s'hi vénen a establir, que hi cerquen casa i feina, que al cap d'un quant temps hi criden la muller i els fills, i més amics, que en van arribant més, que ja són multitud.

Europa descobreix —molt tard, massa tard— que l'única manera d'aturar aquesta creixent onada migratòria és emmurallar-se i tancar les seves portes, fer de les seves fronteres una escullera forta on xoqui i s'esberli aquesta onada d'immigrants, i tantes com en vinguin, fins a fer-los desistir. Al seu torn, esdevé urgent impulsar la democratització dels països africans que posi fi als règims militars, que fins ara han gaudit del seu vist-i-plau oficial, si no de favors avantatjosos. Només la democràcia pot salvar el subcontinent africà del caos i impulsar una sortida per a la crisi en què es troba sumit. En aquest context, Occident transmet les consignes pertinents als seus protegits, però inútilment.

Fins avui, Europa sembla no haver-se'n adonat: són molts els països que, des de la seva proclamació com a Estats independents, no han conegut l'estabilitat ni la pau: Angola, Moçambic, el Txad, el Sudan... I n'hi ha uns altres que viuen en una situació de conflictivitat social permanent, sigui de caràcter ètnico-racial o religiós: són Rwanda, Nigèria, Somàlia, Sud-àfrica, Libèria, Sierra Leone, Níger i Guinea Equatorial.

Uns altres han sofert intents fallits de democratització, en processos recents iniciats a principis d'aquests anys noranta: Angola, Nigèria, el Camerun, el Gabon, Guinea Equatorial, el Togo, Zaire i Kenya. I encara hi ha el Senegal, que, fins fa poc, gaudia d'una admirable pau social, alterada des de les darreres eleccions presidencials: un altre que ve a instaurar-se en el conflicte.

La resta de països forma una relació on trobem de tot: al costat d'una estabilitat social envejable, sequeres horroroses... o unes altres calamitats: són Gàmbia, Zimbabwe, Mali, Mauritània, la Costa d'Ivori, Namíbia...

Actualment, disset dels vint Estats més pobres del món són africans. Som, doncs, davant d'un cúmul de situacions en contra que fan impossible de preveure, a curt termini, una deturada de la immigració en massa de negres cap a Europa, cap a Catalunya. Són els qui vénen de la gran desolació... Continuaran trucant insistentment, importunament, a les portes d'Europa no pas per voluntat pròpia, sinó empesos per una realitat tràgica.

No és que Europa sigui a l'horitzó de l'emigrant des d'un primer moment: el negre africà se sent molt arrelat a la seva terra, al seu poble. Primer, deixarà l'aldea per anar a buscar feina a la gran ciutat del seu país. Si no n'hi troba, provarà fortuna al país veí, i així continuarà l'èxode que el durà a Europa, via el Marroc o com a polissó de qualsevol vaixell mercant. És un periple guiat més per la força implacable dels fets que no per la voluntat d'una opció lliurement escollida, en el qual l'èxit o el fracàs sovint dependrà més de l'atzar que no pas de les capacitats pròpies.

Ja a Europa, el primer pas serà connectar amb algun africà de raça ne-

gra, de qualsevol nacionalitat: tant de bo sigui un compatriota o algú que l'hi pugui adreçar. Després, tot dependrà d'on i com visqui aquest i de l'activitat laboral que faci: ell també hi anirà a raure durant un primer temps, més o menys llarg. De com sigui en dependrà que el seu procés d'adaptació, la seva integració a la nova societat, al país d'acollença, siguin malaguanyats o favorables... La vida de l'immigrant depèn massa sovint del pur atzar. L'atzar i la capacitat de sobreviure: potser això dóna raó de la forta creença en esperits d'un món invisible que acompanyen i guien el destí dels vivents en aquest món. Sovint cal aferrar-se a creure-hi per a poder superar les contrarietats contínues que els encerclen, els esculls que els barren el pas: ells sols, sense cap més ajut, no reeixirien pas a superar tantes angúnies.

[...]

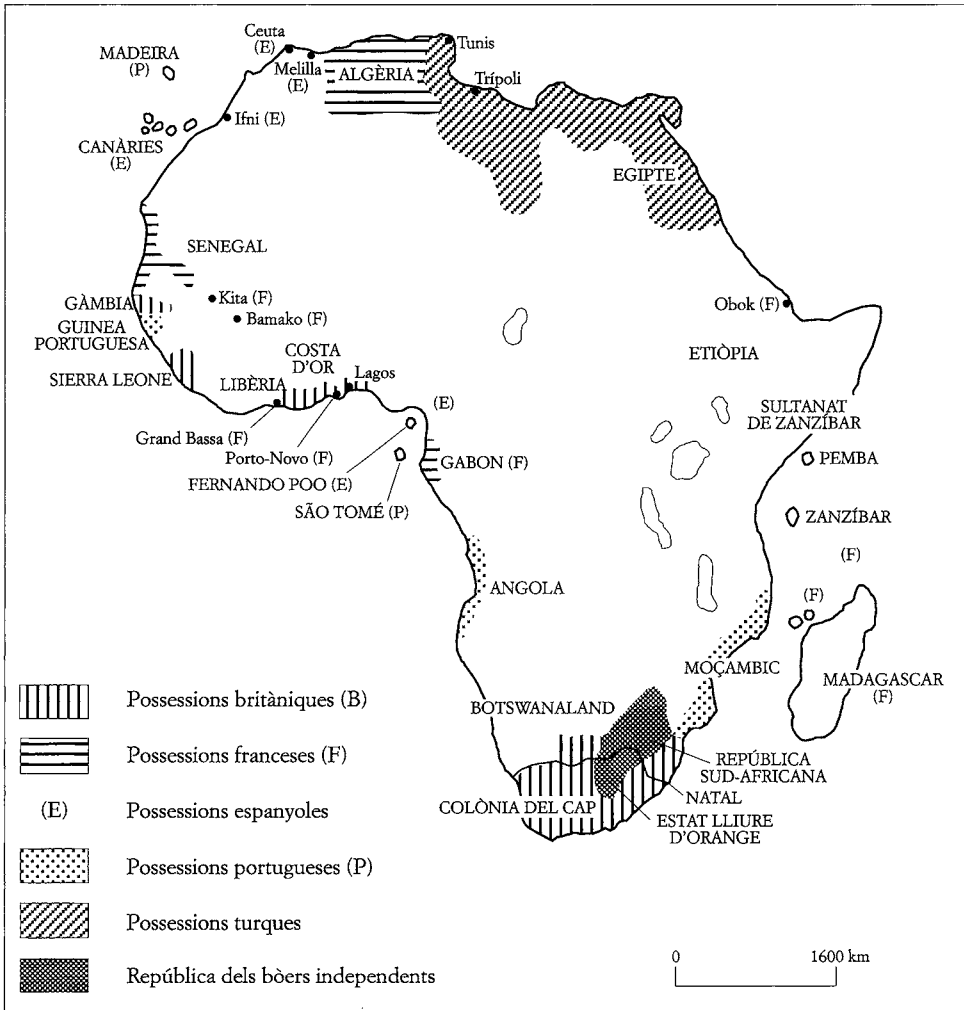
Mil lligams em lliguen a la meva Àfrica
mil lligams em claven a la meva raça
lligams per força, lligams de força
mil lligams em lliguem a la meva sang
de sobte, la meva memòria retrobada
de les fondàries de la meva carn
re-suscita els meus dolors abismals
fins al cor d'Europa
de la bàrbara Europa
l'Europa dels horitzons barrats
altivament reivindico
per al meu ample rostre d'eben
les vostres escopinades
per a la meva esquena corbada des que surt el sol
les vostres xurriaques
i per als meus peus i braços
els vostres pesants grillons d'acer
per a la meva boca, encara,
la meva boca de paraules assolellades
les vostres mordasses
res de res no m'arrencarà aquesta altivesa
jo no sóc sinó un negre
—l'esclau d'ahir—
un negre
però porto en mi un avenir cert.

François SENGAT-KUOH
(1931, Duala, el Camerun)

ANNEXOS

Annex 1

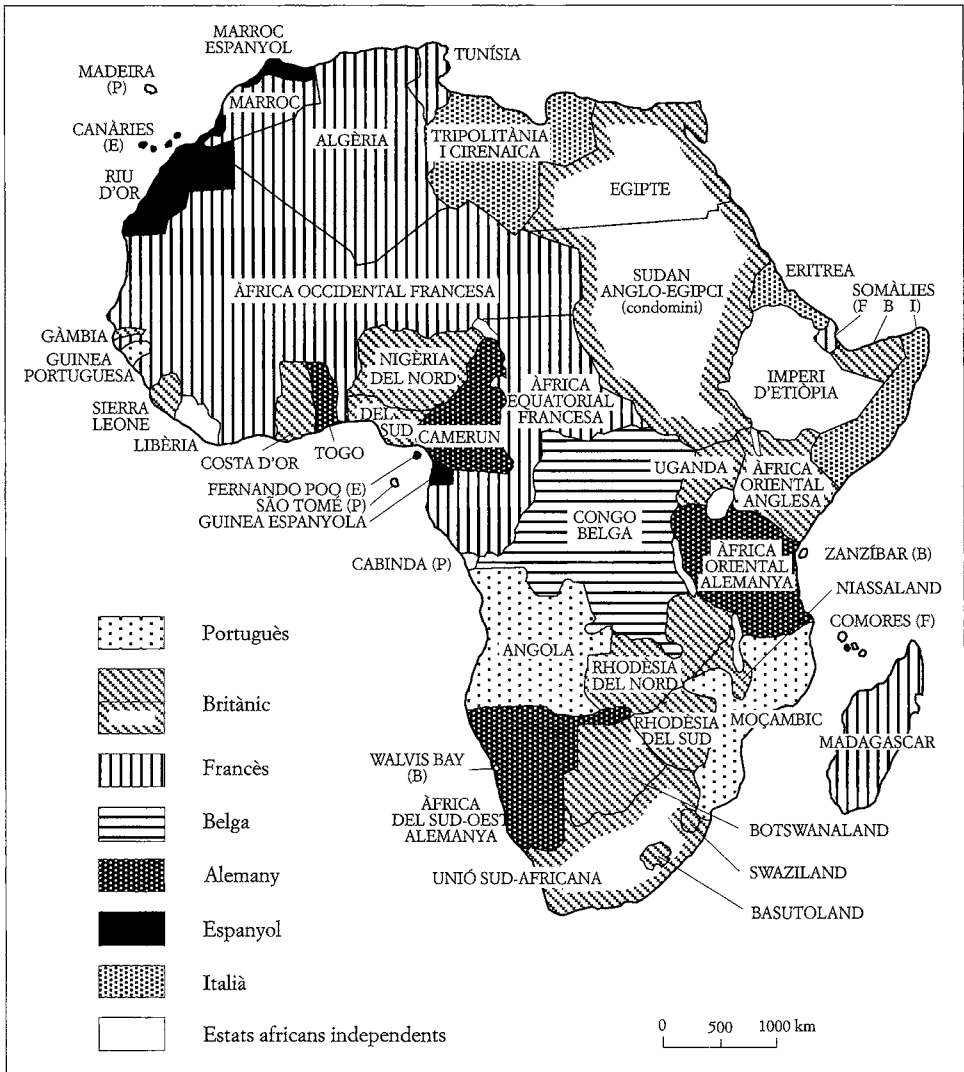
Àfrica abans del repartiment colonial

Àfrica abans del repartiment: extensió de les conquestes vers 1880. En aquest mapa, les zones marcades responen més a criteris d'interès purament econòmic que no colonitzador: és una època més d'intercanvis mercantils, de relacions econòmiques entre Àfrica en general i Europa, que de colonització pròpiament dita. Fins a aquesta data, les possessions servien fonamentalment com a base de proveïment i com a escala en la ruta cap a les Amèriques (font: *Historia general de Àfrica*. UNESCO-Tecnos, Madrid, 1987).

Annex 2

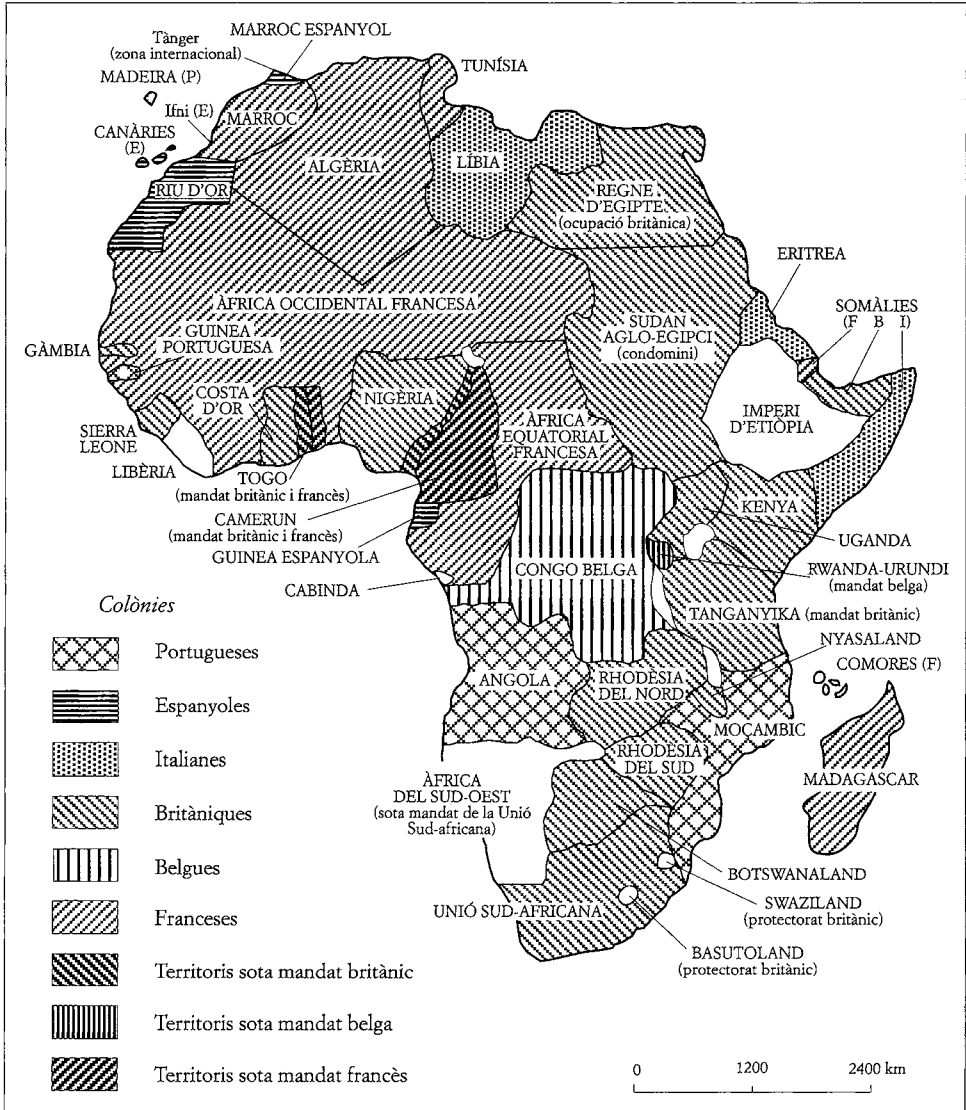
Àfrica en el repartiment colonial

Situació colonial d'Àfrica vers 1913. Aquest és el mapa sorgit arran del repartiment d'Àfrica per part de les potències europees l'any 1885. L'extensió de les zones d'influència o «possessions» respectives reflecteixen el poder econòmic i militar dels diferents països. Les línies geomètriques de les fronteres permeten constatar l'arbitrarietat amb què foren repartits els territoris, sense tenir en compte la realitat geogràfica natural ni la població africana. Això causà un perjudici greu en el futur, sobretot perquè condicionà el futur procés d'independència. És el mapa sorgit de la voluntat colonitzadora d'Europa de tot el continent africà (font: C. Coquery-Vidrovitch y H. Moniot, *Àfrica negra: de 1880 a nuestros dias*. Labor, Barcelona, 1985).

Annex 3

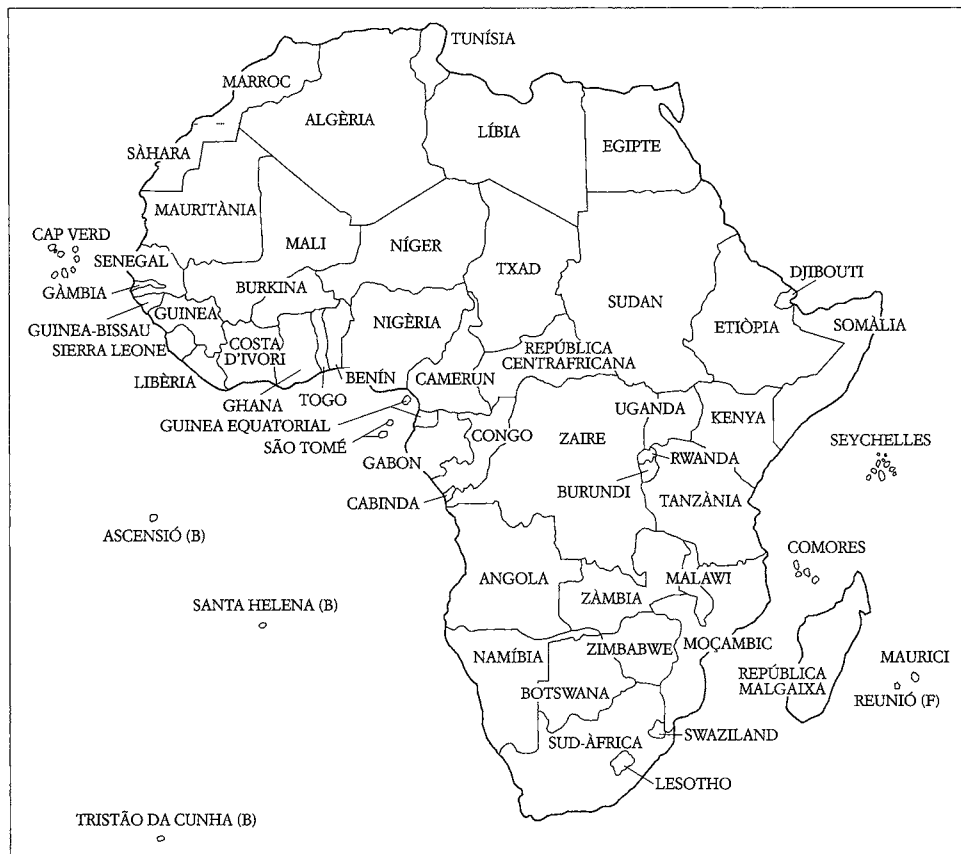
Àfrica després de la Primera Guerra Mundial

*Alteracions al mapa d'Àfrica després de la Primera Guerra Mundial (segons J. D. Fage, 1978). Arran de la seva derrota en la Primera Guerra Mundial, Alemanya fou desposseïda de les «seves» possessions per la resta de països europeus: van passar a domini francès i britànic. Aquest fou el traçat definitiu de l'Àfrica colonial (font: *Historia general de Àfrica*. UNESCO-Tecnos, Madrid, 1987).*

Annex 4

Àfrica segons l'Organització de la Unitat Africana (OUA), 1990

Superfície: 30.424.151 km²
Població: 639.518.004
Creixement demogràfic: 3%
Densitat: 21,02
Catòlics: 76.186.860 (11,91%)

Cristians no catòlics: 105.517.704
(16,50%)
Musulmans: 260.653.219 (40,76%)
Religions tradicionals: 197.160.221
(30,83%)

Font: «Mundo Negro», núms. 329-330, març-abril de 1990.

BIBLIOGRAFIA

Consta de dos grans apartats, atenent el contingut del llibre. El primer s'ofereix com un material complementari per al lector interessat a ampliar la informació sobre l'univers cultural negroafricà. El segon comprèn la temàtica de la immigració en general, els mòbils de la qual són comuns o similars, sigui quina sigui la procedència, tot i els matisos propis o diferenciats de cada moviment migratori.

1

- ACHEBE, Chinua, *Todo se derrumba*, Ed. Alfaguara, Madrid, 1986.
- BOSSI, F. C., *África negra*, Ed. De Gassó Hnos., Barcelona, 1974.
- CORTÉS LÓPEZ, J. L., *El golpismo en África negra*, Ed. CIDAF, Madrid, 1982.
- , *La esclavitud negra en la España peninsular del siglo XVI*, Ed. Universidad de Salamanca, 1989.
- DESCHAMPS, Hubert, *Las instituciones políticas del África negra*, Ed. Oikos-Tau, col. «¿Qué sé?», núm. 41, Barcelona, 1971.
- DUMONT, René, *En favor de África, yo acuso*, Ed. Júcar, col. «Júcar Universidad», Madrid, 1989.
- GÓMEZ TABANERA, J. M., *Las culturas africanas*, Ed. Historia 16, col. «Historias del Viejo Mundo», núm. 14, Madrid, 1988.
- HARRIS, Marvin, *Introducción a la antropología general*, Ed. Alianza Universidad, Madrid, 1971.
- IYANGA PENDI, Augusto, *El pueblo Ndowne: etnología, sociología e historia*, Ed. Nau Llibres, València, 1992.
- KNAPPERT, Jan, *Mitología africana: reis, déus i esperits*, Ed. Barcanova, Barcelona, 1986.
- KOUROUMA, Amadou, *Los soles de las independencias*, Ed. Alfaguara, Madrid, 1992.
- LITTLE, Kennet, *La migración urbana en África occidental*, Ed. Labor, Barcelona, 1970.
- MALLART, Lluís, *Sóc fill dels Evuzok*, Ed. La Campana, Barcelona, 1992.
- MARTÍN DEL MOLINO, Amador, *Los Bubis: ritos y creencias*, Ed. Instituto de Cooperación para el Desarrollo, Madrid, 1989.
- MBITI, John, *Entre Dios y el tiempo: religiones tradicionales africanas*, Ed. Mundo Negro, Madrid, 1992.

- Nouvelle somme de poésie du monde noir*, «Présence africaine, Revue culturelle du monde noir», núm. 57, París, 1966.
- SOYINKA, Wole, *Aké. Los años de la infancia*. Ed. Alfaguara, Madrid, 1987.
- VI-MAKOME, Inongo, *España y los negros africanos*, Ed. La Llar del Llibre, col. «Punto de Vista», núm. 17, Barcelona, 1990.
- WALLERSTEIN, Immanuel / BALIBAR, Étienne, *Raza, nación y clase*, Ed. IEPALA, Madrid, 1991.
- WIEVIORKA, Michel, *El espacio del racismo*, Ed. Paidós, Barcelona, 1992.

2

- AGUER, B., *El nuevo Islam en Catalunya*, «El País», 22-I-1991.
- ALEGRET, J. Ll. / MORERAS, J. / SERRA, C., *Cómo se enseña y cómo se aprender a ver al otro*, Consell de Benestar Social de l'Ajuntament de Barcelona, 1991.
- ALEGRET, J. Ll., i altres, *Sobre interculturalitat*, Fundació Sergi / Programa TRAMA, Girona, 1992.
- ALONSO, E., *Refugio y asilo en Cataluña en la década de los 80*, Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, Barcelona, 1991.
- APIP, *Exposició dels resultats de la investigació sobre la situació dels immigrants nord i centre-africans a la província de Barcelona*, Ed. Hacer, Barcelona, 1992.
- ARAGÓN BOMBÍN, R., *Hacia una política activa de inmigración*, «Economía y Sociología del Trabajo», núm. 11, Madrid, 1991.
- BORRÀS, A., «El control de los flujos migratorios: las políticas europeas, problemáticas diversas». Dins ROQUE, A., *Els moviments humans en el Mediterrani occidental*, Ed. ICEM, Barcelona, 1989.
- BOTEY, J., *Cinquanta-quatre relats d'immigració*, Centre d'Estudis de l'Hospitalet / Diputació de Barcelona, 1986.
- BUXARRAIS, M. R., i altres, *L'interculturalisme en el currículum. El racisme*, Associació de Mestres Rosa Sensat, Barcelona, 1991.
- CABRÉ, A., «Les migracions a Catalunya, 1900-2000». Dins ROQUE, A., *op. cit.* (vegeu BORRÀS, A.).
- , *El futur de les migracions estrangeres a Catalunya: apunts per a una perspectiva escolar*, «Perspectiva Escolar», núm. 147, Associació de Mestres Rosa Sensat, Barcelona, 1990.
- CARBONELL, F., *La formació de treballadors estrangers africans i de les seves famílies. Consideracions generals i propostes a curt terme*, Fundació Sergi, Girona, 1992.
- CARDELÚS, J. / PASCUAL DE SANS, A., *Elements per a l'estudi de la mobilitat de personal qualificat*, Institut Universitari d'Estudis Europeus, Barcelona, document policopiat, 1991.
- CARRILLO, M. (coord.), *Els estrangers a Espanya*, Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1992.
- CHEVALIER, A. / KESSLER, V., *Contrastes demográficos y empleo en el Mediterraneo occidental: un desafío formidable*, «Revista del ICS», núm. 683, 1990.

- CIDOB, *La Comunitat Europea davant el fenomen de la immigració. Dades CEE. Espanya: país d'immigració recent. Procés de regularització de la immigració a Espanya: un llarg camí a recórrer*, «CIDOB», núm. 38, Barcelona, 1991.
- COLECTIVO IOE, *Inmigrantes extranjeros en España*, informe intermedi d'un estudi realitzat amb la col·laboració de Càritas i finançat pel Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, document policopiat, 1985.
- , *Los inmigrantes en España*, «Documentación Social», núm. 66, Càritas Española, Madrid, 1987.
- , *La immigració estrangera a Catalunya. Balanç i perspectives*, ICEM, Barcelona, 1992.
- DELGADO, M. J., *Nens àrabs. Com s'integren a una nova cultura i com aprenen una nova llengua?*, recerca inèdita, 1992.
- DENIA, GIRÓ I NAVARRO, *Elements per a una reflexió didàctica sobre l'etnocentrisme als manuals escolars*, ICE/PPU, Barcelona, 1987.
- DUEÑAS, M., *Treballadors africans a Catalunya. Estudi etnogràfic de les condicions de vida i de treball dels immigrants gambians de Mataró*, projecte de recerca inèdit, 1991.
- GABINET D'ESTUDIS SOCIALS, *Immigració a Catalunya*, Direcció General d'Acció i Planificació Territorial, Barcelona, 1991.
- IHADDOUTEN, A., *La socialización y los problemas de la adaptación del niño emigrante marroquí*, article inèdit, 1991.
- INITIS, S. A., *Actituds dels barcelonins envers els immigrants provinents d'altres cultures*, Ajuntament de Barcelona, 1991.
- JORDAN, J. A., *L'educació multicultural*, CEAC, Barcelona, 1992.
- JULIANO, D., *La conceptualización de la diferencia. El rol de la escuela: el caso de los latinoamericanos*, article inèdit, 1992.
- KAPLAN, A., *Trabajo de campo en Senegambia*, «Revista de Treball Social», núm. 123, Col·legi Oficial de Diplomats en Treball Social i Assistents Socials de Catalunya, Barcelona, 1991.
- MALUQUER, E. (dra.), *Informe sobre el treball social amb immigrants estrangers a la província de Barcelona*, Diputació de Barcelona, 1992.
- MANYER, J., *Quan l'Islam truca a la porta. Per a una aproximació cultural als musulmans de Catalunya*. Ed. Alta Fulla / Fundació Serveis de Cultura Popular, Barcelona, 1992.
- MARÍN, A. / PASCUAL, J. / RIERA, C. / SOLÉ, M., *Els africans a la regió de Lleida: models d'integració i conflicte*, estudi inèdit, 1988.
- NAVARRO, J. M., *La regularització dels treballadors estrangers a Catalunya: el cas de Palafrugell*, CIREM / Direcció General de Migraciones, Barcelona, document policopiat, 1992.
- PASCUAL, J., *Els estrangers legals i semilegals residents a la ciutat de Barcelona. Estudi estadístic*, CIREM / Àrea de Serveis Socials de l'Ajuntament de Barcelona, document policopiat, 1991.
- , *La immigració estrangera a Catalunya*, Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1993.
- PASCUAL, J. / RIERA, C., *Identitat cultural i socialització dels fills de magribins a la comarca d'Osona*, CIREM / Fundació ESICO, Barcelona, document policopiat, 1991.

- POSADA, E., *El marco legal del proceso de regularización de los trabajadores extranjeros*, «Revista de Treball Social», núm. 123, Barcelona, 1991.
- PUIG, G. (coord.), *Recerca i educació interculturals*, Ed. Hogar del Libro, Barcelona, 1989.
- RECOLONS, Ll., *Les migracions actuals en el context de la població mundial*, «Revista de Treball Social», núm. 124, Barcelona, 1991.
- ROCA, A. / ROGER, A. / ARRANZ, C., *Marroquins a Barcelona. Vint-i-dos relats*, Ed. Laertes, Barcelona, 1983.
- SAN ROMÁN, T., *Gitanos de Madrid y Barcelona. Ensayos sobre aculturación y etnicidad*, Departament d'Antropologia, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1984.
- SANTOS, L., *Política de inmigración en España*, «Anuario Internacional CIDOB 1991», Fundació CIDOB, Barcelona, 1992.
- SEGARRA, E. (dr.), *El trabajador extranjero y la regularización de 1991*, Fundación Paulino Torras, Barcelona, 1991.
- SIMPOSIUM INTERNACIONAL, *Els moviments humans a la Mediterrània*, ICEM, Barcelona, 1989.
- SOLÉ, C., *Encuesta sobre racismo en Cataluña*, estudi inèdit, 1992.
- SOLÉ, C. / HERRERA, E., *Trabajadores extranjeros en Cataluña. Integración o racismo*, CIS, Madrid, 1991.

Sumari

Pròleg de Joan Soler i Amigó: <i>Un pont de diàleg</i>	7
---	---

<i>Introducció</i>	13
--------------------------	----

Primera part

PRESÈNCIA DELS NEGRES AFRICANS A CATALUNYA

I. <i>Història de la immigració negroafricana a Catalunya</i>	19
Antecedents històrics	19
Els precedents llunyans	21
Els precedents pròxims	22
Els corrents migratoris	24
Per què vénen, actualment, els africans a Europa, a Catalunya?	24
II. <i>La immigració negroafricana a Catalunya en l'actualitat</i>	27
Causes de la immigració actual	27
Com són els immigrants negroafricans?	28
III. <i>Els principals col·lectius negroafricans a Catalunya</i>	31
El col·lectiu equatoguineà	31
L'associació cultural Rieba-puà	33
L'associació cultural Viyil	36
Les altres associacions	37
El col·lectiu senegalès	37
El col·lectiu gambià i els negres del Maresme	41
L'associació cultural Jamakafo	42
L'associació cultural Moussa Molo	43
Els negres de les comarques gironines	44
L'Associació d'Africans de les Comarques de Girona	45
El col·lectiu nigerià	46
L'associació cultural The Nigerian Union	47

Els angolesos, els congolesos i els zairesos	48
El Collectiu Tripartit	51
Una visió global	55
 IV. <i>Què en pensen, els negres africans, de...?</i>	59
Els problemes de la documentació i la Llei d'Estrangeria	59
El racisme i la xenofòbia	62
Catalunya i els catalans	65
Els nois i les noies negres nascuts a Catalunya	70
Com veuen el futur. Quines propostes fan	72
Conclusions	73
La dimensió jurídica	73
La dimensió laboral	73
La dimensió socio-cultural	74
La dimensió educativa	74

Segona part
POBLES I CULTURES DE L'ÀFRICA NEGRA

I. <i>El continent africà</i>	77
 II. <i>Els grans grups racials</i>	79
Ètnies i pobles principals de l'Àfrica negra	79
Les formes de producció i el concepte de propietat	81
 III. <i>Aspectes fonamentals de la cultura africana</i>	85
Déu, l'ésser humà i la natura	85
El temps	86
L'espai	87
La vida	87
El culte i els ritus de pas	88
L'aprenentatge i la formació	89
El parentiu, la família, l'individu	90
Formes d'organització política i social	92
Uns altres agents socials, uns altres poders	93

Tercera part
APROXIMACIÓ A LA HISTÒRIA DE L'ÀFRICA NEGRA

I. <i>Les grans etapes de la història de l'Àfrica negra</i>	99
L'Àfrica negra pre-colonial	99
L'Àfrica negra sota domini estranger. L'Islam	99
L'Àfrica negra sota domini estranger. Europa	101
L'Àfrica negra postcolonial	101

II. <i>El colonialisme i el postcolonialisme a Àfrica</i>	103
La repartició del continent africà	103
Els diferents models de colonialització	104
El model francès, sistema d'assimilació: «l'évalué»	105
El model anglobritànic: «the indirect rule»	106
El model hispano-lusità: la cristianització	107
El model belga: l'«associació»	108
El procés de descolonització	109
Evolució de la política africana i els seus efectes sobre l'emigració	110

Annexos

1. Àfrica abans del repartiment colonial	117
2. Àfrica en el repartiment colonial	118
3. Àfrica després de la Primera Guerra Mundial	119
4. Àfrica segons l'Organització de la Unitat Africana (OUA), 1990	120
<i>Bibliografia</i>	121

COLLECCIÓ «CULTURA POPULAR»

1. Llorenç Prats, Dolors Llopart, Joan Prat, LA CULTURA POPULAR A CATALUNYA. Estudiosos i institucions (1853-1981)
2. Gabriel Janer Manila, PREGONER DE QUIMERES
3. LA CULTURA POPULAR A DEBAT
(edició a cura de D. Llopart, J. Prat i Ll. Prats)
4. Gabriel Janer Manila, PEDAGOGIA DE LA IMAGINACIÓ POÈTICA
5. Isidre Vallès i Rovira, ARTESANIA, ART I SOCIETAT
6. Fundació Serveis de Cultura Popular, CALENDARI DE FESTES DE CATALUNYA, ANDORRA I LA FRANJA
7. Antoni Martínez i Roig, MALTRACTAMENTS D'INFANTS
8. Ramona Violant Ribera, LA RONDALLA I LA LLEGENDA.
Contribució a l'estudi de la literatura folklòrica catalana.
9. Dolors Comas d'Argemir, Iolanda Bodoqué, Sílvia Ferreres, Jordi Roca, VIDES DE DONA. Treball, família i sociabilitat entre les dones de classes populars (1900-1960).
10. Gabriel Janer Manila, L'EDUCACIÓ DE L'HOMME QUE RIU
11. Fundació Serveis de Cultura Popular, CALENDARI DE FESTES DE LES ILLES BALEARS I PITÀUSES
12. Josep Manyer, QUAN L'ISLAM TRUCA A LA PORTA

Cultura Popular, 13

En aquest llibre es donen a conèixer persones, ètnies i cultures presents a Catalunya, procedents de l'Àfrica subsahariana: com són, com pensen, què busquen, què esperen, què ens volen dir... Pretén trencar el glaç de les desconeixences, desvetllar interès i estima. I també desmuntar estereotips negatius i prejudicis, tant els que reforcen actituds racistes o xenòfobes com els que deriven en comportaments paternalistes. S'adreça especialment a tots els agents socio-culturals que professionalment o com a voluntaris hi tenen relació i tracte: mestres i educadors, assistents socials, metges, psicòlegs, animadors culturals... El seu autor, el sociòleg guineà Edmundo Sepa (Kopesese), parteix d'entrevistes a persones representants dels diferents col·lectius negro-africans de Catalunya, però també inclou la història llunyana i recent i la situació actual dels seus països d'origen i els trets principals de la seva cultura tradicional, el seu univers de creences i la seva organització social, components actius profunds de la seva personalitat individual i col·lectiva. El llibre, doncs, vol ser una aproximació concreta, rigorosa i sensible a aquests «altres catalans» de pell negra, per ajudar a entendre els motius que els van dur a emigrar de la seva pàtria i la situació en què es troben al nostre país.

ISBN 84-7900-042-2

9 788479 000424